

România literară

SALA
DE
LECTURA

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editori:

- Fundația România literară
- Director general
Nicolae Manolescu
- Ion Rațiu

19 - 25 aprilie 1995

14
15

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

ION PILLAT - 50 de ani de la moarte

Semnează:
Barbu Cioculescu,

Al. Săndulescu, Ion Pop

(pag. 3, 12, 13, 14)

Interviu cu Sergiu Celibidache

(pag. 16-17, 18)

Versuri de Ileana Mălăncioiu

(pag. 10)

Colivia cu scripeti

(pag. 2)

Polemici:

Alte opinii în legătură
cu revizuirile

(pag. 6)

A treia întâlnire a Scolilor și Academiilor Europene de Teatru

Timișoara, 16-23 aprilie

Director de onoare: David Esrig

În pagina 4, salutul de onoare
al lui Radu Penciulescu

Evangelia lui Petru

(pag. 27)

Cultura națională

DINTR-UN anumit punct de vedere, se poate spune că popoarele produc, în cursul istoriei lor, două feluri de bunuri: consumabile și neconsumabile. Este de prisos să le enumăr pe cele dintâi. De la pâinea noastră cea de toate zilele la automobile și avioane, avem de-a face cu produse de consum. Produsele neconsumabile se cuprind într-un singur cuvânt: cultura. Dacă ne raportăm la existența istorică a națiunilor, operele culturale sînt eterne. Doar la scară cosmică, ele își vădesc precaritatea pe care G. Călinescu o exprima într-o poezie gîndită polemic cu un celebru adagiu horațian: "Cînd știu că Sîriu o să explodeze, / Cum ar putea să dureze / O foale de hîrtie în mileniul cellalt?". La scară umană, vasele populare din lut, bisericile din lemn sau din platră, poemele, romanele, plesele de teatru, tablourile, sculpturile, simfoniile, eseurile, tratatele științifice sînt nemuritoare, dovadă universală și specifică a spiritului creator.

Cultura este tot ceea ce rămîne de pe urma trecerii omului prin lume și a popoarelor prin istorie. Afirmatia aceasta constituie și o importantă premisă politică. Orice națiune conștientă de sine trebuie să considere cultura o prioritate. În afara operelor culturale, orice bun poate fi considerat negociabil. Chiar dacă, deseori, costurile sociale ne împiedică să oprim producția unor consumabile, în principiu, politica economică a unei țări poate fi reglementată în funcție de necesități de moment fără a se da naștere la catastrofe. Singura producție pe care nici o țară, în nici o împrejurare și sub nici un motiv nu-și poate permite s-o întrerupă sau s-o stopeze este producția de bunuri culturale. Ar pieri acel popor care și-ar îngădui nesăbuiința de a economisi ori anula crearea de valori culturale. În definitiv, istoria adevărată nu este aceea de evenimente, ci

aceea de valori. Evenimentele înseși se păstrează în memoria noastră numai dacă sînt legate de valori. Istoricii n-ar avea nici un temei să descrie prefaceri, războaie, cuceriri, revoluții sau domnii, dacă toate acestea n-ar conduce la apariția ori la dispariția unor valori. Istoria însăși este, în esența ei, culturală.

Civilizația începe de la conștiința necesității de a stimula creația de valori și de a proteja patrimoniul cultural. Dintre toate relațiile între civilizație și cultură, cea mai justă chiar aceasta este: în absența bunurilor neconsumabile, ideea de civilizație materială și sufletească devine un nonsens. Animalul nu construiește în fond nimic. Adăpostul castorului sau fagurele albinei sînt simple prelungiri în natură ale vieții necuvîntătoarelor. Omul construiește totul - casa sau așezarea - prin prisma unei nevoi spirituale. Nu pur și simplu ca să se apere de frig, de ploale sau de agresori. Adăpostul animalului nu face parte din ființa lui. El este exterior sau accidental. Casa omului este omul însuși. Pretutindeni castorii își înalță adăposturile la fel. Casele oamenilor diferă de la epocă la epocă, de la continent la continent și chiar de la individ la individ. Fundamentul civilizației materiale este spiritual și cultural. Bunurile consumabile alcătuiesc un inventar. Bunurile neconsumabile alcătuiesc un patrimoniu. Aeroplanul lui Vlaicu a intrat în muzeu - alături de *Capul de copil* al lui Brâncuși - atunci cînd și-a revelat esența lui patrimonială. Ca obiect de zbor, el s-a prăbușit lîngă Bănești, s-a consumat, a pierit. Ca obiect cultural, a rămas la muzeu.

Omul produce bunuri consumabile ca să trăiască. Bunurile culturale, omul le produce ca să-și supraviețuiască.

CONTRAFORT

de *Mircea
Mihăieș*

Colivia cu scripeti

PUBLICAREA, la editura Dacia din Cluj, a volumului al doilea din *Jurnalul* lui Mircea Zăciu, cuprinzând perioada 1982 (parțial) și 1983, e un bun prilej să medităm, încă o dată, asupra bolilor societății românești. Pentru că, deși preocupată aproape exclusiv de viața literară a României ceaușiste, cartea își depășește cu mult intențiile. Cum la noi studiile sociologice n-au existat deloc (ori au fost puse în slujba dictaturii), cum analiza Răului n-a făcut obiectul unor serioase cercetări pluridisciplinare, rămâne să ne extragem informațiile, ca pînă acum, din surse indirecte: memorii, jurnale, corespondențe.

Nu e vina profesorului Zăciu că, încă de la primul volum, cartea sa a fost citită și ca o cronică a prăbușirii României. Nici nu avea cum să fie altfel. Dispariția vieții private, anihilarea fragilelor baricade ale intimității ne făceau să viețuim ca în niște colivii cu pereții de sticlă. În fața dictatorului și a instrumentelor sale trebuia să fim mereu transparenți pînă în măduva oaselor.

Uluitoare era însă - o vedem abia acum - lipsa de calitate a instrumentelor prin care se realiza dominația absolută. Din acest punct de vedere, Mircea Zăciu este un adevărat maestru al portretizării măruntei faune totalitare. Descrierea metodelor lipsite de orice demnitate prin care levantinul D.R. Popescu își asigură rămînerea în funcție (funcție, de altfel, jalnică, din moment ce președintele tuturor scriitorilor ia masa "în remizele din spatele Casei, la «grajduri», într-o cămăruță de serviciu, să nu-l vadă nimeni") ori a limbajului aberant, lipsit de orice logică, al unui activist care trecea drept un geniu printre pitecantropii din comitetul central al partidului, Ion Traian Ștefănescu ("...izvorînd de acolo și ajungînd să defrișeze problemele și în zona politică, fierbe în ritm alert încopciind o decadă de ani obsedanți..."; sau: "...faptul că a avut loc plenara și congresul sunt factori condiționali, factori adjuvanți pentru explicarea menținerii ședințelor de consiliu, dar am senzația, *sen-za-tia* a unei tendințe de supradimensionare a unor observații din partea celorlalți tovarăși și chiar a unei tentații de comunicare..." etc.) dau adevărata dimensiune a degradării României. Dacă asemenea oameni ne-au condus, dacă ei erau vîrfurile oficiale ale spiritualității naționale, de ce să ne mai mirăm că România de azi arată cum arată?

Am trăit cu toții în iluzia că ne aflăm într-un coșmar cu monștri și că, odată treziți din vrajă, totul va fi paradisac. Dar iată că nu. Piese de fostului președinte scriitoricesc se joacă la fel ca înainte, cărțile îi apar cu aceeași regularitate, Ion Traian Ștefănescu e tot în funcții de conducere, iar limbajul său lipsit de cea mai elementară

logică naște în continuare viziuni, directive și ordine.

Mai aflăm din *Jurnalul* d-lui Zăciu, nu tocmai uimiți, că "transcendentalistul" Marin Sorescu a fost salvat de către marxistul Păunescu, instituind, astfel, un sistem de scripeti ai complicității care funcționează perfect și astăzi. Atît s-au tras în sus, unii pe alții, lacheii ceaușisti încît e de mirare că nu s-au înălțat încă la ceruri. Și nu poți să nu meditezi, cu amărăciune, că în timp ce adevărații intelectuali ai acestei țări, a căror valoare nu o poate contesta nici măcar originala "economie de piață" iliesciană, s-au răzlețit, împărțindu-se în tabere care de care mai insignifiante, cînd nu s-au retras într-o singurătate de lup păgubos, fantomele ceaușismului acționează într-un monolitism indestructibil. Și ce dacă în adîncul sufletului său Vadim îl detestă pe Păunescu ori Sorescu îl disprețuiește pe Ungheanu? La o adică, ei acționează în perfectă consonanță cu interesele lor de ieri și de azi.

Putem da vreun exemplu în care intelectualitatea cinstită a acționat cu aceeași disciplină? Nici unul. Pentru că periodicele adunări de semnături pe cîte o petiție nu țin locul confruntării de zi cu zi, al rutinei extrem de plicticoase dar, eficiente, al acțiunii lipsite de spectaculozitate, dar care învinge tocmai prin tenacitatea ei. Vedetele noastre culturale, elita intelectualității se amăgesc și astăzi cu ideea că, în fond, ei au "meseriile" lor, la care se pot întoarce oricînd. Deșartă iluzie! Care meserii? Precara ocupație de profesor universitar, a cărei aspirație rămîne, după cum spunea cu multă exactitate cineva, să atingă venitul unei femei de serviciu de la "Renel"? Aceea de doctor, obligat să-și completeze salariul de mizerie acceptînd în continuare perpetuarea balcanicelor obiceiuri ale peșcheșului, bacșisului și șpagăi? Pentru că nu putem lucra cu toții la S.R.I., în armată sau în trupele anti-tero, unde salariile te scutesc de orice grijă a zilei de mîine! Nu mai vorbesc de artiștii de toate categoriile, ajunși mai rău decît în Evul Mediu, obligați literalmente să cerșească pentru a-și putea face meseria. O meserie pusă în slujba acestui popor cel puțin cît sînt puse și invizibilele dar eficiente trupe ale S.P.P., trupele parazitare aciuite pe lîngă prefecturi și ministere și chiar trupa de comici autointitulată "Guvern".

...Și în timp ce pășim glorios spre viitorul roz bombon al lui Iliescu, Văcăroiu și Năstase (acesta din urmă avînd chiar neobrăzarea de a spune într-o emisiune televizată că oamenii, poporul nu au *viziunea* necesară pentru a înțelege binele ce li se pregătește!), observ că stufoasele recipiente de gunoarie ale orașelor sînt tot mai des scormonite nu numai de cerșetori, ci și de amărîți cu decentă înfățișare de licențiați...

POST-RESTANT

de *Constanța
Buzea*

NEAJUNSUL e vechi și din păcate generalizat, marcînd umilitor adolescența cu piese abundent lacrimogene, cu aerul dezolant filozofard, cu disperări cărora nu li se mai întrevide capătul. E ca o maladie inventată, în numele căreia se suferă, se plînge, se invocă absolutul. Un fel desuet de, să-mi fie iertat, scrînteală lirică mereu la modă, în care se intră scriind ca-n joacă versuri, și din care nu se mai iese niciodată cu fața fără cicatrici jenante. Mai multă demnitate, mai multă ambiție, fetelor-poetelor, ce naiba! Înainte de a vă însuși ca lumea ortografia și logica, eșuați în butoiul cu melancolie. Nici un băiat nu merită atîta nebulă, atîta slăbiciune, care vă usucă de vlagă serile și nopțile adolescenței! Nici un sărut nu e chiar atît de tulburător în realitate încît să nu fiți în stare să pricepeți că e în puterea voastră ca el să se repete feri - cit și curat. Dezastrele care apar în versuri sunt operă imaginară. Viața e dură, fetelor-poetelor, umerii voștri vor suporta mai bine poverile reale, dacă în adolescență veți face un mic efort de a vă autoeduca orgoliul, demnitatea, de a vă oferi respectul, valoarea meritată și puterea adevărată. ● Primesc din Buhuși, expediate de la aceeași adresă, două plicuri mari cu poezii. După densitatea ideilor și după stil înțeleg că nu poate fi vorba de vreo farsă, diferența de vîrstă dintre cele două autoare părănd a fi ca de la nepoată la mătușă. Amîndurora însă, cred că le-ar fi de mare folos frazele de început ale post-restantului de față. Dar dacă adolescența, presupun și sper, își mai poate cu un efort de voință salva sufletul, cea de a doua, chiar dacă mai rafinată, mai profundă și mai pricepută în a-și etala în peisaj un bun exercițiu mistic, ea e pierdută pentru cauza poeziei. (*Ionică Maria-Daniela* și, respectiv, *Nirvana*). ● Nu vă contrazic, cum nici nu sunt convinsă că am motive să fiu de acord cu dv. Rămân să văd ce se mai întîmplă, ce veți mai scrie dincolo de aceste terține care nu anunță un talent grăbit să strălucească: *Privirii reci, cărămizii/ flori de toamnă sîngerii/ închin apusuri argintii// Corbi culeg natural moarte/ mări de sânge, negre hoarde/ oase, cărnuri ce desparte... (C.C., București)*. ● Vă pot spune un lucru știut de către inițiați și îndeobște acceptat. Nu noi alegem sau respingem *Poezia*, ci *Poezia* ne alege sau ne respinge pe noi. De la *Oare cum ar fi fost dacă aș fi ales Poezia?* - emanație a unei trufii în fond inocente -, nu se poate trece nicidecum prin faza *Oare cum ar fi fost dacă m-ar fi ales Poezia?* De ce? Pentru că dacă ați fi fost alesul, ați fi și știut cîteva lucruri esențiale despre. Cum nici resursele de modest versificator n-au fost serioase, nu-mi rămîne decît să vă felicit pentru, totuși, puterea dv. de a accepta, nu știu cît de senin și detașat, realitatea. (*Petrian Titus*, Arad). ● Versurile vă înfrumusețează în singurătate dragostea, făcînd-o suportabilă, atenuându-i asprimile, îmblînzind orice șoc în vîlurile succesive ale metaforei: *Atît de încet/ tremuram sub palmele vîntului/ cînd îmi plimbam sufletul/ printre cochilii de melc părăsite/ încît numai o inimă/ mi-ar fi putut simți/ fremătarea// Cu cîtă tăcere/ am strâns pleoapele/ cînd am simțit o inimă atingîndu-mă//sufletul meu devenise o cochilie de melc/ din care nisipul fin și uscat se scurgea/ în clepsidra arterelor mele/ măsurînd aceeași plecare// Ca o cochilie de melc părăsită/ te voi opri să sfîrîmi/ golul rămas în urma ta...* Sunt întrutotul de acord că la un moment dat metafora cochiliei, de pildă, a fost vitală pentru dv. în depășirea unui impas sentimental. Este singura pretenție pe care puteți s-o aveți cu folos imediat, dar nu și definitiv, de la versurile dv. Efortul e înduioșător, sensibilitatea reală, posibilități aveți să treceți dincolo de pragul unde sunteți așteptată cu toată bucuria, vă asigur. Dacă nu veți reuși saltul, măcar să nu învinovați pe nimeni altcineva, iluzia aceasta echivalează cu a vă minți singură. (*Flavia-Corina Mitroi*, Filiași, Dolj). ● Dați-mi voie să vă spun că sunteți un versificator inteligent, ironic, patetic, un bun om plin de idei și iubitor de adevăr, dar nu sunteți un poet. (*Lemeny Ionuț*, București). ● Ați complicat inutil lucruri care au datoria să rămîna simple. Ați comentat mai mult decît era normal și astfel mi-ați impus să cred că șirurile dv. sunt, totuși, suav lovite de ipocrizie. Aceasta însă nu-mi ia bucuria cuviincioasă de a vă mulțumi acum, aici. (*Nicolae Coande*, Craiova).

Editată de către:

România literară

- *Fundația "România literară"* director general Nicolae Manolescu;
- *Ion Rațiu*;
- *cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă*

Redacția: Nicolae Manolescu - director, Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Ioana Părvulescu, Andreea Deciu (critică și istorie literară), Constanța Buzea (poezie, proză), Cristian Teodorescu, Mihai Minculescu (publicistică), Eugenia Vodă (film, muzică), Marina Constantinescu (teatru, plastică), Adriana Bittel (externe), Anca Firescu, Mihai Grecu (secretariat de redacție), Nina Pruteanu, Ruxandra Dinu, Alexandra Voicu, Mircea Cau (corectură), Victor Ciupuliga (fotoreporter).

Administrația: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, București, Of. postal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (corespondență și difuzare în străinătate), Iuliana Marinca (secretariat), Maria Micu (curier).

Correspondenți: Mircea Iorgulescu (Paris și München), Gabriela Melinescu (Stockholm).

Tehnoredacție computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu, Mihai Grecu. Culegere: Georgeta Gheorghiu.

Tipărirea realizată la "PROGRESUL ROMÂNESC" S.A., Calea Plevnei 114.

E-MAIL: romlit@romlit.sfos.ro

Tradiționalismul lui Ion Pillat

TRADIȚIONALISMUL lui Ion Pillat coincide, în liniile sale mari, cu al altor poeți din primele decenii ale veacului - de la Goga la Iosif, până la Voiculescu și Blaga. În fond, poetul reface și el un itinerar străbătut și impus ca valoare simbolică înaintea lui: un drum al *întoarcerii* într-un univers de care se *înstrăinase* o vreme - și pe care încearcă să-l *regăsească*. *Dezrădăcinatul* caută să prindă iar rădăcini în solul uitat - mișcare acompaniată și ea de clasicul, de pe acum, sentiment de *vinovăție* și de nostalgia reintegrării în cosmosul dintâi. Un "de ce m-ați dus de lângă voi", ca în *Bătrânii* lui Goga, își trimite ecoul mereu, până departe în poezia de această factură, iar poetul va fi, încă multă vreme după Goga, un rătăcitor "pe-atâtea căi străine", reprezentate îndeobște prin prelungita "umbră a zidurilor" întunecând orizonturile originare. Într-un asemenea context, rafinat în cursul evoluției tradiționaliste, Pillat își circumscrie propriul spațiu.

Poetul *Argeșului* e și el un *rătăcit* ce revine la vatra strămoșească: imaginile abundă, repetitive, în variante cvasi-sinonimice: "Am rătăcit pe piatra cetăților haine/ Și m-am jucat cu anii cum alții zvârlă mingi" - putem citi în *Închinare*, unde într-o aceeași strofă elementul de contrast și echilibru e notat în imaginea satului *păstrând o lumină pierdută*. Tot aici satul e "sfânta icoană" invocată pentru a alina suferințele "feciorului risi pitor și rău", reînviind amintirea "*copilului* ce eram". Motivul liric al *înșurubării* va reveni de altfel obsedant în multe dintre piesele din *Pe Argeș în sus*. Iată, de pildă, în *Castanul cel mare*: "Castanul între struguri și-a înțeles menirea/ Ce-am căutat pe drumuri, găsește stând pe loc"; și tot acolo: "De ce nu poate pasu-mi să prindă rădăcină?" În *Rădăcini*: "Copaci, moșie, vreme, - neîndurat descîntec.../ Și eu, cu tot frunzișul și rădăcina-n vânt"; în *Pădurea din Valea Mare*, poetul se simte "un suflet redat tămăduirii", în *La zăvoi* întâiul vers notează emoția aceleiași *întoarceri*: "Mă-ntorc la tine Argeș, o, rău de-odinioară"...

RĂTĂCIREA ȘI ÎNTOARCEREA pillatiană au, deși paralele cu "schema" tradițională, nuanțele lor lirice particulare.

Desigur, urmându-l pe un Goga, Pillat vorbește și el de acea "piatră a cetăților haine" pe care am menționat-o, simetric anulată de imaginea naturii primitoare, materne a satului. Paralela merge chiar până la reluarea unor expresii ale poetului transilvan caracterizând peisajul în perspectivă "liturgică": sufletul rătăcitorului întors la vatră e iarăși "smerit", și pregătit pentru rugă ca într-o "mănăstire vie/ în care amintirea aprinde lumânări", ramul "se-apeacă tainic să mă binecuvânte" etc.

Motivația *rătăcirii* e însă radical diferită în cazul lui Pillat, deci și cea a sentimentului de "vinovăție". Nimic nu vom mai găsi la el din drama rupturii între medii sociale și mentalități diferite, presupuse ca primejdioase pentru o structură sufletească "sănătoasă". Poetul nu poate trăi drama fiului de țaran înstrăinat de ai săi în lumea ucigătoare a orașului, nici nu va suferi ca Blaga de răul veacului, proiectat în dimensiunile de amplă rezonanță ale "tristeții metafizice". Vina poetului, mărturisită în mai multe rânduri, stă într-un fel de *întârziere de a lua cunoștință de sine însuși*, de adevărata sa natură și de marile probleme ale existenței în general. "Cetățile haine", "globul terestru ca o minge", jocul inconștient cu anii nu trimit neapărat la vreo sfâșiere dramatică, ci la regretul repede resorbit în calmul melancoliei clasice, de a fi lăsat timpul să se consume *neesențial*. În perspectivă sociologică, resortul unei atari atitudini ar putea fi caracterizat ca aparținând "conștiinței vinovate" a unui "absenteist" ce-și descoperă culpa și încearcă o regenerare devotându-se în împlinirea unor "datorii uitate". Pillat ar apărea astfel - dacă am vrea să-l situăm pe coordonatele celor două variante ale ideologiei tradiționaliste de la începutul secolului - mai apropiat de poporanismul pocăinței intelectualului "rătăcit" o vreme și reîntors la rosturile sale adevărate, decât de sămănătorism. Situația sa socială îl exclude din perimetrul procesului de conștiință de tip sămănătorist, deși - cum am văzut -, câteva ecouri întârzii în creația sa. Este însă de precizat foarte relativă: elementul istorico-social nu e direct prezent în opera lui Pillat, care își personalizează și impersonalizează în egală măsură

atitudinea: impregnată de biografie, poezia din *Pe Argeș în sus* e în același timp expresia unei meditații mai generale, de factură clasică, în care particularul e repede ridicat la categorial. Dar "globul terestru" al rătăcirii pillatiene înseamnă deopotrivă nestatornicie în *spațiu și timp*: schimbare continuă a peisajelor și orizonturilor istorice, incapacitate de a se fixa, pierdere a continuității organice a existenței. Considerând faptele într-un ansamblu, se vede limpede că înstrăinarea e la Pillat esențialmente *culturală*, mai precis literară, *poetică*: dezrădăcinarea atrage după sine o *înstrăinare în poemele altora*, cu uitarea peisajului sufleteșc autentic.

MOBILUL deliberat al acestei poezii va fi așadar *recuperarea*, recucerirea prin poezie a "vetrei". Printr-un act de voință, manifestată în dublul sens al abandonării falselor drumuri și al "ctitoriei" unei vieți egale cu poezia. Căci acel "mi-am ctitorit viața pe dealurile toamnei" presupune, ca în schema legendelor voievodale, *alegerea* locului și *construcția* lăcașului durabil - or, construcția pillatiană e a unei *sensibilități* și a unei *imagini* pe care o va putea prezenta (în *Adio la Florica*) drept o lume interiorizată, imprimată într-o memorie eternă, nesupusă schimbărilor accidentale de timp și loc: adică însăși *lumea poeziei*. *Ctitorii* ne vorbește astfel, în țesătura sa programatică, despre "cenușa caldă din *vatra mea*, de-acum" - adică despre vatra care, *de-acum* (înainte) este a poetului după ce recuperarea universului trăit s-a realizat. Înstrăinat în poezii, el se întoarce în Poezie.

Ion Pop

MIC DICȚIONAR

de Mihai Zamfir

APOLOG. La începutul lunii martie, s-a petrecut la Paris o scenă care - povestită - pare literatură pură: ea reprezintă însă doar literatură involuntară, în egală măsură Shakespeare, Bolintineanu ori roman-foi-leton: depinde din care parte o privești.

Președintele Mitterrand i-a făcut o vizită neașteptată lui Jean Guilton - 93 de ani, filosof catolic, membru al Academiei Franceze din anul 1961, singurul laic din lume căruia i s-a permis să asiste la Conciliul Vatican II - pe scurt, întruchipare a

înțelepciunii. Nu a fost o vizită de curiozitate febrilă. Bătrîn, bolnav, aflat la capătul domniei sale, cel mai important personaj din Franța l-a întrebat pe filosof;

- Dumneavoastră, Maître Guilton, sînteți un specialist al raporturilor noastre cu timpul și cu eternitatea. Știu, pentru că v-am citit opera. Spuneți-mi, ce este moartea? Ce se întîmplă după moarte?

- Vă pot spune, a replicat Guilton, ce înseamnă moartea pentru Platon, ce înseamnă ea pentru un credincios catolic, ce înseamnă pentru mine.

Și i-a spus. Mitterrand n-a fost satisfăcut.

- Dar dincolo de moarte?, a insistat el.

- Domnule Președinte, nu știu mai mult decît Dumneavoastră.

- Cum, chiar nu știți?, l-a implorat Mitterrand.

- Nu, i-a răspuns trist Guilton.

Se pare că cel mai important om din Franța ar fi plecat dezamăgit. De fapt, el ar fi trebuit să plece împăcat. Nici un domnitor nu-l vizitează pe Daniil Sihastrul pentru a afla ceva, ci pentru a găsi încurajare și, mai ales, confirmarea a ceea ce deja crede. Sau deja a hotărît.

Întorcîndu-se la Elysée, Președintele se va fi consolatat deci cum a putut mai bine. Își va fi zis că, în cele din urmă, bine a făcut angajîndu-se de partea socialismului agnos-

tic, bine a făcut că a luptat pentru putere prin orice mijloace și bine a făcut că s-a cramponat de președinție pînă la capătul a două lungi mandate. Din moment ce, dincolo, nu-i probabil nimica...

Iar filosoful catolic, plin de milă față de oaspetele său, își va fi spus că Dumnezeu însuși l-a luminat, în îndepărtata sa tinerețe, atunci cînd l-a călăuzit pe drumul credinței și al înțelepciunii. Pentru că nu merită să duci viața unui politician (luptă pentru bani și putere), dacă ultimul recurs al celui mai puternic politician din țară îl reprezintă tot vizita la un om care a întors de mult spatele lumii.

Punctaj teatral

□ DUPĂ *Teatrul de stat* din Arad, și *Theatrum Mundi* propune spectatorilor tot *Cameristele* de Jean Genet, în regia lui Mircea Marin și scenografia lui Mihai Mădescu. În distribuție: Mirela Comnoiu, Maria Junghietu, Anca Alecsandra, Monica Codreanu și Monica Ulici. Premiera s-a jucat la sala Atelier a Teatrului Național din București.

□ La *Teatrul Maghiar Cluj* va avea loc vineri, 21 aprilie, premiera oficială a spectacolului *A douăsprezecea noapte* de William Shakespeare. Direcția de scenă: Victor Ioan Frunză. Decoruri și costume: Adriana Grand. Stilistica mișcării scenice: Felicia Dolu. Muzica: Marius Morchiș. Pentru Victor Ioan Frunză, acesta este primul spectacol cu o piesă de William Shakespeare. În rolurile principale sînt distribuiți mari actori ai scenei maghiare: Nagy Degsbő, Hathazi András, Biró Jozsef, Boér Ferenc, Spolarics Andrea. Alături de ei fac parte din distribuție Kardos Róbert, Gajzágó Zsuzsa, Tordai Tekla, Fülöp Erzsébet, Szikszai Rémusz, Bogdan Zsolt -premiati ai Galei UNITER din acest an pentru spectacolele *Tom Paine* (direcția de scenă: Victor Ioan Frunză) și *Tartuffe* (regia Gabor).

□ Deși foarte mulți dintre oficialii noștri din Ministerul Culturii au crezut că prin înlocuirile, demiterile și prin întreaga atmosferă tensionată și anti-teatrală instalată la *Teatrul Național* din Tîrgu-Mureș au reușit să distrugă și spiritul creator al unei tradiții ce se născuse acolo, s-au înșelat. Și anul acesta, aceeași pasiune i-a unit pe directorul festivalului - actorul Vlad Rădescu - și pe colaboratorii săi care, împreună, invită pe toată lumea, cu mic, cu mare, la Tîrgoviște, de data asta, la *A treia întâlnire a școlilor și academiilor europene de teatru* (16-23 aprilie). Cu mare emoție anunțăm și noi că marele regizor și întemeietor de școală românească de teatru, prof.univ.dr.DAVID ESRIG (ATHANOR Akademie München) a acceptat să fie Directorul de Onoare al festivalului și să conducă unul dintre atelierele deschise. Directorul artistic este prof.univ.Gelu Colceag, decanul Facultății de Teatru, ATF-București. Participă la acest valoros festival, cu spectacole și demonstrații de teatru, școli și academii importante din Belgia, Statele Unite ale Americii, Suedia, Marea Britanie, Ungaria, Croația, Germania, Olanda, Republica Moldova, România. Și anul acesta va fi prezent în festival regizorul japonez Akira Wakabayashi - una dintre atracțiile anului trecut - cu un spectacol tradițional: *Băiatul lup*. Va avea loc o masă rotundă organizată de secțiunea română a AICT-UNITER cu tema: *Talent, intuiție, metodă în școala românească de teatru*, precum și o întâlnire I.T.I. - *De la Workshop la performanță* - cu participarea lui Jan Foyner, Președintele Comitetului de Formare Profesională al I.T.I.

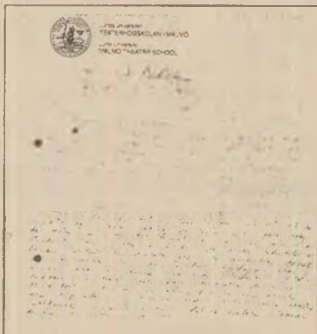
Acestea nu sînt decît unele repere ale festivalului. Cei interesați, pot trăi pe viu, la fața locului, bucuria experienței și profesionalismului teatral. Dorim celei de *A treia întâlnire* succes!

Publicăm de asemenea, salutul cald și generos al altui mare regizor român, formator de valori ale teatrului românesc de ieri și de astăzi: RADU PENCIULESCU.

"Stimate Domnule Rădescu,
Îți trimit cîteva rînduri pe care eventual le poți interpreta ca un soi de salut școlii noastre și festivalului. Nu prea mă pricep la saluturi. Dacă nu ți se pare de întrebuintat aruncă-l sau taie ce ți se pare în plus.

Cu bine, pe curînd
Penculescu.

Acum 2 luni am fost în țară și am petrecut zile minunate la școala noastră de teatru. E și școala mea de teatru: aici am fost format, iar mai tîrziu aici m-am străduit ani mulți să le fiu de ajutor studenților mei. Mi-am întîlnit cu dragoste cole-

gii de generație, dascăli ca și mine și i-am întîlnit pe dascălii mai tineri care pe vremea mea erau studenți. Pe coridoare, în clase noii elevi, generația de mîine.

Mi-a fost ușor să mă aflu printre ei, aerul era limpede și surîsul cald. Sărbătoreasca noastră întîlnire m-a trimes cu gîndul la parabola întoarcerii fiului risipitor. Întors din pribegie am simțit că *școala mea e casa mea* pe care atîția ani am purtat-o cu mine ca melcul. În ultimii 20 de ani am făcut și desfăcut multe școli prin Europa și prin America; dar toate cu rădăcinile la noi. Acolo de unde am plecat și unde m-am întors.

Pentru mine e evident că festivalul școlilor europene de teatru trebuie să se desfășoare în România. E locul confluențelor, tradițiilor și înnoirilor.

Un cald și frățesc salut tuturor participanților de la Radu Penculescu." (M.C.)

Erată

Permiteți-mi să mulțumesc redacției pentru semnalarea expoziției *Manole*, la rubrica "Actualitatea culturală", în numărul 11, din 22-31 martie, al revistei. Din nefericire în anunț s-au strecurat două erori,

dintre care una este cu totul regretabilă: actorul Constantin Codrescu, unul dintre numele cele mai ilustre ale teatrului românesc, apare menționat ca "artist vocal"; iar Doamna Gabriela Benescu, care a contribuit împreună cu Irina Hasnaș la realizarea montajului muzical, este menționată ca

Gabriela Codrescu.

În speranța că veți găsi o modalitate de a îndrepta aceste scăpări într-unul dintre numerele viitoare ale revistei,

Cu cea mai aleasă considerație,
Matei Stîrcea-Crăciun

FOTOTECA "ROMÂNIEI LITERARE"

Adrian Păunescu și Marin Preda, martie 1969.

Un alt fel de "Memorial al durerii"

VOCEA deja inconfun-dabilă a doamnei Lucia Hossu-Longin este legată în memoria telespectatorului tenace, care rezistă pînă la ore tîrzii din noapte, de serialul *Memorialul durerii*, această sinteză a pătimirii, a umilinței și a nedreptății strigătoare la cer din România dictaturilor. Și nu sînt deloc puțini aceia care se impregnează, pentru sine sau pentru urmași, de aceste pagini de istorie dureroasă, adevărată și nefalsificată, reală pînă la limita cu irealul, chiar dacă actualul regim încearcă prin vajnicii susținători din televiziunea națională să difuzeze episoadele acestui serial la ore tot mai înaintate, doar-dar nu va mai avea auditoriu. Nu vă fie frică de somnul nostru de cetățeni ai (încă!) unei enclave! Se pare că monștrii s-au născut mereu în altă parte.

Nu de mult, de ziua mondială a teatrului, tot Lucia Hossu-Longin a realizat o emisiune de 90 de minute intitulată *Mari spectacole, mari creatori*, o retrospectivă a fenomenului teatral din România ultimilor cinci ani. Dincolo de excelenta idee de a privi în urmă, de a vedea și de a analiza cu profesionalism performanțele teatrului românesc și euforia unui anumit interval, mi s-a părut extraordinar și sfîșietor în același timp faptul recuperator de a ne înfîlîni din nou cu imagini din mari spectacole semnate de mari creatori. De ce am spus sfîșietor? Pentru că, la sfîrșitul emisiunii, după emoții greu de stăpînit, am căzut iarăși pe pămînt și am înțeles că sînt înconjurată de cenușă. Foarte multe din spectacolele acestui minunat interval pe care și l-a propus Lucia Hossu-Longin să-l parcurgă în seara de 27 martie 1995, NU MAI EXISTĂ!? Sigur că n-am descoperit America în acea seară, dar așa cum s-au legat imaginile pe peliculă, într-o selecție subiectivă și personală, desigur, mi-am dat seama că minunea a durat și așa prea mult. Taina minunilor nu se discută și nici nu se ucide cu explicații. Dar ce te faci cînd în spațiul valorii și al culturii mișună prea mulți Toma Necredinciosul sau tîlmăcitori de mister? Ei au vrut să tragă

taina creației în zona pămîntenilor, a oamenilor obișnuiți. Au atins creația ca să ne dovedească ei cum, de ce și din cine este făcută. Și au spulberat-o, ucigînd-o. A mai rămas pe ici, pe colo ca semn că minunea a existat cu adevărat. Ca și creatorii ei. Ca și atmosfera unor ani binecuvîntați.

Patru ani și ceva de teatru românesc într-un alt fel de *Memorial al durerii*. 90 de minute ale unui impresionant remember teatral realizat de Lucia Hossu-Longin.

Punct și de la capăt. (M.C.)

CALENDAR

- 2.IV.1903 - s-a născut *Olimpiu Boitoș* (m.1954)
- 2.IV.1914 - a murit *Theodor C.Văcărescu* (n.1842)
- 2.IV.1923 - s-a născut *Lucian Dumitrescu*
- 2.IV.1939 - s-a născut *Ion Gheorghijă* (m.1991)
- 2.IV.1987 - a murit *Emil Zegreanu* (n.1919)
- 3.IV.1893 - s-a născut *Damian Stănoiu* (m.1956)
- 3.IV.1906 - s-a născut *Szemler Ferenc* (m.1978)
- 3.IV.1929 - s-a născut *Silviu Rusu* (m.1982)
- 3.IV.1934 - s-a născut *Tiberiu Iovan*
- 3.IV.1944 - s-a născut *Farkas Árpád*
- 3.IV.1945 - s-a născut *Florentin Popescu*
- 4.IV.1901 - s-a născut *Ion Breazu* (m.1958)
- 4.IV.1915 - s-a născut *Vasile Florescu* (m.1982)
- 4.IV.1917 - s-a născut *Valeriu Ciobanu* (m.1966)
- 4.IV.1917 - s-a născut *Gall Ernő*
- 4.IV.1928 - s-a născut *Florica Dumitrescu-Niculescu*
- 4.IV.1931 - s-a născut *Petru Anghel*
- 4.IV.1937 - s-a născut *Dimitrie Roman*
- 4.IV.1967 - a murit *Mariana Dimitrescu* (n.1924)
- 5.IV.1912 - s-a născut *V. Copilu-Cheatră*
- 5.IV.1926 - s-a născut *V. András János*
- 5.IV.1927 - s-a născut *Viorica Rogoz*
- 5.IV.1931 - s-a născut *Corneliu Barborică*
- 5.IV.1932 - s-a născut *Fănuș Neagu*
- 5.IV.1933 - s-a născut *Romulus Vulpescu*
- 5.IV.1934 - s-a născut *V.Fanache*
- 5.IV.1946 - s-a născut *George Arion*
- 5.IV.1946 - a murit *Ilarie Voronca* (n.1903)

Actualitatea culturală

Comunicat

CONSILIUL Uniunii Scriitorilor din România, întrunit în şedinţă ordinară în ziua de 7 aprilie 1995, invită pe toţi membrii Uniunii Scriitorilor din România care fac parte şi din alte organizaţii de scriitori care au interese economice concurenţiale Uniunii Scriitorilor (ex.ASPRO, "Costache Negri" etc.) să opteze, în scris, până în data de 30 aprilie în ceea ce priveşte apartenenţa la Uniunea Scriitorilor sau la aceste organizaţii.

Invitaţia este făcută în temeiul Statutului Uniunii Scriitorilor, art.4. Lipsa de răspuns va fi considerată ca o renunţare la calitatea de membru al Uniunii Scriitorilor din România.

Consiliul reiterează dorinţa sa de a colabora, pe viitor, cu toate organizaţiile scriitoriceşti din ţară în folosul propăşirii culturii naţionale.

N.R.: În şedinţa din 7 aprilie a.c. a Consiliului Uniunii Scriitorilor, Mircea Horia Simionescu, Costache Olăreanu şi Liviu Ioan Stoiciu, membri ai Consiliului, şi-au exprimat opţiunea pentru apartenenţa la Uniunea Scriitorilor. Nu a fost prezent la şedinţă prozatorul Mircea Nedelciu, membru al Consiliului Uniunii Scriitorilor şi lider al ASPRO.

CALENDAR

6.IV.1901 - s-a născut *Elena Mătasă-Dumitrescu* (m.1989)

6.IV.1908 - s-a născut *Emilia Şt.Milicescu*

6.IV.1922 - s-a născut *Anatol Gujel*

6.IV.1930 - s-a născut *Al.George*

6.IV.1933 - s-a născut *Tóth Mária*

6.IV.1940 - s-a născut *Draga Marianovici*

6.IV.1953 - s-a născut *Vlad Prohidă*

6.IV.1984 - a murit *Virgil Carianopol* (n.1908)

7.IV.1910 - s-a născut *Nicolae Albu* (m.1986)

7.IV.1947 - s-a născut *Petru Poantă*

7.IV.1951 - s-a născut *Ana Bantos*

7.IV.1952 - s-a născut *Nichita Danilov*

7.IV.1954 - s-a născut *Daniel Corbu*

7.IV.1972 - a murit *Ion Ghimbăşanu* (n.1890)

8.IV.1829 - a apărut *Curierul românesc*

8.IV.1898 - s-a născut *Al.Claudian* (m.1962)

8.IV.1911 - s-a născut *Emil Cioran*

8.IV.1913 - a murit *Panait Cerna* (n.1881)

8.IV.1928 - s-a născut *Alexandru D. Lungu*

8.IV.1929 - s-a născut *Liviu Leonte*

9.IV.1894 - s-a născut *Camil Petrescu* (m.1957)

9.IV.1924 - s-a născut *Francisc Păcurariu* (m.1993)

9.IV.1929 - s-a născut *Virgiliu Ene*

9.IV.1964 - a murit *Mihu Dragomir* (n.1919)

10.IV.1839 - s-a născut *Ion Creangă* (m.1889)

10.IV.1912 - s-a născut *Anton Breitenhofer*

10.IV.1914 - s-a născut *Maria Banuş*

10.IV.1922 - s-a născut *Alexandru Ţion* (m.1982)

10.IV.1926 - s-a născut *Virgil Chiriac*

10.IV.1935 - s-a născut *Nicolae Roşianu*

10.IV.1936 - s-a născut *Horia Gane*

10.IV.1946 - s-a născut *Vitalie Baltag*

10.IV.1951 - s-a născut *Mircea Scarlat* (m.1988)

10.IV.1952 - s-a născut *Richard Wagner*

10.IV.1977 - a murit *Tiberiu Tretinescu* (n.1921)

11.IV.1744 - a murit *Antioh Cantemir* (n.1709)

11.IV.1858 - s-a născut *Barbu Delavrancea* (m.1918)

11.IV.1898 - s-a născut *Mircea Ştefănescu* (m.1982)

11.IV.1924 - s-a născut *Florian Grecea*

11.IV.1924 - s-a născut *Ion Grecea*

11.IV.1930 - s-a născut *Mihnea Moisescu*

11.IV.1942 - s-a născut *Virgil Mazilescu* (m.1984)

11.IV.1944 - a murit *Ion Minulescu* (n.1881)

12.IV.1899 - s-a născut *Tudor Teodorescu-Branişte* (m.1969)

12.IV.1904 - s-a născut *Mihail Steriade* (m.1993)

12.IV.1930 - s-a născut *Marcel Petrişor*

12.IV.1931 - s-a născut *Paul Miclău*

12.IV.1940 - s-a născut *Mircea Martin*

12.IV.1944 - s-a născut *Gheorghe Anca*

13.IV.1914 - s-a născut *Bogdan Istru* (m.1993)

13.IV.1935 - s-a născut *C. D. Zeletin*

13.IV.1936 - s-a născut *Nicolae Velea* (m.1987)

13.IV.1974 - a murit *Iosif Moruţan* (n.1917)

13.IV.1987 - a murit *Marcel Constantin Runcanu* (n.1947)

14.IV.1943 - s-a născut *Florin Faifer*

14.IV.1950 - s-a născut *Daniela Crăsnaru*

14.IV.1950 - s-a născut *Viorel Varga*

14.IV.1954 - s-a născut *Traian Furnea*

14.IV.1985 - a murit *Al.Gheorghiu-Pogoneşti* (n.1906)

15.IV.1927 - s-a născut *Petre Luscalov*

15.IV.1929 - s-a născut *Huszar Sándor*

15.IV.1964 - s-a născut *Anta Raluca Buzinschi* (m.1983)

15.IV.1988 - a murit *Modest Morariu* (n.1929)

Punctaj plastic

Trei Doamne ale tapiseriei româneşti

PE 31 martie, la Centrul Internaţional de Cultură şi Artă "George Apostu", din Bacău, a avut loc vernisajul expoziţiei de tapiserie a artistelor textile Anca Sesan, Georgia Lavric şi Lidia Stares Ovejan. La deschidere a vorbit criticul de artă Adrian Silvan Ionescu. Amintim cititorilor acestei rubrici că lucrările celor trei plasticiene au fost punctul de atracţie şi al expoziţiei colective *Expresii textile*, deschisă la Bucureşti, în luna ianuarie, la galeria Simeza.

Vasile Dohotaru la a 11-a expoziţie în România

40 de lucrări de grafică, acuarelă, pastel, pictură semnate de Vasile Dohotaru - membru al UAP din Basarabia, membru corespondent al Şcolii de Acuarelă "Aldo Raimondi" din Roma pot fi admirate, începând cu data de 31 martie, la Galeria Căminul Artei (parter). Tînărul artist plastic din Basarabia, aflat la cea de a unsprezecea expoziţie în România după 1990, a fost prezentat la vernisaj de criticul de artă Gheorghe Mihalache.

Jocul şi Joaca

PE 1 aprilie, la Căminul Artei - etaj, a avut loc vernisajul expoziţiei de grup *Jocul/Joaca*, realizată de "Atelier 35". "Expoziţia aceasta doreşte să scoată la suprafaţă atitudinile şi, bineînţeles, lucrările artistice care trimit la o înţelegere semnificativă a jocului ca modalitate de inventare sau reinventare a unor posibilităţi coerentă de manifestare a libertăţii", a spus la deschidere criticul de artă Erwin Kessler.

"Revista vorbită"

MIERCURI, 5 aprilie, orele 18,00, la Casa "Mihail Sadoveanu" din Bucureşti a avut loc lansarea celui de al cincilea număr al "Revistei vorbite" - de fapt un ceneclu literar profesionist, avînd ca model o revistă literară. Editorialul a fost susţinut de Laurenţiu Ulici, care a analizat relaţia scriitor-cititor "în condiţiile în care bugetul cultural al cetăţeanului român este practic anual." După ce Dan Silviu Boerescu a prezentat rubrica *Revista preseii literare*, Marian Drăghici a citit poemul *Lunetistul* iar Tudor Călin Zarojanu fragmente din romanul *Revoluţie personală*. Cu aceeaşi ocazie, Editura Nemira a lansat volumul de proză SF *Şăritorii în gol*. Cartea a fost prezentată de Laurenţiu Ulici şi Ion Hobana, care au subliniat că autorul, Mihail Grămescu, "este cel mai bun scriitor român de SF la ora actuală".

Jean Negulescu la cinematograful Studio

ÎNCEPÎND de joi, 6 aprilie, Asociaţia Cineaştilor Scenografi împreună cu Fundaţia "Jean Negulescu" au deschis în foaielul cinematografului Studio o expoziţie de scenografie. Printre altele, publicul românesc poate admira cîteva opere de artă plastică semnate de Jean Negulescu (pictor şi regizor american de origine română).

El Kazovskij la Bucureşti

LA Galerii Etaj 3/4 de la Teatrul Naţional, pe 4 aprilie, a avut loc vernisajul expoziţiei de pictură şi instalaţii a pictoriţei maghiare El Kazovszkij. Despre personalitatea artei din Ungaria a vorbit criticul de artă Adrian Silvan Ionescu.

Un pictor mexican la Bucureşti

ÎNCEPÎND cu 5 aprilie, Galeriile "Gamb" ale Muzeului de Istorie şi Artă ale Municipiului Bucureşti adăpostesc expoziţia de portrete a pictorului mexican *Juan Bosco*. Vernisajul a avut loc pe 27 martie la "Casa Americii Latine", în prezenţa ambasadorilor latino-americani. Despre personalitatea pictorului au vorbit: criticul de artă C-tin Prut şi Adrian Dohotaru - secretar în M.A.E.

Craii de curtea veche

Galериile "Orizont" au găzduit, începînd cu data de 22 martie, expoziţia pictoriţei Marinela Mateescu Isac. Artista s-a prezentat publicului cu 40 de lucrări: naturi statice, portrete, compoziţii, multe dintre lucrări fiind inspirate din literatură (Ex.: *Craii de curtea veche*). La vernisaj a vorbit criticul de artă Virgil Mocanu.

Grupaj realizat de
Mircea Dobrovicescu

FOTOTECA "ROMÂNIEI LITERARE"

Mircea Eliade şi doamna sa Cristinel într-un grup de prieteni la finele anilor '60

Alte opinii în legătură cu revizuirile

CONCEPTUL nu doar lovinescian, ci pur și simplu firesc al revizuirilor provoacă o rezistență previzibilă. Adică acea opoziție a mediilor avantajate de vechea scară de valori, pe care punearea în chestiune a acestora le conturbă și care, în definitiv, nici nu s-ar putea comporta altminteri. O apărare, am zice, naturală. Nu putem fi surprinși că un uliu își ține prada în gheare. Mai puțin previzibilă este reaua înțelegere a revizuirilor în contextul unei atitudini conservatoare de dreapta, care n-are, așadar, nimic comun cu conservatorismul "epocii de aur", simplă crispă, cel din urmă, a unei mentalități nutrite direct ori indirect de samavolnicia totalitară. Ne-am fi așteptat ca un atare conservatorism demn de stimă și de care ne mărturisim apropiați să admită mișcarea revizuirilor nu numai ca pe o mișcare legitimă, ci și ca pe una care-i este cu deosebire favorabilă. Dar nu totdeauna socoteala de acasă se potrivește cu cea din bazarul versicolor al "chinutei noastre «tranzii»". Așa cum o dovedesc propozițiile referitoare la tema în cauză, cuprinse în articolul *Contra-istoria unui plagiat*, semnat de Teodor Baconsky și apărut în *România literară*, nr. 6/1995. Am citit cu simpatie și, recunoaștem, cu folos instructiv unele din eseurile tinărului însă deja eruditului teolog, în speță în coloanele *Dilemei*. Ele vădesc, îndeobște, o largime de vederi duhovnicească, însă și propriu-zis intelectuală, o toleranță doctă ce nu exclude cadrul unei poziții compuse omogen. Din care pricină ne-au mirat următoarele linii din textul menționat, care are ca obiect principal comentariul fulminant al d-nei Marta Petreu asupra "plagiatului" lui Nae Ionescu din Evelyn Underhill: "Foiletonul calomnios al d-nei Marta Petreu (...) ilustrează din păcate o tendință mai amplă și semnificativă prin acumulare. Știu că - devitalizată de pe urma comunismului - cultura noastră post-decembristă se consolează cu zgomoatoasa modă a «revizuirilor». Asistăm efectiv la un fel de seism axiologic, la o reformulare a criteriilor și la o redefinire a ierarhiilor care pot fi utile mai cu seamă atunci când nu încurajează resentimentele nedigerate sau frustrările tardive".

Distanțările preopinentei noastre ne apar pe cât de multiple, pe atât de controversabile. Mai întâi am remarca faptul că revizuirile nu constituie o "modă" și încă una "zgomoatoasă", ci o necesitate, decurgând din însăși

starea de "devitalizare" a culturii noastre, subjugate de comunism. Aceasta nu se "consolează" frivol cu o așa-zisă "modă", ca și cum ar foileta o revistă mondenă, ci se consolidează printr-un anevoios și nu o dată dureros examen intern, apt a-i reda imaginea substanțialității și, implicit, a demnității proprii. "Reformularea criteriilor" și "redefinirea ierarhiilor" alcătuiesc vectorii unui proces inevitabil. Nimeni nu e de vină, dacă, prin aprofundare, dată fiind masivitatea răului avut în vedere, acesta duce la efecte tectonice, la "un fel de seism axiologic". Nu reprezintă oare "seismul axiologic" un factor de igienizare? Apoi, dl. Teodor Baconsky comite, în optica noastră, eroarea de-a incrimina, în relația cu revizuirile, "resentimentele nedigerate sau frustrările tardive". Nu altminteri se comportă oportuniștii de la *Literatorul* și aliații lor cu mai puțină diplomatie "apolitică" și cu mai multă trivialitate din foile extremiste. Mutînd discuția pe solul umoral, atât de moale încît piciorul n-are puncte de sprijin, riscînd a se scufunda, în orice clipă, în masa viscoasă, absorbantă, ei încearcă a-și masca lipsa de argumente. Incapacitatea de-a susține o dispută cu mijloace raționale. În fața ideii, simulează reacția ființei primitive ce nu-și poate ridica înțelegerea deasupra subiectului concret.

Realitatea se prezintă astfel: e cu putință și chiar probabil să existe mecanisme emoționale, circumscrise intimității, de declanșare a unor atitudini critice. Dar ele trec printr-un filtru logic. Se transmută într-o altă calitate. Dacă rezultatul e satisfăcător, valabil adică pentru conștiințele receptoare, însoțirea unor tendințiozități de ordin umoral e neavenită. Odată încheiat și livrat pe planul public, discursul critic trebuie luat ca atare, examinat prin procedee analitice, eventual combătut prin contraargumente ținînd de imanența sa, iar nu scormonit, demontat în prezumatele lui subterane irelevante. Tipetele melodramatice privitoare la "ură" și "invidie" nu dovedesc nimic. Situîndu-ne într-un unghi sentimental-tendentios (nespecific) față de un discurs logic, ne aflăm în plină incongruență. De aci decurge - cum altfel? - un lanț al slăbiciunilor, cu amuzante verigi sofistice. Dacă un autor față de care ai rezerve ți-a provocat o nemulțumire personală, ți se spune că te "răzbuni". Dacă un asemenea autor te-a favorizat, ți se aruncă în obraz că ești "ingrat". Dacă n-ai avut cu el relații

personale, ți se reproșează, eventual, că nu-l cunoști suficient și că trebuie să ții seama de referințele altora ș.a.m.d. Fie-ne îngăduit a ne pune, în raza așa-numitelor "resentimente nedigerate sau frustrări tardive", următoarea întrebare: oare dacă indici drept impostor pe un individ care te-a nedreptățit în persoană, ai mai puține drepturi morale de a-l acuza decît dacă te ocupi de un impostor care n-a acționat asupra ta? Oricum, socotim că merită a medita puțin la caragialismul schemei, care, în căldura climatului nostru balcanic, dospește precum un aluat.

Tot atât de puțin convingător ni se înfățișează dl. Teodor Baconsky și cînd notează cu o nereprimată nervozitate: "Ce vedem? În loc să-și focalizeze atenția critică asupra distorsiunilor proletcultiste, în loc să denunțe farsa culturii de masă și să studieze preistoria atee a marxismului, dumnealor (intelectualii "ce se vor anticomuniști" - n.n.) își consumă energiile cu «demitizarea» lui Nae Ionescu, Lucian Blaga sau Constantin Noica! În vreme ce sechelele mentalității comuniste se traduc zilnic prin probe abundente de incultură și diletantism, în vreme ce reducțiile partinice se substituie în continuare judecăților autentice și deși ne lamentăm unanim pe tema «restaureției», domniile lor nu încetează să ne spună că «socratismul» lui Petre Țuțea a fost un simplu pseudonim al sterilității, că Blaga se inspire abuziv din Leo Frobenius sau că Nichifor Crainic nu citise suficientă mistică renană". De ce acest "în loc de"? De ce ar fi necesară o opțiune între un obiectiv și altul? Oare spațiul disputelor culturale e atât de limitat? Revizuirile și, în genere, jocul liber al punctelor de vedere nu suportă, credem, nici un program limitativ, nici un orar, nici o direcționare. Libertatea condiționată ar mai putea fi o libertate veritabilă? Singurele ei limite sînt cele izvorîte din conștiință și din bunul simț, care-i creează, *de facto*, cîmpul de manifestare. Fie că o înțelegem ca pe o formă a dumnezeirii, precum Berdiaev, fie că o abordăm ca pe un pact social, precum iluministii, fie că o percepem ca pe un drept etic suprem, cel de a nu minți, precum Camus, libertatea este indispensabilă vieții spiritului. A o dirija prin calcule, prin proporționări și misiuni, mi-e teamă că înseamnă a o altera. Putem tot atât de bine (și concomitent) a ne ocupa și de "distorsiunile proletcultiste" și de Nae Ionescu, și de "farsa culturii de

masă" și de Lucian Blaga, și de "preistoria atee a comunismului" și de Constantin Noica. Combaterea restaurației n-avem sentimentul că ar trebui asociată cu tabuizarea unor nume, oricît de importante și venerate ar fi. Iar analiza lor, conținînd normalele controversă și noduri tensionale, de ce ar fi neapărat "diabolizare"! Nu reprezintă acest termen superstițios o variantă a celui cu care ne dau în cap restauraționistii de diverse nuanțe și anume "demolare"?

Avem încredințarea că Nae Ionescu, Lucian Blaga, Constantin Noica sînt stâlpi ai cetății eterne a spiritului nostru. Tocmai de aceea ei n-au nevoie de o gardă pretoriană în postumitate, de o "pază" de nici un soi. Meschinăriile, inanitățile ce li se adresează vor pieri în combustia valorii lor, fără a o prejudicia. Dar supraviețuirea acestei valori se cuvine a beneficia, atît din respect față de ea cît și față de noi, de o marjă a discuției nestînjinite, de o perpetuă încercare, inclusiv prin unele ipoteze speculative ori prin contribuții documentare ce pot părea ireverențioase. Altminteri riscăm a cădea în platitudinea hagiografică, una din ipostazele sterpe ale conservatorismului. Să-i lăsăm pe marii noștri bărbați să se lupte în răstimpuri cu îndoiala precum Iacob cu îngerul! Să nu-i dădăcim! Să nu căutăm a-i "ocroti" la modul derizoriu! Numai respectînd vitalitatea lor intrinsecă, putem recunoaște strălucirea ce purcede dintr-însa, singura pe care o merită. Protecționismul în materie de valori culturale își dezvăluie un caracter nu mai puțin păgubitor decît cel în materie comercială. Lăsîndu-le înaintașilor libertatea de-a fi ei înșiși în raporturile imprevizibile cu urmașii, n-avem defel impresia că, așa cum afirmă cu pedanterie subtilul Teodor Baconsky, s-ar produce o "proastă folosire a culturii generale" și nici, așa cum susține d-sa cu maliție, că s-ar multiplica "infamiile și discuțiile despre sexul îngerilor". Dimpotrivă, zăgăzuirea acestei libertăți, chiar sub pretextul "priorităților mai inteligente", socotim că i-ar sfîrși considerabil. Chiar prin împerecherea că ne oferă o pildă de libertate creatoare, oamenii de seamă nu ni se pot comunica decît în libertate. Dincoace de condițiile, primare și obligatorii, ale coerenței și urbanității, sîntem pentru un "cer deschis" al valorilor.

Gheorghe Grigurcu

Ocean

Tren de plăcere

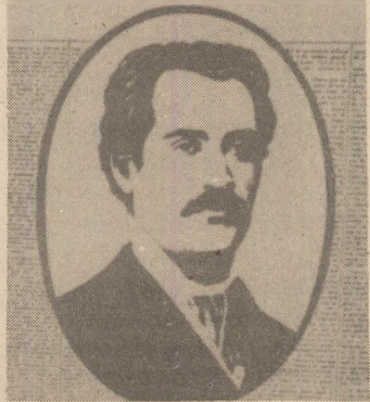
NIMIC nu e mai agreabil decît un compani-on de voiaj simpatic. Mă înarmasem cu răbdare pentru călătoria lungă. În compartiment, un bărbat între două vîrste se războia cu o aripă de pui sau, mai degrabă, cu oasele insolente. Ne-am dat binețe. Cînd trenul și-a luat avînt, pasagerul m-a pironit cu un os, de data asta de la piciorul orătaniei fripte și a constatat: "Dumneata ești un intelectual." Nu știam ce să-i răspund. "Nu poți nega, te cunosc după ochelari." Nu era prima dată că proteza oculară îmi acorda circumstanțe atenuante. La Paris, la un examen pentru o bursă, Paul Popescu mi-a împrumutat ochelarii săi, "face impresie bună". Tovarășul meu de drum continuă: "Și eu port ochelari. Acum nu i-am pus. Sînt în concediu." - "Și ce faceți cu ei, cînd îi puneți?" - "Mă ocup de literatură." Ar fi fost normal să-l întreb în ce domeniu - scriitor sau critic, ciitor sau librar - dar am preferat să-l las pe el să răspundă. El și-a terminat prînzul în

liniște, a împachetat oasele cu grijă într-un jurnal și le-a ascuns sub banchetă. A aprins o țigară și m-a taxat din nou: "Trăiești în străinătate." Era o simplă constatare sau ghețușul alunecos al unui reproș? "Trăiesc. Vă deranjează cu ceva? Cîrnațul de zarzavat?" - "Nu. Deloc. Vreau să-ți pun doar o întrebare. Ce părere ai despre cele ce se întîmplă în România?" Am preferat să nu răspund. "Sîntem de acord - nu-i așa? - că lucrurile nu merg prea bine. După revoluție numai un utopist ca Liiceanu putea crede că se va găsi cineva să iasă din front și să se prezinte: "Permiteți, eu sînt o lichea". Dacă ne gîndim bine, cu cît timpul trece cu atît devenim cu toții mai dîzidenți. Degeaba zîmbești. Așa e. În ceea ce mă privește, mi-am făcut datoria la locul meu de muncă. M-am aliniat ca toată lumea. În cadrul legalității, am făcut numai bine. Nu zic, am mai clevetit cu alți tovarăși, în cercuri intime, am mai riscat o glumă, dar discret, fără a provoca. Iată

o dovadă că n-am fost de-ai lor. Am activat, e drept, dar fără convingere; am fost tot timpul cu ochii la cel din flancul drept care și el, la rîndul lui, se orienta după cei mai mari. Am tăieturile din ziare, pot să ți le arăt. Am scris de bine numai despre autorii cu adevărat valoroși; după posibilități, am citat și nume de oprobriu, ba chiar am reabilitat pe cei căzuți în dizgrație, cînd am fost siguri că au murit. N-a fost ușor. De unde vine haosul, dezordinea din ultimii ani? Să-ți explic eu: Nu ne mai aliniem în același colectiv. Nătingii care vin cu slogane ca *memoria* și predică dreptatea, ispășirea, limpezirea trecutului sînt de pe o altă planetă. E nevoie să-ți aduci aminte doar cît și cum te poți alinia și după cine. Asta nu e restaurație ci continuitate creativă... Dar vorbesc de unul singur. Dumneata n-ai replică?"

Paul Miron

Monica Spiridon
EMINESCU
O ANATOMIE A ELOCVENTEI

Monica Spiridon, *Eminescu. O anatomie a elocvenței*, Editura Minerva, București, 1994, 148 p., 2000 lei.

CRONICA LITERARA

de Ioana Pârâulescu

Lecția citirii, lecția citării

cinat: elocvența, miezul retoricii. (Dicționarul de poetică și retorică pregătit la Universitatea Al. I. Cuza din Iași, din care s-a publicat câte ceva anul trecut are, iată, la termenul *elocvență* un nou și util reper bibliografic).

MONICA SPIRIDON vede în Eminescu un "gazetar cu vocație" (52) și o demonstrează cu mijloacele teoriei literare unde tabuurile și encomionul sînt, din fericire, excluse din capul locului. Autoarea studiază formele în schimbare și "metodul" din articolele de presă eminesciene (*Morfologia*) și apoi structura de adîncime, printr-un excelent demers comparatist (*Tipologia*). Surprinde puțin delimitarea draconică a porțiunii din creația lui Eminescu pe

cian, dar se adresează altui public, e mai "democratic" și acceptă patosul. Această comparație ține de partea a doua a cărții, *Tipologia*, în care Monica Spiridon determină genul proximal și mai ales diferența specifică, aici *retorică*, a publicisticii eminesciene, diferență care justifică și remarcă lui Iorga "Un nou Eminescu apărut..." Comparațiile succesive între Mihai Eminescu și Antim Ivireanu, Maiorescu, Bolliac, Bălcescu, Heliade-Rădulescu, Pârvan, Iorga, Arghezi și tipologizarea retoricii lor evitîndu-se "captivele" perspectivei evoluționiste reprezintă partea cea mai atrăgătoare a cărții. Probabil și cea mai fertilă pentru cercetări viitoare.

Monica Spiridon posedă o erudiție pe care o aplică cu o sprinteneală și o energie rare în teoria literară românească actuală. Care este titlul primului capitol? "Poezie și adevăr". Deci Goethe. Care este prima trimitere? Aceea la Jean Paulhan. Așadar o figură olimpiacă, mai mult decît clasicizată, și un academician

francez (el e cel care a dublat adjectivul revistei *Nouvelle Revue française*, transformînd-o, după război, în N.N.R.F.), personaj considerat a fi oarecum discutabil, măcar din punct de vedere al caracterului. Dar asemenea nuanțe n-ar face decît să împiedice demonstrația. Lista autorilor citați și citați de Monica Spiridon e generoasă, nu face discriminări: Iorga, Ibrăileanu, Eugen Lovinescu, Vasile Florescu, Renato Barilli, Vico, Silvan Iosifescu, Jean Bayet, Quintilian, Perpessicius, Curtius, Călinescu, Nicolae Manolescu, Eugen Negrici, Paul Cornea, Jules Michelet, Marina Scriabine, Pompiliu Constantinescu, Dan Horia Mazilu, Tudor Vianu, Gérard Genette etc. Și în cazul cărților acestora lecția citatului este cu folos, căci autoarea nu o dă ca să-și exhibe lecturile, ci cu rost pentru demonstrație. Citatele din pu-

ACTUALITATEA textelor eminesciene (mai puțin discutată decît a celor caragialiene) nu e un defect, la urma urmei, chiar dacă Monica Spiridon o numește, mai tehnic, "vizionarism", pentru a-și feri lucrarea de insinuări, cum se și cuvine unui cercetător serios. Am senzația însă că, din nou, autoarea și-a supus obiectul de studiu unor constrîngerii în favoarea părții, dar în dauna întregului. Căci unele dintre citatele reproduse în cartea ei invită la comentarii pe care autoarea nu le face. S-ar fi cuvenit remarcat *umorul* din destule pasaje ale articolelor eminesciene. Eminescu, sub masca lui de poet romantic, e considerat - prejudecată sau nu - a nu fi avut umor. E de discutat dacă umorul poate fi jucat (cu scop de convingere, intrînd deci în *anatomia*

AM FOST întotdeauna convinsă că un critic bun, un teoretician bun și, să zicem, un pedagog bun se pot recunoaște imediat după calitatea, cantitatea și, desigur, adecvarea citatelor alese de ei. Ceea ce nu înseamnă că există în știința/arta citării limite precise ce ar putea fi învățate și folosite în orice împrejurare. Tocmai din elasticitatea lor vin dificultățile unei "lecții a citatului".

Există un prim nivel, esențial, al criticii: găsirea punctelor-cheie dintr-un text, selectarea acelor fragmente care ar putea spune cititorilor chiar mai mult decît e în stare criticul. Pe acest teren, al citatului, criticii buni se întîlnesc frecvent, chiar dacă interpretarea unuia și aceluiași citat în situații diferite.

În *Eminescu. O anatomie a elocvenței*, Monica Spiridon, critic, teoretician și pedagog, realizează pe lîngă lecția elocvenței eminesciene și o admirabilă lecție a citatului. (O stăpînire la fel de iscusită a forței citatelor și o abundență asemănătoare am întîlnit - în cartea lui Dan C. Mihăilescu, *Întrebările poeziei - C. R., 1988*). Deși este o carte de teorie literară, nu una de critică (judecățile de valoare lipsesc cu desăvîrșire), criticul Monica Spiridon concurează permanent teoreticianul prin selecția de citate propusă. Așadar teoreticianul citește, sistematizează, scrie, iar criticul se mulțumește de data aceasta să transcrie. Și, într-un fel, îl sabotează pe seninul teoretician, căci alegerile lui echivalează cu o judecată de valoare.

Cartea are ca materie primă discursul publicistic eminescian. Autoarea și-a ales acest obiect de cercetare deoarece "în publicistică (...) rolul lui Eminescu în constituirea unei tradiții solide și strălucite de proză retorică a rămas în parte ignorat" (144). În plus, s-a abuzat în acest sector al creației eminesciene de interpretarea conștientă fie numai stîngace, fie de-a dreptul rău intenționată (vezi Ilie Bădescu și tristețe sau comicele lui încercări de a-l transforma pe Eminescu într-un precursor al marxismului). Acestor reduceri ale publicisticii lui Mihai Eminescu la latura ideologică, Monica Spiridon le opune un demers contrar, în care conținutul aproape că nu interesează. Se stabilește importanța muncii de gazetar a lui Eminescu în și pentru literatura română. Contextul istoric e secundar și interesează numai în măsura în care servește unor observații de istorie literară. De aceea coordonata pe care se dezvoltă cartea este una pur teoretică, pe care literatura a știut să și-o dispute și să o cîștige de la domenii înve-

○ Teoretician și critic, colaborare sau sabotaj? ○ Un gazetar cu vocație: Eminescu ○ Omul-orchestră ○ C. A. Rosetti, "Românul" și Jupiter tonans de la "Timpul" ○ Elocvența și elocvenții ○ Întrebări "vechi și nouă" ○ Citate și prejudecăți

care autoarea și-a propus s-o studieze. Chiar în momentul în care legăturile cu poezia sau cu proza sînt inevitabile, Monica Spiridon se abține să le facă - de unde o anume senzație de forțare a demonstrației. Probabil că autoarea căreia - cum rezultă din cărțile ei anterioare, de exemplu din cea despre Sadoveanu sau din cea despre Marin Preda - nu-i lipsește spiritul critic a observat singură această lipsă, intrucît în *Addenda cărții (Despre convergență)* face, pe scurt, cuvenitele apropieri. N-ar fi dăunat însă cu nimic limpezimii demonstrației inserarea lor pe parcurs. Cartea se încheie, "în loc de postfață", cu schița unui posibil Eminescu ce rămîne a fi descoperit, *à rebours*, în poezia urmașilor, de la Labiș la Nichita Stănescu și Dimov, de la Cezar Baltag și Mircea Ivănescu la Mircea Cărtărescu.

Eminescu este în gazetărie un poligraf, un "om-orchestră", un scriitor "impur", al formelor multiple, care știe să exploateze atît rațiunea logică cît și pe cea retorică, atît "adevărul" cît și "poezia", atît argumentarea științifică cît și digresiunile narative sau poetice. Eminescu, observă autoarea, știe precis cînd trebuie să facă vreo concesie clișeului ori convenției desuete, unui surplus de sentiment sau exemplificării redundante. Știe să fie teatral și să-și regizeze spectacolul. Pe scurt, este ziarist profesionist și înțelege cerințele particulare ale stilului publicistic, diferențele dintre *ziar* și *carte* care nici astăzi nu par să fie clare pentru toată lumea. Eminescu "nu-și refuză nici una dintre misiunile originare ale elocvenței: *docere, delectare, movere*" (26). Retorica lui este și aceea înflăcărată, participativă a creatorului de la tribună și aceea înțeleaptă a predicatorului din amvon. Un material plin de sevă pentru cercetarea autoarei este polemică dintre C.A. Rosetti de la "Românul" și Eminescu de la "Timpul", în postură de *Jupiter tonans*. Pentru autoare este un prilej de a stabili un model polemic eminescian care are aceeași armătură logică și erudită ca modelul maiore-

CERSETORUL DE CAFEA

de Emil Brumaru

Cîntece de adolescent - 1958 (4)

Să-mi sparg în ierburi sufletul
de-atunci
Vreau, limpede și crud ca tine,
soare,
Cînd lancia subțire ți-o arunci
În șoldul plantelor rumegătoare.

Copilăria mea zvîcnește încă viu
Sub ascuțișul clipelor acide.
Orgolios, voi încerca să fiu
Cel care singur rana și-o deschide
Neașteptat de clar și străveziu.

E-un tipăt miezul prins sub coaja
groasă
De pînde, de confuzii, de rețineri.
Voi sfîșia candoarea de mătăasă
A faunilor viguroși și tineri,
Căzuți pe luciul ei ca într-o plasă.

De-aici începe cîntecul. Sînt pur
Cristal înfipt în propria grea carne.
Degeaba mlaștini pîlpîie-mprejur
Făptura zvelt șișnită să-mi
răstoarne.
Mă adîncesc în trudnicul murmur.

Mîinile-acestea moi de-adolescent,
Fermecător de lungi și de stîngace,
Ca pe un fruct de rouă vor desface
Sinceritatea!

Încrezător, cu sufletul inform,
M-arunc din turnul unui nalt poem
Fără să știu, fără să vreau să-mi
chem
Imaginile care-n mine dorm,
De care uneori mă tem.

elocvenței) sau dacă e vorba la el doar de ironie (care și ea s-ar fi cerut discutată într-o asemenea carte). Iată: "A atribui (ca D.Holban, n.m.) lui Schopenhauer ideile lui Schmidt, înseamnă tot atît ca și cînd Praxiteles, sculptînd statua lui Apollo, ar fi luat drept model umerii d-lui Pantazi Ghica și fizionomia d-lui Holban" (...) Ceea ce produce iluzia în capul d-lui Holban e că își închipuiește că idealistii se numesc aceia, care-și bagă degetul în gură și apoi scriu la cai verzi pe păreți" (pp.104-106).

Tot o posibilă prejudecată legată de Eminescu e aceea a antisemitismului și xenofobiei sale, atît poezia cît și articolele gazetărești oferind pasaje elocvente. Dar oare nu tocmai *elocvența* acestor pasaje e dovada artificialității lor? Oare nu e aici o exagerare, un procedeu retoric, și nu tocmai o convingere proprie? Căci printre afirmațiile lui din gazete se află și ironii de tipul celor ale lui Caragiale din *Românul, Românca, "Românii verzi"* ("Voi zice să trăiască «Românul» românului și să trăiască românii «Românului»") și disocieri care dau de gîndit ca acestea: "D.Holban n-a produs nimic, nu știe nimic, nu însemnează nimic, cu toate acestea, *fiindcă e român*, ține cumpănă la toate. *Apoi nu e așa*. Ceilalți sunt de asemenea români, desigur că după origină, limbă și mutre mai curați decît d.Holban, dar pe lîngă *acest așa-zis merit*, mai au și altele pe care d.Holban nu le are (s.m., p.106). Interesată de alte aspecte ale publicisticii eminesciene, Monica Spiridon va fi considerat că asemenea citate vorbesc de la sine. Chiar așa este.

O viață de om

AL. SÂNDULESCU, un istoric literar demn de încredere și un om discret, care nu și-a făcut cunoscută niciodată suferința, povestește în sfârșit în această carte prin ce calvar a trecut ca fiu al unui "chiabur" ținut în închisoare vreme de trei - sprezece ani, fără vină. Sunt, fără îndoială, impresionante scrierile în care foștii deținuți

Al. Săndulescu, *Efectele dosarului "dalmatian"*, București, Ed. Albatros, col. "Memoria", 1995, 192 p., 1500 lei.

politici povestesc la persoana întâi cum au decurs anii de temniță. Dar parcă și mai impresionantă este această evocare realizată din perspectiva fiului celui închis. Pe bună dreptate, autorul (sau editorul) a ales pentru a reproduce pe coperta a patra următorul pasaj, în care este vorba despre ce simt rudele după vizitarea deținutului:

"Se înserase de-a binelea, pușcăria se înălța lugubru, și noi, ultimii membri de familie, ne îndreptam într-un fel de monom spre gară. Eram

trști, eram fericiți? Greu de spus, acum, la plecare. Îi lăsasem în urmă pe-ai noștri, îngropați de vii între ziduri, ca într-un mormânt, erau slabi, nemâncați, înfrigurați, dar păstrându-și curajul din care mai găseau să ne dea și nouă, celor din «libertate». Câți dintre ei nu vor mai apuca al doilea «vorbitor», pe cel adevărat, de acasă?... Se auzeau zăvoare, sinistre zăvoare, ce, culmea! se închideau și ne tot închideau într-o Gherlă, într-un lagăr vast cât o țară, unde nu aveam voie să spunem decât că «suntem sănătoși», că «ne simțim bine». Și cam atât, cât prevedea regulamentul..."

Primele capitole din volum se referă la copilăria petrecută la țară. Nu este o rememorare obișnuită, dictată de sentimentalism, ci un mod de a evoca firescul vieții pentru a-l opune absurdului instaurat ulterior de comunism. Prin compararea celor două feluri de-a trăi se evidențiază tragismul desprinderii unui tânăr de sensul însuși al existenței și al adaptării sale la o existență falsă.

Pagini pline de căldură și respect sunt consacrate de memorialist lui Tudor Vianu, Perpessicius, G. Călinescu, Vladimir Streinu. În special acesta din urmă este portretizat într-un mod expresiv. "Era un bărbat frumos, în care natura lucrase în perfectă concordanță cu legile armoniei. O figură semeată, cu privire dominatoare, distantă pentru necunoscuți, concentrată sau afabilă pentru prieteni, senin detașată în fața universului. Avea o ținută ce inspira distincție și noblete, un mers cu pași rari, egal măsuțați, ca într-o continuă

plimbare meditativă. La o vârstă când pentru oamenii noștri de carte Biblioteca Academiei devine din ce în ce mai mult amintire, Vladimir Streinu venea la Bibliotecă tinerește, așezându-se la o masă ca oricare dintre studenții sau tinerii cercetători din sală. Nu cerea colecții de reviste sau tomuri grele și nenumărate, ci vreun rar opuscul, pe care-l consulta având aerul că-și reîntâlnește o mai veche cunoștință. Își lua câteva sumare și vagi însemnări, detestând fișele - despre care spunea, folosind un calambur, *je m'en fiche*."

Deși suferă de un anumit convenționalism (memorialistul nevorbind niciodată de abisurile sufletești ale lui sau ale altora), cartea reușește să ne facă, până la urmă, cunoscută "o viață de om așa cum a fost".

Farmecul naivității

ÎNCĂ de la primul volum din *La Lilieci*, Marin Sorescu a descoperit un mod de a scrie care poate fi folosit multă vreme fără a produce obișnuitul fenomen de saturație și respingere. Ca dovadă, deși a ajuns la cartea a cincea, epopeea eroicomică a satului oltenesc continuă să fie captivantă. Poetul știe să exploateze literar farmecul ineput al naivității țărânului, al unei naivități care este într-un fel mai înțeleaptă decât inteligența perversă a celor de la oraș. Ni se oferă nu o poezie naivă, ci o poezie rafinată a existenței naive, autorul delectându-se cu descifrarea unor semnificații culturale involuntare în lim-

bajul și gesticulația pito-reștilor sale personaje. Acest filon estetic nu s-a epuizat. Ceea ce i se poate reproșa cărții este ceea ce li se putea

aminte că la naționalizarea bunurilor/ Au venit unii de la raion și au ridicat ursul/ L-au dus la circ, sau unde l-ot fi dus/ Unde a și murit în scurt timp, pentru că nu mai/ Auzea cântec în jurul lui..."

Presimțire sună

POEZIA lui Sorin Șerb iese imediat în evidență prin scepticism și mizantropie. Textul reprezentativ este, fără îndoială, *Imn maimuței*:

"Maimuța se scoală din noi/ lăsându-ne-n lături pânza lividă/ maimuța filosofează în locul nostru./ maimuța creează/ iar la judecata noastră/ tot ea ne va arunca în pedeapsă/ legea ei e lanțul greu de argint/ des ca năvodul/ cu el târăște apa prin lume/ pustiește orașe/ ademenește femei/ Căci sediul tribunalelor a fost/ (și el) invadat de maimuțe/ prea mici să sară pragul/ cărții".

Poetul nu are grație (și nici nu ține să aibă). Își exhibă plictisul și se amuză să-l... sperie pe cititor, descriindu-i scene lugubre:

"era un călău/ care, după truda verii,/ pune capetele strânse în ani/ să-i vorbească/ Tare-i plăcea să le asculte/ și doar iarna avea răbdare;/ nu-i

reproșa și cărților anterioare și anume alunecarea - este adevărat, accidentală - în vulgaritate.

Dacă nu și-a înnoit stilul, poetul și-a înnoit, în schimb, "epica" poemelor, procedând de data aceasta, frecvent, la istorisirea unor întâmplări care nu se puteau petrece decât într-o țară comunistă. Sunt întâmplări tragice, tratate însă într-un registru al umorului popular care aduce aminte de stilul inscripțiilor de pe crucile din "cimitirul vesel" de la Săpânța. Iată, de exemplu, din ce cauză s-a sinucis un inginer:

"- I s-a tras din verificări. Cu verificările astea noi./ A văzut el că se-ntâmplă ceva. Îl tot chemau la cadre./ Mai dădea o declarație. «Ce avere a avut taică-tău?»/ «Nici o avere». Aia nu erau mulțumiți, îl mai/ Reprogramau și a doua zi... și tot așa... Îl săpuneau/ Prin ședințe... L-au tot retrogradat.../ Până când unul de la cadre i-a spus:/ - Tovarășe Ciurel, reiese din acte că tatăl/ Dumitale Turloi Ciurel a fost scutit de impozit după naționalizare./ - Da, așa reiese. «Scutit de impozit după naționalizare»/ - Asta știm și noi, da' ce impozit a avut înainte de naționalizare?.../ - Nici o avere.../ - Nu se poate, că n-ar mai fi scris ei așa.../ Trebuie să fi avut moară, ori moșie mare./ Ori batoză, ceva foarte important. De ce n-ai declarat?/ - Ce să declar, dacă n-am avut nimic?/ - Mai gândește-te!// Și tot gândindu-se bietul om și-a adus aminte de urs.../ O fi plătit tata impozit pe urs?/ Își aduce

Sorin Șerb, *Monologul camionului, poezii*, București, Ed. Albatros, 1994, 84 p., 3000 lei.

dădea nimeni de lucru iarna/ căci sângele se potrivește cu iarba/ când îl arunci ca pe-o eșarfă/ și scliștește roșcat// Tare-i plăcea să le-asculte/ iac-așa! tolănit/ pe șapte perne, cu bărdacă în față,/ umezindu-le buzele-n vin -/ le pune să vorbească/ și erau multe/ și erau vorbărețe/ și-i vorbeau/ de la egal la egal, cu glas stins/ singuratec, gol/ că-i aduceau mereu lacrimi în ochi/ și-l orbeau".

Citită cu conștiința faptului că ne aflăm la sfârșit de mileniu, poezia lui Sorin Șerb sună ca o presimțire sumbră.

Cărți primite la redacție

● Gheorghe I. Brătianu, *Sfatul domnesc și Adunarea stărilor în Principatele Române*, cuvânt înainte de Șerban Papacostea, București, Ed. Enciclopedică, 1995, 328 p., 5000 lei.

● Violeta Miron, *Locotenent Irina*, roman, Galați, Ed. Porto-Franco, 1994, 208 p., 1500 lei.

● Sorin Antohi, *Civitas imaginalis. Istorie și utopie în cultura română*, București, Ed. Litera, 1994, 304 p., 3900 lei.

● Gheorghe Filip, *Cămașa de duminică*, Alexandria, Ed. "Teleormanul liber", 1994, 156 p., 800 lei.

● Gheorghe Filip, *Între două lumi*, roman, Alexandria, Ed. "Teleormanul liber", 1994, 208 p., 1500 lei.

● Nicolae Lupu, *Prăbușirea ingerilor*, nuvele și schițe, Alexandria, Ed. "Teleormanul liber", 1994, 176 p., 800 lei.

● Nicolae Lupu, *Învierea lui Lazăr*, roman, Alexandria, Ed. "Teleormanul liber", 1994, 176 p., 1500 lei.

● Florea Burtan, *Pedepsele*, schițe și povestiri, Alexandria, Ed. "Teleormanul liber", 1994, 144 p., 1500 lei.

● Florea Burtan, *Valea*

Plângerii, Alexandria, Ed. "Teleormanul liber", 1994 (versuri), 96 p., 600 lei.

● Gabriel Cocora, *I.L. Caragiale și Buzăul*, cu un eseu (în addenda) de Emil Niculescu, ediție de Marcela Chiriță, Buzău, Biblioteca județeană "V. Voiculescu", 1995, 72 p., 625 lei.

● Emil Niculescu, *Tot despre Caragiale*, Buzău, Biblioteca județeană "V. Voiculescu", 1995, 36 p., 380 lei.

● Dumitru Vasile Delceanu, *Pasărea de fum*, Alexandria, Ed. "Teleormanul liber", 1994 (versuri), 96 p., 600 lei.

America latină - realitate și literatură

CARTEA lui Francisco Morales Padrón merită toată atenția din cel puțin două motive: în primul rând pentru că reprezintă un studiu critic comprehensiv pe tema literaturii sud-americane, marea revelație a ultimelor decenii, și apoi fiindcă prin concepția aflată la baza alcătuirii sale, ea aparține unui curent

Francisco Morales Padrón - America în romanele ei. Studii de istorie literară și sociologie, traducere de Esra Alhasid, prefață și notă bibliografică de Andrei Ionescu, Biblioteca pentru toți, 1994, Editura Minerva, București, 292 p., 800 lei.

foarte modern și aproape complet ignorat la noi, cel al studiilor culturale. Pentru vajnică apărare a funcției estetice a literaturii, pentru "cripto" structuraliști care idolatrizează autonomia textului și disprețuiesc total corelarea lui cu un reper referențial anume, premiza volumului semnat de Francisco Morales Padrón va părea, cu siguranță, de-a dreptul scandalosă, pentru că el încearcă să reconstituie realitatea socială a Americii latine pornind de la o serie de romane, celebre sau relativ neînsemnate, toate având însă comun filonul protestatar. Convingerea autorului este că "romanul ca narațiune despre o realitate imperativă poate fi totdeauna un izvor istoric, deoarece, în cazul unei opere cu adevărat reușite, ambianța politică, socială, economică, etică sau psihologică va fi neapărat prezentată în această creație. Operele lui Cervantes, Balzac, Dickens, Galdós sau Baroja stau măturie. Ele permit cunoașterea intimă și profundă a unui popor, a unei epoci. De aceea, romanul ce poate fi utilizat ca sursă istorică nu este numai romanul istoric propriu-zis, pe care alți autori - Menéndez y Pelayo, Huizinga, Alfonso Reyes - l-au apărut ca posibil vehicul al istoriografiei - ci oricare tip de roman autentic". Dar în ciuda acestei convingeri, Francisco Morales Padrón recunoaște implicit că o perfectă corelație literatură-realtate este de fapt caracteristică specială a romanului sud-american, sau cel puțin a acelor romane alese de el, avantajoase pentru teoria sa, începând chiar cu "protoromanul" unui Bernal Díaz și ajungând până la scriitorii anilor '60. Este o precizare importantă, nu numai pentru că astfel se vor calma partizanii esteticii, ci și pentru că o serie de afirmații care pot părea prea absolutiste se justifică măcar parțial.

Cartea este structurată corespunzător acelor aspecte pe care autorul socotea că orice roman valoros le reflectă: socialul, economicul și politicul, ele reconstituind în același timp istoria prozei sud-americane precum și pe a continentului. Latura socială se reduce la o identificare a unor personaje-prototip, precum *indianul, metisul, negrul, mulatru*, în jurul cărora sînt polarizate marile probleme ale societății sud-americane, exploatarea, sărăcia, violența, mizeria, eșecul integrării, ineficiența educației, deficienții mai ales pentru literatură din prima jumătate a secolului. Capitolul al doilea, intitulat *Dilemele economice*, tratează chestiuni precum intervenționismul, dependența economică, companiile bananiere și impactul lor asupra unei societăți subdezvoltate, viața minerilor. Tema politică este concretizată printr-o circumscriere a dictaturii și dictatorului, a cazului canalului Panama și a cazului Porto Rico. Din această simplă parcurgere a conținutului cărții s-ar putea crede că e vorba de un tratat de istorie, de o monografie a Americii latine contemporane, lucru pe jumătate adevărat, mai cu seamă dacă ținem cont de faptul că autorul are o solidă formație de istoric. Însă toate aceste aspecte aparent complet detașate de sfera artisticului sînt urmărite în ocurența lor în opere literare, socotite ce-i drept, ca echivalent perfect credibil al realității. Citind romanele unor scriitori ca Miguel Angel Asturias, Alejo Carpentier, Gabriel Garcia Márquez, Mario Varga Llosa, Rómulo Gallegos, José Antonio Ramos și mulți alții, renumiți sau minori, Francisco Morales Padrón nu vede literatura, ci viața, ceea ce explică și indiferența sa față de o eventuală selecție ori discriminare valorică între operele discutate. Iar studiul care rezultă în urma acestui procedeu mai puțin obișnuit are o remarcabilă consistență științifică.

Totuși mi se pare inevitabilă o întrebare elementară: de ce să uzăm de literatură ca să cunoaștem realitatea, sau mai bine spus de ce să o facem *numai* în acest scop. Neajunsul demersului lui Francisco Morales Padrón vine din faptul că autorul nu pare a lua în calcul inevitabila "infidelitate" a literaturii, duplicitatea artei, care, oricît ar fi de militanță, păstrează întotdeauna o doză necalculabilă de mister, de irealitate. Studiile culturale au avantajul de a profita de literatură pentru a stabili o anumită mentalitate pe baza căreia aceasta a fost creată, pe cîtă vreme Francisco Morales Padrón ia din romane *fapte*, evenimente, scuturîndu-le de valoarea lor estetică, anulîndu-le implicit funcția și semnificația dependente de un anumit context. Oricît de interesant și justificabil ar fi rezultatul, riscurile mi se par destul de însemnate.

Umor de secol XVIII

INTR-O recent difuzată ecranizare t.v. după *Bărbierul din Sevilla* mi-a atras atenția replica unui personaj, uriciosul Bartholo, care într-un rechizitoriu împotriva "barbarului" secol XVIII, cînd acesta are nefericirea de-a se fi născut, enumeră dintr-o răsufare mai toate marile achiziții ale veacului respectiv, sau, cum le spune el, "prostii de tot soiul: libertatea de gîndire, atracția universală, electricitatea, toleranța religioasă, vaccinul, chinina, Enciclopedia și dramele..." Mărturisesc că atunci, cu prilejul acelei revederi

a piesei, am crezut că replica nu face parte din textul original, ci e introdusă de o viziune regizorală modernă, pentru că ironia distanțată a reducerii unui secol la ideile semnificative pe care le-a produs pentru istoria umanității nu mi se părea posibilă ca venind din partea unui contemporan al vremii respective, ci mai curînd ca reflecție a omului de azi, capabil să privească detașat și deci sintetic îndepărtatul veac XVIII. Și totuși cuvintele cu pricina îi aparțin chiar lui Beaumarchais, nu vreunui regizor inspirat cu apetitul parodicului. Ironie e deci chiar personajul (sau, de fapt, autorul), deși acesta e un simplu amoretz bătrîni și ridicol, care-și chinuie frageda și năbădăioasa pupilă cu pretențiile lui matrimoniale absurde.

Nu știu cîți dintre cititorii de astăzi se vor mai dovedi interesați să citească arhicunoscutele piese ale lui Beaumarchais, *Bărbierul din Sevilla* și *Nunta lui Figaro*, dar eu cred că un text de secol XVIII care se autoparodiază, cochetînd ironic cu propriul său univers-context, merită toată atenția. Recitite acum, după ce între timp a apărut umorul absurd și grotesc al lui Jarry de exemplu, comedioarele lui Beaumarchais sînt încă adorabile, pentru simplul motiv că ele nu speculează moravurile specifice unei epoci anume (îndrăznesc în această privință să-l contrazic pe Valentin Lipatti, autorul unei remarcabile prefete la carte), ci o serie de împrejurări savuroase în sine, ridicolul ca element stabil în purtarea oamenilor, neinfluențat de o etică sau o morală precisă. Gelosul caraghios, triumghiul conjugal, încornoratul, adolescentul pătimaș înamorat de o femeie mult mai în vîrstă, soția romanțioasă ce suspină după propriul soț, spițerul-frizer bun la toate - iată tipuri care scapă rigoriilor unui context clar determinat și de aceea lesne

Beaumarchais - Bărbierul din Sevilla. Nunta lui Figaro, traducere de Anda Boldur și de Valentin Lipatti, prefață și tabel cronologic de Valentin Lipatti, Biblioteca pentru toți, Editura Minerva, București, 1995, 240 p., 800 lei.

de regăsit, în diverse alte combinații, în opere aparținînd celor mai diferite perioade și orientări estetice. Într-un fel s-ar putea spune că la Beaumarchais găsim un dicționar al formulelor de bază, care se pretează oricînd la alte structurări, la alte situații. Tocmai inexistența unei presiuni a moralului și elasticitatea acestei generoase compoziții constituie savoarea *Bărbierului din Sevilla* și a *Nunții lui Figaro*, pe care nu întîmplător le asociem astăzi inevitabil cu acordurile senine ale muzicii lui Mozart.

Pe lîngă faptul că repune în circulație două texte celebre și totuși uitate, volumul editat de

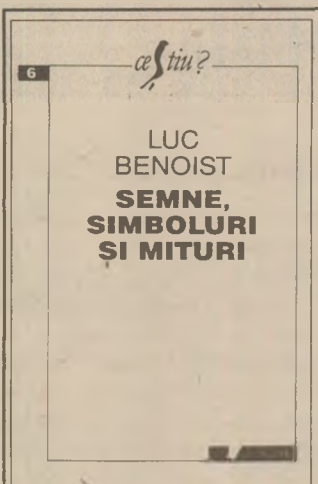
colecția "Biblioteca pentru toți" oferă un studiu introductiv absolut deosebit prin pertinenta și nuanțarea remarcilor, semnat de Valentin Lipatti. Spre deosebire de mulți prefațatori care, nu înțeleg exact din ce motiv, se simt parcă obligați să conceapă o imagine perfectă, exagerat de idealizată a autorului în cauză, Valentin Lipatti se dovedește conștient de ineficiența unei astfel de poziții, mai cu seamă în cazul lui Beaumarchais, și folosește în schimb o strategie inspirată. Își începe prefața sa cu istorisirea unui scandal celebru la vremea respectivă, în care fusese implicat dramaturgul, în legătură cu un proces intentat unui client al său, proces în jurul căruia s-a făcut mare vîlvă pe tema corupției unor persoane importante, Beaumarchais-avocatul fiind în același timp coruptor și victimă, practic inițiatorul întregului scandal. Această anecdotă din biografia autorului, aparent chiar fără legătură cu piesele ce urmează, este probabil unul dintre cele mai reușite procedee retorice de captare a atenției cititorului. Dar de altfel întreg comentariul lui Valentin Lipatti este extrem de interesant, alături prin relevarea unor aspecte foarte semnificative de istorie literară, stabilind filiera dramaturgică a celor două opere, cît și prin finețea unor observații originale, ceea ce întregeste fericit un volum bine alcătuit.

O gîndire artizanală

STUDIUL lui Luc Benoist despre *Semne, simboluri și mituri* este o încercare cu totul originală de a concepe o teorie a simbolului pornind de la premiza existenței unei legături de transformare și evoluție între formele primitive (în sens istoric) ale comunicării - gestul și strigătul - lumea simbolurilor cu semnificație rituală și în cele din urmă mitul propriu-zis. Deși cu dimensiuni restrînsse, cartea are o forță de cuprindere remarcabilă, incluzînd pe lîngă fundamentarea teoretică a concepției mai sus amintite și un minidicționar explicativ al principalelor simboluri, o anexă cu 300 de verbe franceze clasificate după organul de simț implicat, direcția actului și semnificația lui simbolică, precum și un mic glosar al simbolisticii, practic un compendiu eteroclit de noțiuni sau procedee specifice unei științe a simbolurilor. Pentru că trebuie precizat că studiul lui Luc Benoist presupune o abordare profund științifică, bazată pe analogii cu domeniul matematicii, în particular cu teoria grupurilor și cu topologia.

Premiza de la care pornește Benoist în investigația sa este aceea că nu există o opoziție reală între "oamenii faptei" - cei ce muncesc cu mîinile, prelucrînd materie neînsușită și oamenii vorbeii, cei a căror meserie presupune manipularea cuvintelor și a simbolurilor. După Benoist orice gîndire este artizanală, din simplul motiv că, întocmai ca și mîna, ea trebuie să se manifeste activ în fața pasivității materiei, chiar dacă există o diferență importantă între scopuri și mijloace. Rolul simbolului ar fi de a interveni între lucru și idee, "ca un costumier de teatru ce ne-ar îmbrăca ideile cele mai noi în vechiturile uzate de generații de baladini, deformate după exigențele personajelor întruchipate de ei succesiv". Și pentru că între idee și lucru se interpune un set limitat de simboluri, e limpede de ce noul ne apare întotdeauna ameliorat în straniețatea sa, fiind deglizat practic în aparența cunoscută a trecutului.

lui. Nimic nou sub soare, s-ar zice, ceea ce explică într-un fel viziunea lui Benoist asupra principalelor mituri ale umanității, pornind de la Psyche, Orfeu, Ulise, Solomon și Semiramida, Alexandru și Cleopatra a VI-a, Hamlet, don Juan și pînă la Faust. Pentru autor toate aceste povești exemplare descind una din cealaltă, se conțin reciproc, întocmai ca un set de păpuși

Luc Benoist - Semne, simboluri și mituri, traducere de Smaranda Bădiliță, Editura Humanitas, București 1995, 158 p., 2300 lei.

rusești, pentru că mitul are întotdeauna aceleași funcții, situațiile nedepășind un număr foarte mic de teme posibile. După Benoist mitul presupune trei căi de realizare metafizică a eroului lor, acțiunea, dragostea și cunoașterea, o schemă minimală deci, de la care dacă pornim e lesne de stabilit o legătură substanțială între Orfeu și Ulise, de pildă, pentru că de fapt amîndoi parcurg un pelerinaj la origini, ori între Hamlet și un adept al budismului Zen, ambii fiind detașați de realitatea derizorie, pe care o privesc cu ironie și dispreț. Se vede că accepțiunea dată de autor mitului e mult mai largă decît cele curente pentru că incluzîndu-i pe Hamlet ori Antoniu, Benoist anulează implicit teoria mitului ca un corolar al ritualului. Nici nu e de mirare, de altfel, că ajunge aici, cîtă vreme pornește de la ideea unei legături funcționale între *semne*, care suportă o serie de mutații și metamorfoze, trecînd de la forme minimale de comunicare la simboluri și în cele din urmă la elemente structurale ale miturilor. Cartea lui Luc Benoist e de-a dreptul palpitantă prin precizia și limpezimea urmăririi acestui raționament, care e însă mai mult decît o ipoteză interesantă de lucru; în izbutita traducere a Smarandei Bădiliță, ea marchează un punct de vedere nou.

Cărți primite la redacție

- André Glucksmann, *Maeștrii gînditori*, în românește de Emil Paraschivoiu, Editura Albatros, colecția Esei, București, 1995, 322 p., 1500 lei
- Bernard-Henri Lévy, *Aventurile libertății*, o istorie subiectivă a intelectualilor, în românește de Dan Ion Nasta, Editura Albatros, colecția Esei, București, 1995, 508 p., 1900 lei
- Adolfo Bioy Casares, *Măști venețiene*, traducere și note de Tudora Șandru Olteanu, Editura Univers, București, 1995, 324 p., 4500 lei

Ileana MĂLĂNCIOIU

Se-ntunecase iarăși

Se-ntunecase iarăși și haosul de nori
Care stătea deasupra celui de pe pământ
Părea să se așeze definitiv acolo,
În ordinea rigidă în care toate sînt

Născute ca să moară. Se-ntunecase totul,
Cînd nu știu cum, în negura de jos
A coborît deodată Luceafărul din cer
Care părea să fie însuși Iisus Christos.

Se întorcea-n grădina în care-a înviat,
Se întorcea în groapă, se întorcea pe cruce,
Se întorcea pe ape la ucenicii săi
Și nimeni nu știa unde se duce.

El pescuia, era pescar de oameni,
Prinsese toată lumea în năvod
Și ea se lăsa trasă pe malul celălalt,
Numai Pilat din Pont, numai Irod...

Numai Tatăl Ceresc care-a știut dinainte
Și L-a trimis pentru noi pe pământ
Trecuse peste spălatul pe mîini și peste
Și încerca să ia lucrurile așa cum sînt.

Din cerul verde-albastru

Pomul din mijlocul cîmpului începe să
Din cerul verde-albastru dau îngeri și sfinți,
Maica Domnului tot tînără și frumoasă
Se uită la ei cît sînt de cumiți.

Unde o fi vremea cînd Sfîntul Gheorghe
Mai știa că el trebuie să înfrîngă balaurul,
Unde o fi vremea cînd Îngerul Domnului
Ar fi putut să ia taurul

De coarne, chiar dacă știa dinainte totul?
E o liniște care nu prevestește nimic bun,
Noroc că a ieșit cineva cu carnea sa putredă
Din groapa săpată anume sub prun

Ca să nu uităm locul. Noroc că a ieșit
Din groapa sa cenușie pînă afară,
Cu un miros și mai adînc al morții
Am intrat cu toții în primăvară,

Numai unul, doi, trei, patru, cinci
S-au suit în pomul stingher
Înfîpt în inima acestui cimitir
Și se uită la mine din cer.

O zi senină

Soare, cînd nu mai credeam că o să mai fie,
O zi senină, un suflet senin,
Două suflete care s-au întîlnit la răscruce
Și stau liniștite la soare.

Și eu, trecînd pe lîngă ele încet,
Să nu fac zgomot, să nu fac umbră,
Să nu las impresia că aș avea dreptul
Mai mult decît ele să calc pe pământ.

Și ele, uitîndu-se cu mirare

La pielea mea tăbăcită, la carnea mea vie,
La oasele mele subțiri, la creierul meu
Care începe să clocotească. Și ele uitîndu-se

Fără prea mare atenție, fără prea mare
Uitîndu-se așa, pur și simplu,
Ce să facă și ele, bieteze suflete,
Dacă tot au ieșit la soare.

Veghe

Cum rîde moarta asta, mă gîndeam,
Uitîndu-mă la fața ei visătoare,
Ce-o fi găsind de rîs cînd cineva
Atît de drag ne moare.

Ceva îmi tulburase definitiv privirea
Și pe cînd sufletul său plutea
Deasupra mea, eliberat de toate,
Uitasem că plîng pentru ea.

Uitasem chiar că plîng, mi se uscaseră ochii,
Stam lîngă sora mea și mă uitam pe geam
Și parcă nu mai știam lîngă cine stau:
Cum rîde moarta asta, mă gîndeam.

Vinerea Neagră

Stau într-o casă veche de munte,
Mă uit afară prin crucea de lemn
A ferestrei, s-au deschis florile
O ramură albă îmi face semn

Că e vremea să fie pus în pămînt;
Nu se clinteste de pe locul lui,
Încerc să cînt din fluierul de os
În care a fost bătut un cui,

Încerc să găsesc ceva să acopăr
Fereastra îngustă și crucea din ea
Pe care șade încă răstignit
Chiar în camera mea.

Vin soldații împărătești să îl ia,
Cu un regret enorm,
Mă uit cum se lasă pe mîinile lor,
Îmi scot cuiul din cap și adorm.

Somn

Dorm într-un cîmp presărat cu morminte,
Mortul de dedesubt doarme și el,
Deasupra se înalță duhul morții
Pînă în inima cerului

Care bate și bate și bate
În vreme ce noi dormim
Același somn și același șarpe
Ne intră în urechea lipită de pămînt.

Numai lemnul

Spun sufletul tău și îți vād în lumină trupul
Din care au crescut micșunele,
Niciodată nu am putut să pun un hotar
Definitiv între ele.

Doar numele care umbla fără tine
Părea ceva mai bine definit

Și-acum el s-a scurs de pe crucea
Pe care a fost răstignit.

A rămas numai lemnul, spălat de ploi,
Ca un schelet înalt și subțire
Pe care două aripi străvezii
Îl poartă încet spre nemărginire.

La un capăt al razei

Stau la un capăt al razei,
La celălalt capăt stai tu,
Nu se mai știe din ce parte vine
Lumina vieții care trecu

Pe lîngă noi și lumina morții
Care pune stăpînire pe tot,
Stau la un capăt al acestei raze
Înfricoșată că nu mai pot

Să te vād, să te-aud, să-mi țin firea
Să nu mișc în front, să nu scapăt,
Să țin în echilibru trupul tău
Care se află la celălalt capăt.

Mă uit prin ceață

Mă uit prin ceață și încerc să te vād
Cerule meu de cristal
În care îngerul păzitor șade ca pruncul
În spirt, la spitalul municipal.

Vin învățăceii și se uită la el cu lupa,
Încearcă să afle de ce îl port
În cap, așa cum l-aș purta în pîntec
Dacă nu ar fi mort

De moarte bună. Vin învățăceii
Și-ncerc să iau totul de la-nceput
Și învăț de la ei cum este cu îngerul meu
Pe care abia l-am născut

În ceața asta întunecoasă și rece
În care toate lucrurile sînt
Îngropate de la bun început
Și în cer ca și pe pămînt.

Din nou vidul

Din nou vidul de putere, din nou
Vidul acela pur și simplu care tot crește
Și-n ceruri în urma căderii noastre,
Din nou șarpele blestemat care se tăvăleşte

În fața femeii și așteaptă să fie strivit
Cu-aceeași patimă și-aceeași disperare,
Din nou coasta bărbatului din care a fost ea
făcută

De însăși mîna Lui și ne apare

Deasupra celorlalte coaste rupte,
Peste pămîntul negru, proaspăt săpat,
Din care ne-am dezgropat unii pe alții
Și în care ne-am îngropat

Din nou între noi, cu mult mai adînc,
Așa, fără nici un fel de motiv,
Sau fiindcă oricum eram îngropați
de la sine
Aproape definitiv.

Mihail Kogălniceanu, Discursuri parlamentare. Antologie, prefată, tabel cronologic, note de Georgeta Penelea. Editura Minerva, vol. Biblioteca pentru toți, 1994.

Kogălniceanu, orator parlamentar

Kogălniceanu n-a găsit parteneri de comuniune, neputându-se, evident, înțelege cu Frațiunea liberă și independentă a lui Nicolae Ionescu, Lateș, dr.Fătu și alții asemenea. Lipsit de un partid și nefiind agreat de Brătianu, Rosetti, Eugeniu Carada și ceilalți fruntași liberali, Kogălniceanu se reprezenta pe sine însuși. A fost, în consecință, parlamentar continuu, în toate legislaturile, pînă în 1891, cînd, la 74 de ani, a decedat. Am uitat să spun că, de fapt, un handicap a fost pentru Kogălniceanu și faptul că i-a fost sfetnic lui Alexandru Ioan Cuza. Aici Brătianu-Rosetti, Dim. A. Sturdza, Ion Ghica au ocupat locuri proeminente, ei fiind acei care s-au străduit să aducă pe tronul țării - cum cereau protocoalele Convenției de la Paris din 1857 - un domnitor dintr-o dinastie monarhică europeană. Brătianu a fost cel care l-a convins pe principele Carol de Hohenzolern să accepte tronul Principatelor Române și tot el l-a însoțit, în condițiile știute, în vestita călătorie din Germania pînă la București. Conjurații au fost cei care, apoi, au ocupat locurile proeminente pe scena politică românească. Kogălniceanu era, într-un fel, înfrîntul. Ar fi însă nedrept să se creadă că, deși fără partid și nu întotdeauna în relații bune cu conducerea partidului liberalilor, Kogălniceanu nu a ocupat un loc proeminent în viața publică a țării. Cuvîntul său era ascultat, respectat și opinia îi era, cînd o cerea, aplicată. Să mai adaug că provenea dintr-o familie avută, moștenind moșii, cărora le-a adăugat altele (a fost și proprietarul unei fabrici de hîrtie), iar, treptat, după 1878, a căpătat în stăpînire 8000 ha în Dobrogea. Cu toate acestea, risipitor fiind și neștiind să-și chivernisească avutul, a fost mereu hărțuit de creditori, Senatul îi votează, în 1885, o pensie (se numea recompensă națională) de 2000 lei pe lună, își vinde, în străinătate, colecția de tablouri, fiind mereu în jenă financiară.

Printre atîtea daruri cu care l-a înzestrat natura, l-a avut și pe cel al elocinței. A fost, incontestabil, unul dintre marii oratori ai țării, din a doua jumătate a secolului trecut. Cuvîntul său de parlamentar, totdeauna dens, înțelept, apărînd idealuri drepte, a fost ascultat din 1857 pînă în 1891. Și denșitatea ideilor se îngemăna fericit cu însușirile de polemist. Adversarilor cu care se înfrunta nu le era deloc comod, punîndu-i în grea dificultate. D-na Georgeta Penelea, istoric învățat și perfectă cunoscătoare a operei lui Kogălniceanu, a ales, pentru colecția B.P.T. a Editurii Minerva, un florilegiu (cuvîntul e, aici, la locul său) din discursurile parlamentare ale marelui bărbat de staf. Iată-l în 1857 (avea 40 de ani!), rostindu-se în favoarea Unirii Principatelor. Judicioasă e demonstrația istoricului care era Kogălniceanu că, potrivit vechilor capitulații, atît Moldova, cît și Țara Românească au fost state suverane, rezervîndu-și, chiar dacă plăteau tribut Porții Otomane, dreptul de guvernămînt și de legislație, adică deplină autonomie. În 1857, în urma convenției de la Paris, alta era

chemarea vremii și Kogălniceanu a apărut-o ferm și limpede: "Luînd în privire că dorința cea mai mare, cea mai generală, acea hrănită de toate generațiile trecute, acea care este sufletul generației actuale, acea care, împlinită, va face fericirea generațiilor viitoare este Unirea Principatelor într-un singur stat, o unire care este firească, legiuită și neapărată, pentru că în Moldova și Valahia sîntem același popor, omogen, identic ca nici un altul, pentru că avem același început, același nume, aceeași limbă, aceeași religie, aceeași istorie, aceeași civilizație, aceleași instituții, aceleași legi și obiceiuri, aceleași temeri și aceleași speranțe..., aceeași misie de împlinit". Tot atunci cerea "unirea Principatelor într-un singur stat sub numele de ROMÂNIA". Și tot el este cel care, la alegerea lui Cuza, ca domn al Moldovei, în 5 ianuarie 1859, a salutat solemn decizia Adunării, cerîndu-i în numele moldovenilor: "Fii, dar, omul epoei; fă ca legea să înlocuiască arbitrarul; fă ca legea să fie tare, iară tu Măria-Ta, ca domn, fii bun, fii blînd, fii bun mai ales pentru acei pentru care mai toți domnii trecuți au fost nepăsători sau răi... Fii simplu, Măria-Ta, fii domn cetățean; urechea ta să fie pururea deschisă la adevăr și închisă la minciună și lingușire". Bun pentru cei nedreptățiți a fost, negreșit, Cuza. Dar n-a știut să fie imun la minciună și lingușire, tolerînd în jurul său o camarilă compromițătoare.

Kogălniceanu era ministru de externe în 1877 și a participat la tratativele de la Livadia cu țarul și cancelarul său, care a stabilit convenția privind condițiile trecerii trupelor rusești spre frontul de război, în Bulgaria. S-a demonstrat, apoi, că marile puteri, întrebate de guvernul român, au răspuns că țara noastră să se pună de acord cu Rusia. Pentru că dacă nu se încheie o convenție, trupele rusești oricum vor trece, fără acordul României, peste teritoriul nostru, încălcîndu-se suveranitatea și, probabil, nu numai atît. Cum se știe, la Livadia, rușii au promis că vor respecta integritatea teritorială a țării noastre. Crezînd în promisiunea, înscrisă într-o convenție dintre două state, Kogălniceanu, ministru de externe, apără acest punct de vedere în fața Senatului: "Prin această convențiune, Rusia ne recunoaște și individualitatea politică, și constituțiunea noastră, și ce ne lipsește chiar frica cea mare, foarte mare...că ni se va relua și acea parte din Basarabia luată întreagă la 1812 și care ni s-a redat prin Tratatul de Paris. În adevăr, marele reformator al Rusiei, imperatorul Alessandro, are o țară atît de mare, el are încă atîtea binefaceri de făcut în întinderea Rusiei, încît n-are nevoie să ne ia și acea bucățică de pămînt din o țară ce odată a fost a noastră". Buna credință a lui Kogălniceanu, a lui I.C. Brătianu, a domnitorului Carol I a fost înșelată. S-a demonstrat apoi că, la data cînd Rusia semna cu noi convenția era înțeleasă cu marile puteri (cu deosebire cu Germania) să ne ia cele trei județe ale Basarabiei de sud. Ceea ce s-a și întîmplat la conferințele de pace

de la San Stefano și Berlin. Era - și este - destinul țărilor mici de a fi sacrificate pe altarul intereselor marilor puteri. Dar sacrificiul de sînge al armatei române la 1877 n-a fost în zadar. României i s-a recunoscut independența pe care și-o proclamase, singură, la 9 mai 1877 (Kogălniceanu e cel ce rostește celebra declarație: "În stare de război, cu legăturile rupte, ce sîntem? Sîntem independenți, sîntem națiune de-sine-stătătoare. Avem domn de-sine-stătător") și recăpătăm Dobrogea. Maiorescu a notat în jurnalul său ceea ce i-a relatat, mai tîrziu, regele Carol I. Și anume că de ar fi acceptat de bună voie și din capul locului cedarea județelor basarabene, am fi căpătat Dobrogea pînă la Varna și o mare despăgubire de război, echivalentă, ca semnificație, cu ceea ce căpătase Germania de la Franța după înfrîngerea de la Sedan. Dar Brătianu și Kogălniceanu nu puteau îngădui raptul (se angajaseră în fața parlamentului că nu se va produce) iar principele Carol I, domnitor constituțional, a respectat voința guvernului și a parlamentului. Discursul lui Kogălniceanu pe marginea tratatului de pace de la Berlin e patetic și lucid totdeauna, de o amărăciune bine strunită, dar știind să vîslească, atît cît se putea, printre arcele unor stipulații defavorabile. A acceptat, finalmente, și condiția recunoașterii dreptului evreilor la împămîntenire. S-a dizolvat parlamentul, s-a ales Constituanta (Kogălniceanu nu mai era ministru) care a modificat art. 7 din Constituție, specificîndu-se că religia necreștină nu e un obstacol în calea dobîndirii naturalizării. A fost o simplă stratagemă pe care marile puteri au acceptat-o (Germania cu prețul mare al răscumpărării, dezavantaajoase pentru noi, a acțiunilor Stroussberg). De fapt, cu excepția celor 888 de evrei, participanți la războiul din 1877, naturalizați în bloc, pînă în 1912 n-au căpătat cetățenia română decît vreo 4000 de evrei dintr-o populație de aproape 300.000 persoane. N-am cum comenta, aici, amplul discurs al lui Kogălniceanu din mai 1882 în problema Dunării. Dar e o înaltă demonstrație în care jurisprudența, istoria, relațiile diplomatice se îngemănează pentru a-i conferi strălucire oratorică. Și mai sînt și altele, la care nici n-am apucat să mă refer.

D-na Georgeta Penelea, istoriograf de mare merit și editoare - prin excelență - a lui Kogălniceanu, a alcătuit o foarte bună ediție. Nu numai ca selecție, dar și în tot aparatul critic (prefată, tabel cronologic, note, toate substanțiale). E un model care ar trebui arătat pentru a fi urmat de editorii improvizați (din categoria d-lui Stelian Neagoe), care alcătuiesc ediții de mîntuială, cu texte corupte, cu aparat critic suferind sau lipsind cu totul. Mă bucură mult cînd am a mă întîlni, în osînda mea de comentator de ediții, cu un lucru bine, profesionist făcut.

M IHAİL KOGĂLNICEANU și-a legat numele de mai toate actele politice fundamentale ale României moderne. A fost unul dintre fruntașii pașoptiștilor, redactînd, la Cernăuți, unde se refugiase, vestitul program revoluționar *Dorințele partidei naționale în Moldova*, mai înainte, întemeind și conducînd *Dacia literară* (1840), unde a fixat, doctrinar, aspirația spre renașterea culturii naționale. A fost, apoi, una dintre personalitățile exponentiale ale luptei pentru Unire, la săvîrșirea ei regăsindu-se militanțismul său luminat. Sfetnic al lui Cuza a fost, împreună cu domnitorul, ca prim-ministru, creatorul actului revoluționar de la 2 mai 1864, fără de care nu s-ar fi realizat prima însemnată reformă agrară la noi. În sfîrșit, ministru de externe, la 1877, este cel ce anunță corporurilor legiuitoare proclamarea independenței țării. Oriunde privești spre punctele cardinale ale României moderne, te întîmpină personalitatea luminoasă a cărturarului care întrunea, în făptura sa, și luptătorul politic. Aș spune însă că, înainte de toate, Kogălniceanu a fost un doctrinar, ideologia pașoptistă avînd în scrisul său un segment important. E posibil ca doctrinarismul său să-i fi fost potrivnic. Era adeptul "evoluției graduale" în dezvoltarea organismului românesc. Altfel spus, un revoluționar (la 1848) care era împotriva înaintării bruscate. E, poate, mai mult decît o contradicție în termeni. Dar aceasta era convingerea lui și, mai tîrziu, cînd între cele două războaie, tradiționaliștii autohtonizanți care injuriau pașoptiștii ca pe niște înstrăinați ce au adus, la noi, modelul occidental, îl recuperau, (dintre colegii de generație) numai pe Kogălniceanu. Fapt este că opțiunea moderată a fondatorului *Daciei literare* n-a izbîndit. Destinul a voit ca să învingă direcția radical-revoluționară a pașoptismului muntean, în frunte cu I.C.Brătianu și C.A.Rosetti. Aceștia din urmă au izbutit să creeze, în 1875, Partidul Liberal (apoi Partidul Național Liberal) care s-a impus drept cel mai puternic partid al țării chiar și după 1880, cînd a fost întemeiat și Partidul Conservator. Cu opiniile sale moderate și cu handicapul doctrinarismului, Kogălniceanu a fost un abia tolerat nu în Partidul Liberal (unde n-a avut nici un rol) ci în cîteva guverne liberale conduse de I.C.Brătianu. A rămas ministru de externe - provenit din vechiul cabinet ministerial condus de Manolache Costache Epureanu, în primul guvern I.C.Brătianu (iulie 1876-noiembrie 1878), a redevenit ministru (la Interne) în al treilea guvern Brătianu (iulie 1879-aprilie 1881). Apoi s-a mulțumit cu un post de diplomat (la Paris) și mereu deputat sau senator. Dintre ieșeni,

Cărți

tratatul minorităților să fie impus *tuturor* (s.I.P.) puterilor și celor mari. Astfel vor fi, când va fi și pe pielea lor, mai rezonabili. Plec Duminică sau Luni cel mai târziu la Paris. Cu sănătatea o duc perfect și mă mir și eu ce repede m-am remis.

Scrie-mi te rog pe adresa lui Nicolae la Paris. Mii de îmbrățișări ție și lui Alexandru.

Ion

Nota: C.P. Den Haag, Koningklijg Palais. Adresa: Mme Pia Alimănișteanu, 9 str. Pia Brătianu, Parc Ioanid, Bucurest, Roumanie.

Dar și poetul-diplomat își va aduce contribuția sa:

Grand Hôtel du Luxembourg
35, rue du Luxembourg
Bruxelles Duminică 15 febr. 1931
- seara

Dragă Marie,

Iată ultima carte pe care ți-o trimit din Bruxelles. Măine la 2 voi fi la Paris unde plec la 10 1/2 dim. cu trenul pullman (Oiseau bleu). Astă seară s-a isprăvit și conferința printr-o sedință interminabilă a minorităților, unde pe unguri i-am luat cu atâta dulceață, încât au renunțat să-și mai susțină reclamațiile, amânând totul pentru la toamnă și aducându-ne laude - vorba ceea "battus et contents" - ceea ce doream. Toată sedința însă a fost dedicată polonilor (*sic*), care au ieșit și au scăpat numai grație abilităților lui Stronski dintr-o scărmană urâtă cu ucrainenii în legătură cu evenimentele din urmă din Galiția. Tot azi ne-a dat un dejun f. reușit. La legăție Grigorcea - era și Telemaque, qui se rappelle à ton bon souvenir. Toată lumea la conferință a întreat de tine.

Mii de îmbrățișări ție și copiilor.
Cu dor

Ion

Nota: C.P.: Grand Hôtel du Luxembourg, Bruxelles. Adresa: Doamnei Marie I.I. Pillat, 9 str. Pia Brătianu, Bucurest III, Roumanie.

Dar epistolierul îi scrisese soției sale chiar din ziua sosirii în capitala Belgiei - 11 februarie:

Dragă Marie,

Am sosit azi dimineață la Bruxelles după o călătorie bună, deși cam răcoroasă: la Viena și în Austria am dat de ger și de o zăpadă enormă - dar aici e primăvară - și astă seară a început să plouă, ceea ce mă face să regret și mai mult că mi-am uitat umbrela la București. Am găsit un hotel (vezi adresa de sus) bun deși modest și ieftin. Plătesc 35 fr. belgieni pe zi, adică aproape 130 de lei. Am reținut tot aici o odaie pentru Crăciun care sosește cu D-na mâine seară. Azi dimineață am fost la Ruysen la secretariatul Asociațiilor ca să mă interesez de program. Sedințele încep mâine dimineață la 10 a.m. Mă bucur să-l văd pe Ibrovatz care și-a anunțat sosirea. Azi fiind liber am profitat să vizitez muzeul de pictură veche, care e o splendoare - în special primitivii flamanzi. Am regretat mult că nu erai

să te bucuri cu mine. Azi după masă am hoinărit prin oraș vizitând câteva expoziții de pictori moderni. Cu flair-ul meu special am descoperit singurul anticar de cărți din oraș, lângă S-te Gudule, unde am găsit o foarte frumoasă ediție completă și ilustrată a Fabulelor lui La Fontaine de la 1688 - fiind excepțional de ieftină, am cumpărat-o - regretând că n-aveam bani să iau ediția I-a în 4 volume mari, ilustrată de Oudry care apărută în sec. al XVII-lea o avea anticarul și e cea mai frumoasă carte tipărită și ilustrată cu gravuri originale pentru fiecare fabulă, pe care am văzut-o în viața mea, costa însă bagatela de 22.000 fr. belgieni, adică aproape 100.000 lei. Cum vezi mi-am făcut toate chefurile. Când vezi femeile de-aici înțelegeți pictura flamandă - și ascetismul!

Te îmbrățișez cu mare dor pe tine și copii

Ion

Arată carta Leliței și Mamei și spune-le că le voi scrie pe rând, y compris Tante Sabine și Tante Tați.

Nota: Tante Tați era penultima fiică a lui I.C. Brătianu, căsătorită cu N. Niculescu-Dorobanțu. Tante Lelița, cea mai mică fiică. C.P. reprezintă Grand Hôtel du Luxembourg - Bruxelles. Adresa: Madame Marie I.I. Pillat, 9 str. Pia Brătianu, Bucurest (III), Roumanie.

La Paris, programul e la fel de dens:

Sâmbătă 2 aprilie 1932

Dragă Marie,

Îți mulțumesc pentru amândouă scrisorile tale. Îți începusem o scrisoare f. lungă ca să o trimit prin Șerbescu, dar nu am avut timpul s-o isprăvesc și cum l-am însărcinat să treacă pe la tine să-ți povestească tot ce am făcut pe aici - am lăsat-o baltă. Am văzut foarte multe persoane interesante atât literare cât și politice. Din cauza traducerii articolului meu - care probabil va apare la N.R.F. - nu voi putea pleca decât Joi, când am luat bilete în Orient. Voi fi deci la București Sâmbătă pe la 4. Benjamin Crémieux cu care am prânzit alaltăieri și Sulghin, cu care am dejunat azi îți trimit complimente. Pe Léger l-am văzut de două ori - a fost încântător și am aranjat toată chestia cu Anabase. Valéry lipsește din Paris. Cu Fargue trebuie să mă întâlnesc, tot așa și cu Madariaga.

Mii de îmbrățișări.

Cu mult dor

Ion

Nota: Léger (Marie René Auguste Alexis). Diplomat și poet, sub pseudonimul *Saint-John Perse*. Capodopera sa, *Anabase*, apăruse în 1924. Ion Pillat a tradus-o în românește.

Din țară:

Miorcani, 7 august 1933-
Luni

Dragă Marie,

Iată a doua c.p. pe care ți-o trimit de aici. Sper că ai primit întâia. Îți mulțumesc pentru scrisoare și mă bucur că petreceți așa bine la Predeal. Tata și Mama au fost încântați de scrisorile copiilor. După a lui Pia a fost rândul scrisorii lui Gheorghe și a doua zi a lui Dinu. Câteșitrele sunt f.

bine. Nu mai vorbesc de a lui Pia declarată "hors concurs". M-a amuzat mult cum fiecare, pe aceeași temă și-a vădit personalitatea: mai artistă, mai fantezistă cu un grăunte de umor la fetiță (despre stil nu vorbesc, căci e natural ca la vârsta ei să nu mai poată fi comparat cu al băieților), mai metodică, mai realistă și cu destul spirit critic la Gheorghe, mai serioasă ("plus réfléchi"), cu o tendință fericită de a-și coordona impresiile mai vii (vezi descrierea sarcofajelor; clară și precisă), la Dinu. Spune lui Dinuleț că scrisoarea lui mi-a plăcut mult, dar că în ce privește stilul, repeta prea des aceleași cuvinte sau frânturi de fraze, din acest punct de vedere scrisoarea lui Gheorghe e parcă mai bine. Scurt: felicitări la câte 3. Puțin pieptănată și revăzută de dânsul la toamnă, sunt sigur că scrisoarea lui Dinu (ca și aceea a lui Gheorghe de altminteri) ar putea perfect fi publicată în "Mlădița" sau chiar "Vlăstarul". Așteptăm cu înfrigurare continuările. Aici vremea s-a îndreptat și e nespun de frumoasă - o temperatură ideală și pentru câmp și pentru noi. Parcul e o minune și foarte răcoros chiar pe soare. Azi începem treieratul. Ca un adevărat gentleman-farmer m-am transportat la fața locului, unde încerc - și câteodată reușesc - să dau impresia competenței ce-mi lipsește încă. Dar găsesc agricultura (adică de fapt peisajul) plină de farmec și pasionantă. Nu atât ca poezia însă care m-a reluat cu furie aici (Miorcani e singurul loc care mă pune în obligația suflătească să scriu aproape "malgré moi"). Am dat gata în 3 zile o secvență de Sonete (anume 9 până acum), care cred că vor însemna ceva în opera mea poetică și poate chiar în literatura română. E vorba de încercarea unui stil clasic - neîntrebuintat încă la noi - îngemănat cu exprimarea unui suflet de azi. Totul e așezat sub scutul Minervei. Aveam intenția să plec mâine sau miercuri la București-Predeal, dar, din pricini agricole și poetice sau invers, mi-am remis plecarea pe duminică sau luna viitoare. Voi începe campania politică prin județ după 20. ale lunii, oamenii fiind prea ocupați cu câmpul acum.

Vă îmbrățișez pe toți cu mare dor,
Ion

P.S.: Spune Leliții și lui Tante Sabine că le voi scrie data viitoare și că le sărut. Sper că Alexandru e complet restabilit.

Nota: Sabina Cantacuzino, fiica cea mai mare a lui I.C. Brătianu, căsătorită cu Costache Cantacuzino. Autorii scrisorilor: Dinu și Pia, copiii poetului, și Gheorghe Danielopolu, vărul lor.

Pentru varietatea de nuanțe, iată scrisoarea trimisă vineri 11 august ale aceluiași an mătusei sale, Sabina Cantacuzino:

Nu vreau să părăsesc Miorcanii fără a-ți scrie. Abia trimisesem la Predeal, prin poșta carta Leliții când am aflat dintr-o cartă poștală a ei adresată Mamii că nu sosește acolo decât Miercurea viitoare. Favorizat de o vreme splendidă, rareori am gustat farmecul și liniștea Miorcanilor ca de data aceasta. M-am odihnit și am profitat să citesc mult spaniolește în special două volume recente - cele mai bune în materie - ale lui Salvador de Madariaga și José Ortega y Gasset despre Don Quijote, extrem de interesante - în vederea conferinței ce ți-am

ÎN MOMENTUL actual, când literatura documentară, îndeosebi pe latura ei memorialistică este cea mai căutată de un public lacom să-și reînsușească un trecut răpit, constatarea îmbucurătoare este aceea că asemenea esențiale borne istorice există, au fost salvate și ies, pe încetul, la iveală. S-au dat publicității și se publică în continuare memoriile lui I.G. Duca, Mihai Manoilescu, Const. Argetoianu, Nichifor Crainic. Vor vedea lumina tiparului amintirile lui Radu Gyr, poate ale profesorului Beldie. Se pregătește, de către doamna Cornelia Pillat, editoarea operei integrale a scriitorului Ion Pillat, un amplu volum de corespondență al acestui poet, om de lume și diplomat; poate cel mai voiajat dintre scriitorii noștri interbelici și în orice caz printre cei mai culti.

În filele acestei corespondențe întinse pe decenii, cuprinzând prin urmare și anii de formație, - ba chiar ai claselor elementare - ai unei personalități ce avea să adâncească mai multe culturi, cu literaturile lor - franceză, germană, spaniolă - reînvie o întreagă societate, cu patimile ei politice, cu tihna ei, de asemenea, într-un cotidian care ne apare tot mai îndepărtat.

Din această corespondență, ce ne-a fost cu extremă amabilitate pusă la dispoziție, a trebuit să alegem cu parcimonie, spre a nu trunchia și reducând, totodată, la minimum explicațiile marginale. Conștienți că după orice modalitate de selectare am fi procedat, imaginea poetului, a diplomatului, a soțului și părintelui nu-și va dobândi întregul relief, chiar dacă, din mostrele ce urmează se degajă, odată cu atmosfera unei epoci, parfumul unei personalități al cărei umor o ferea de asaltul umorilor, a cărei deschidere îi asigura o certă receptivitate, a cărei intuiție îi procura delicii.

Am ales scrisori către familie, pentru tonul lor direct, de comunicate, degajat, epistole redactate la sfârșitul câte unei împovărate zile de lucru, precum aceea către Lelița (Pia Alimănișteanu, mătușa poetului):

Joi 5 iulie 1928

Către Lelița

Congresul și Holanda sunt egal de interesanți - programul însă foarte încărcat. În fiecare zi sesiuni, excursii, recepțiuni. Am fost deja într-o plimbare pe canale, la Delft, la Rotterdam, unde am vizitat cu vaporul portul, am vizitat Haga, Skavening. Măine mergem la Amsterdam, Sâmbătă la Utrecht, Arnheim. Toată țara e o grădină imensă. La congres, delegația română (Djuvara) a avut un mare succes - s-a votat moțiunea ca

poștale

făgăduit pentru Universitatea Liberă. Apoi am scris, ca niciodată de intens, o secvență de 18 sonete dedicate Minervei - am isprăvit abia ieri să le transcriu notând și toate variantele. Acum le voi lăsa să doarmă vreo lună-două și le voi relua din nou atunci.

Merg în fiecare zi la câmp: suntem în plin treierat și recolta până acum se arată bună, dar prețurile sunt dezastuoase. Acum câteva zile am fost cu mama și cu tata la Stânca; pădurea a mai crescut și de-a lungul Prutului era la ceasul acela de amurg auriu prin copaci, așa de frumos încât m-am gândit la tine și mi-a părut (rău) că nu le vezi cu noi. Vreau să mă reped câteva zile la Predeal și la București și aș dori să fiu cu voi de Sf. Maria. Te îmbrățișez cu mare dor, precum și pe Marie cu copiii

Ion Pillat

Nota. Adresa: Vila Alimănișteanu-Brătianu - Predeal

Și din nou, de pe malul Prutului, în Occident:

Luni, 27 II 1933

Dragă Marie,

De ieri dimineată la Bruxelles suntem toată ziua la conferință - unde delegația noastră împreună cu sârbii, cehii și polonii a cules frumoase succese, ieri luându-l la zor pe Ruysen, care dăduse o prefață unui volum de propagandă ungară - a fost dezavuat de Lord Cecil și de consiliu.

Azi voi avea chestia maghiară. Mă simt mult mai bine și cu mare apetit. Plecăm mâine seara sau miercuri dim. la Paris: Hôtel Delayrac, 2 Rue Monsigny. Scrie-mi acolo.

Mi-e dor de tine și de copii. Mii de îmbrățișări,

Ion.

Nota. C.P. ilustrată reprezentând Bruxelles - La Grande Place. Adresa: M-me Marie I.I.Pillat, 9 str.Pia Brătianu, Bucurest (III) Roumanie.

VIII

Genève, Hôtel de l'Ecu, 8 sept.1935

Marie dragă,

Îmi pare așa de rău că n-am putut fi împreună la 6 sept. și că nici astăzi nu te pot îmbrățișa de Sfânta Maria! Am sosit azi noapte aici venind de la Lausanne cu mașina, grație lui Savel Rădulescu și lui Victor Slăvescu cu d-na cu care am călătorit de la București cu Simplonul foarte bine! Până la Slatina a fost în tren și Alexandru Alimănișteanu. Măine se deschide Adunarea. Beneș va fi ales președinte și Titulescu va trece în locul lui Beneș în consiliu. Cred că va fi o sesiune foarte interesantă - delegația noastră se compune din Titulescu, Savel Rădulescu, Victor Slăvescu, Djuvara, Pella, Elencuța Văcărescu și subsemnatul. L-am văzut azi pe Const. Antoniadă care regretă că n-ai venit și tu. O regret și eu, mai ales că e prima dată când dau la Geneva de o vreme splendidă - orașul parcă e altul. Sper că ai primit lungă mea scrisoare prin Petrovici. Ce mai face Tata? Te îmbrățișez cu mult dor pe tine, pe tata, pe Dinu și Gh(eorghe).

Ion

Notă. C.P.reprezentând: Genève. Le Palais des Nations -vue sur la Ville et le Mont-Blanc. Adresa: Madame Marie I.I.Pillat, Miorcani, prin Rădăuți, Jud.Dorohoi, Roumanie.

IX

Hôtel de l'Ecu. 14 sept.1935

Marie dragă,

Scrisoarea ta mi-a făcut foarte mare plăcere, mai ales că am fost foarte mâhnit că n-am putut petrece nici aniversarea de 20 de ani, nici Sf.Maria împreună. Am căzut aici pe o vreme foarte frumoasă și pe o sesiune adevărat senzațională, cum n-a mai pomenit Geneva de mulți ani. Nu-mi pare rău că am venit din acest punct de vedere - am asistat la lucruri extrem de interesante: discursurile lui Sir Samuel Hoare, Laval și Litvinof în special - fără a vorbi de mișcătorul apel al abisinianului. Italienii aici sunt complet violați și au o presă detestabilă. Măine vine Titulescu cu d-na. Sunt la Comisia V-a cu Elena Văcărescu și Pella. Voi vorbi acolo despre Opium, cu o bogată documentație; mai sunt și la Comisia VI-a (politică), cu aceiași, plus Const. Antoniadă. Elencuța V. a fost foarte gentilă și a insistat să vorbesc aici eu la Cooperatia Intelectuală în locul ei. Dejunurile se țin lanț. Alaltăieri am fost invitat cu Pella cu d-na în automobilul lor la Thoiry, un sat în Franța la 20 km. de aici, împreună cu Mircea Djuvara și cu soția lui.

Vezi următoarea cartă poștală nr.II

Thoiry e renumit pentru o cârciumă (une hostellerie) celebră și pentru mâncarea bună și pentru că aici Briand s-a înțeles cu Stressemann la o masă începută la ora 1 și care a ținut până la 12 noaptea, pregătind tratatul de la Locarno.

Am mâncat pantagruelic: Raci - saucisson chaud, civet de lièvre, perdreau rôtis, fromages du pays, charlotte au kirsch, fruits-café. Am plecat tobă. Cela valait les meilleurs discours!

Îmbrățișări, cu dor

Ion

X. Seara în schimb nu mănânc decât fructe.

Notă. C.P. reprezentând: Genève. Jet d'eau et le Mont-Blanc. Adresa: Madame Marie I.I.Pillat, 9 str. Pia Brătianu, Bucurest (s.III), Roumanie. - II - (urmare, vezi cartă p. Nr.I)

Genève.

H.de l'Ecu, 14 sept. 1935

Marie dragă,

Continuu, căci m-am antrenat povestind și n-am mai avut loc de scris. Acum trei zile am dejunat la Const.Antoniade, cu Lugosișanu și Licuța, veniți să-l vadă pe Titulescu, cu Ugo Sola, atașat delegației italiene și cu Victor Slăvescu și d-na. Soția lui Const."toujours jeune et fringante", m-a întrebat mult de tine. Ieri am dejunat la Leopold Boissier, secretarul general al Uniunii Interparlamentare, care are cea mai frumoasă casă din Geneva, unde pe vremuri a locuit Goethe și Napoleon. După dejun am luat cafeaua sub niște ulmi de două ori centenari, din grădină - care spre marea disperare a proprietarilor sunt bolnavi și se usucă la fel cu cei din Miorcani. În fine azi am luat masa la "Globe", invitat de Esterich și Cantos - care împreună cu Madariaga sunt în delegația spaniolă.

Am aranjat - rugat de Esterich - să țin o conferință la Barcelona, probabil în noiembrie - după aceea la Univ. din Berlin, de data aceasta vei trebui neapărat să vii cu mine. Am vorbit ieri

la telefon cu Nicolae - va veni probabil săptămâna viitoare aici.

Am uitat să-ți spun că l-am întâlnit aici pe Léger care joacă un rol de "tout premier plan". Am hotărât să luăm dejunul împreună săptămâna ce vine.

Sper că ai primit scrisoarea mea de la Buc. trimisă prin Petrovici și telegrama din ziua plecării (6 sept.) și o cartă poștală de Sf. Maria trimisă de aici tot la Miorcani.

Sper că Tata a venit cu tine la București.

Te îmbrățișez cu mult dor pe tine și pe copii

Ion

Nota. C.P. reprezintă: Genève, Le Mont-Blanc. Nicolae = N. Pillat. Tata: I. Pillat, tatăl poetului. Adresa: Madame Marie I. Pillat, 9 str.Pia Brătianu, Bucurest (s.III), Roumanie.

X

Geneva, miercuri, 18 Sept.1935

Marie dragă,

Iată a 4-a cartă pe care ți-o scriu de-aici. Ți-am primit scrisoarea din Cernăuți pentru care îți mulțumesc și te sărut. Titulescu a sosit. A avut un mare succes la alegerea sa în consiliu întrunind cel mai mare număr de voturi obținute vreodată la Geneva. (50 pe 52 votanți). Foarte gentil cu mine, mi-a promis să mă ia cu dânsul în Rusia - unde i se pregătește o recepție mărească - aceasta poate prin octombrie. Să vedem. Aici vremea s-a cam stricat. Am avut o lungă și interesantă convorbire cu Léger, cu care voi dețina una din zilele acestea. Afară de conferință și de munca comisiilor, plictiseala e mare. Suport rău - ca și majoritatea delegaților - clima de aici. Deși nu fac nici un exces de nici un fel, mă simt foarte obosit și deprimat. Titulescu susține că e lipsa de iod a atmosferei geneveze care e cauza. Și Pella și Djuvara și Slăvescu se simt prost ca mine. Te las căci peste o 1/2 de oră îmi țin discursul în chestia opiumului la Comisia a V-a (chestii sociale). Sunt bine documentat.

Mii de îmbrățișări,

Ion

Nicolae sosește vineri pentru 2-3 zile. Sper că Dinu a primit cartă mea poștală.

Nota. C.P. reprezintă: Genève, Bureau International du Travail. Adresa: Madame Marie I.Pillat, 9 str.Pia Brătianu, Bucurest (s.III), Roumanie.

XI

5ème carte postale. 20 Sept.1935 seara

Marie dragă,

Am fost "sur la selette" toate zilele din urmă. Alaltăieri am vorbit în chestia Opiumului - iar ieri, după raportul lui Herriot, în chestia Cooperatiei intelectuale. Am avut un foarte frumos succes la amândouă, dar mai ales la Cooperatie, unde după discursul meu, de două zile nu se mai discută la tribună decât propunerea ce am făcut ca Institutul de Cooperatie să publice o mare colecție de traduceri într-una sau mai multe din marile limbi universale (franceză, germană, engleză etc.) a operelor mai reprezentative a literaturilor țărilor din Europa cu o limbă regională. Toate ziarele de aici au reprodus-o - am primit multe felicitări - Românii au fost f. epatați mai ales de

forma literară a expunerii. Raportorul, adică Herriot, îmi va susține propunerea care va trece sigur în Comisie. Cum vezi, un succes.

Aici vremea iar f. frumoasă, dar știrile din Italia rele.

Mii de îmbrățișări,

Ion

Nicolae care trebuia să vie, a telefonat d-rei Văcărescu că nu mai poate veni.

Nota. C.P. reprezintă: Genève, Le Port Effet. Adresa: Madame Marie Pillat, 9 str.Pia Brătianu, Bucurest (s.III), Roumanie

XII

Vineri 27 sept.1935

Marie dragă,

Îți trimit scrisoarea aceasta prin avion ca să-ți sosească mai repede.

Sesiunea aici e pe sfârșite, mâine la 12 Adunarea se închide și seara Titulescu pleacă la Cap St.Martin pe Coasta de Azur. Azi a început și Uniunea Asociațiilor pentru Soc. Națiunilor, care ține până duminică seara, când plec și eu.

După o mai matură reflecție am renunțat să mai trec prin Paris - e o cheltuială prea mare și - ca să-ți spun drept - mi s-a făcut un mare dor de tine, de copii și de Balcic. Am avut aici o serie de zile splendide, dar peisajul, deși frumos: lacul, Mont-Blanc trandafiriu și aproape ireal în apus de soare - arată prea a ilustrată poștală. Prefer cu mult lumina și priveliștea Mării Negre la Balcic și mă bucur să profităm puțin și noi de casă.

Nicolae, care trebuia să vie aici să vadă pe Titulescu și pe Victor Antonescu (n-a primit leafa lui din august) mi-a scris că n-are bani să vie, să vorbesc eu, etc., Am preferat să-i plătesc eu drumul dus și întors (300 fr. francezi) ca să-și aranjeze singur afacerile, ceea ce a și făcut. A fost deci toată ziua de ieri aici și a plecat încântat seara înapoi. Mi-a spus că Yvonne ți-a scris acum 3 săptămâni să-i spui dimensiunile și prețul cuverturilor de lână, căci ea le-a uitat, dar că tu nu i-ai răspuns. I-am explicat eu și sper să ni le trimită prin Cosăcescu.

Crăciun n-a sosit încă - îl aștept mâine cu știri proaspete despre voi. (Căci i-am spus să-ți telefoneze).

Eu voi pleca (dacă mâine dimineată voi primi răspuns telefonic la Wagons-Lits de la Paris că am loc în Simplon) de aici duminică seara și voi lua Simplonul la Lausanne luni la orele 4 1/2 dimineata, sosind la București marți seara, adică în ziua de 31 sept. (cred că sept. are 31 de zile, dacă nu mă înșel). Legătura de tren e mizerabilă, dar e cea mai rapidă.

Îți mulțumesc mult pentru scrisorile tale și mă bucur să te îmbrățișez în curând cu dor, al tău

Ion

P.S.: Sper că ai primit numeroasele mele cărți poștale.

Nota. Yvonne, soția lui Nicolae Pillat. C.P.reprezentând: Hôtel de l'Ecu, Genève. Adresa: Madame Marie Pillat, 9 str.Pia Brătianu, Bucurest (s.III), Roumanie.

Zece ani mai târziu peste omenire trecuse cel de al doilea război mondial...

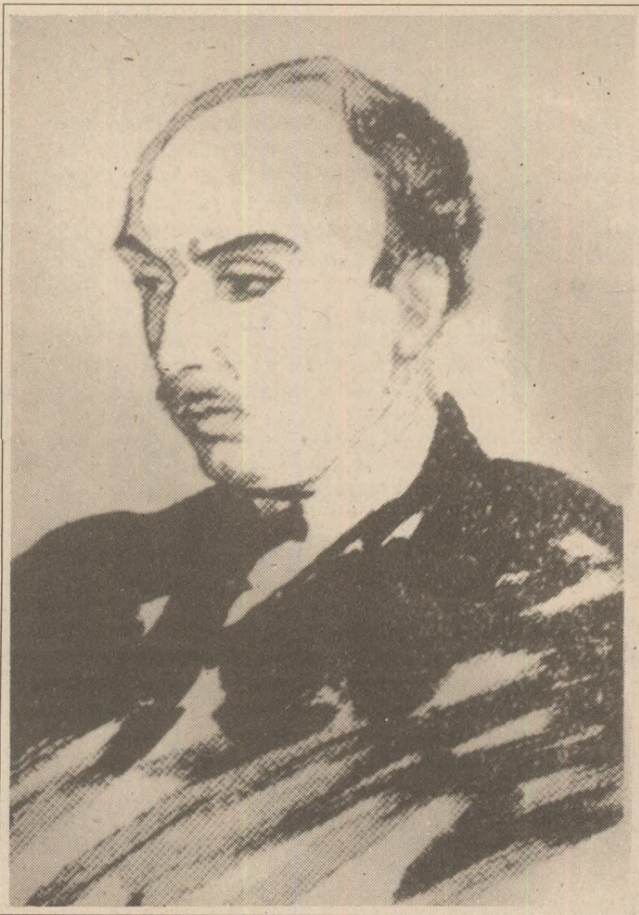
Barbu Cioculescu

Despre "poezia pură"

MAI toți istoricii literari, spre a nu mai vorbi de opinia curentă, îl situează pe Ion Pillat în capitolul "Tradiționaliști", și, desigur, pe bună dreptate. Nu numai poezia lui, începând cu volumul *Pe Argeș în sus* (1923), dar și bogata sa activitate de comentator, de conferențiar, de editor și antologist, ce se reflectă pe deplin în volumele *Portrete lirice* și mai ales în *Tradiție și literatură*, reeditate recent în seria de *Opere*, îngrijită de d-na Cornelia Pillat, atestă indubitabil orientarea lui spre tradiție pe care nu încetează să o teoretizeze. Temele sale recurente sînt poezia populară, "sufletul clasic în poezia românească", Vasile Alecsandri, G. Coșbuc, Duiliu Zamfirescu, O. Goga, cărora li se adaugă numeroasele prefete din colecția inițiată de el, "Pagini alese", ce apărea la "Cartea Românească", de la *Alexandria* și Miron Costin la Creangă și Caragiale, de la *Țiganiada* lui I. Budai-Deleanu și poezii Văcărești la Eminescu, la "poezii de peste Prut" și la cei "dintre Tisa și Carpați". Bine informat în literaturile europene și cea nord-americană, mai cu seamă în poezie, cu o remarcabilă vocație de profesor (cum și dorea să devină în tinerețe), Ion Pillat a simțit mereu nevoia să facă un fel de apostolat literar. Foilețind cele două volume amintite, constatăm însă că tradiționalismul său, și așa temperat (a se vedea studiul *Tradiție și inovație*) e dublat de un spirit modern, foarte receptiv la revoluția poetică simbolistă, de la Baudelaire, prin Verlaine și Rimbaud, pînă la formele ei mai evoluat, la Mallarmé, Rilke și Valéry. Cu spiritul său structural clasic, e adevărat că Ion Pillat nu agreează ultimele consecințe ale acestei revoluții, dadaismul, futurismul, expresionismul, din care, cum se știe, lirica europeană a ieșit înnoită, dar se arată sensibil față de un alt concept, la fel de modern, acela de "poezie pură", actualizat de Abatele Bremond în anii '20. El avea rădăcini mult mai vechi, care urcă pînă la celebrul sonet *Correspondances* al lui Baudelaire, adevărată artă poetică a simbolismului, și la Mallarmé care "încearcă să dea imposibilul: freamătul însuși, jocul nespus de fraged și de fugar, caleidoscopul de imagini și de sunete al conștiinței noastre cea mai tănuțită". Simbolismul, în formularea lui Ion Pillat, care desigur nu era numai a lui, înseamnă "o nouă așezare a lirismului - și cea mai înaltă - pe scara valorilor spirituale, dar mai ales o nouă disociere a fenomenului poetic însuși, disociat de proză, sustras retoricii și narațiunii în versuri, redat sugestiei muzicale a unui univers sufletesc." Poezia "spălată și dezbărată de orice prozaism de expresie, de orice didacticism, de orice vulgaritate", mai exact, "poezia pură" a fost plastic definită de Paul Valéry, care compară prin opoziție "mersul" cu "dansul". Primul, ca și proza, are întotdeauna o țintă precisă, e îndreptat spre un obiect cu scopul să-l ajungem. "Danțul - traduce Ion Pillat - e altceva. E desigur un sistem de acte, dar care își poartă finalitatea în ele înseși. Danțul nu merge nicăieri". Și chiar dacă urmărește ceva, nu e decît un obiect ideal. Referindu-se la poezia lui Valéry, care a dus pînă la extrema sa consecință

modelul estetic mallarméan, Ion Pillat o apropie, pe de o parte, de muzică, prin care caută să exprime inexprimabilul, pe de alta, de armonia matematicii superioare. La autorul *Cimitirului marin*, cuvîntul e golit de înțelesul său rațional, superficial, dar păstrează "inefabilul", "neexprimabilul sufletesc, care-i face magica puritate."

Cu această armătură teoretică, examinează "tradiționalistul" Ion Pillat și poezia lui La Fontaine și Victor Hugo, și a lui Eminescu și Macedonski. Mai exact, el efectuează o lectură modernă, utilizînd criteriile esteticii contemporane. Și aici, ca și în arta unor formulări memorabile (Ronsard, "acel Hugo al versului francez din secolul XVI", Al. Macedonski "un Don Quijote al poeziei pure") Ion Pillat ne amintește de G. Călinescu. Poetul-comentator procedează prin izolarea unor laturi ale operei, a unor poezii, sau doar a cîtorva versuri, în genere, trecute cu vederea de critică. El reface parțial o istorie internă, care

ignoră cronologia, încît, sub aspectul armoniei, al "inefabilului", Hugo, de exemplu, îl pune în încurcătură: nu mai știe dacă anumite versuri îi aparțin lui sau lui Baudelaire, celui care a scris *Les Contemplations* sau lui Verlaine? "Poezia pură" directă ca o sevă de tinerețe în toate direcțiile, mai ales în cazul unui poet coplesitor ca Hugo, a cărui operă, conchide Ion Pillat, "a fost o carieră nesecată, care a oferit cu o dărnice olimpică tot materialul poeziei actuale." Și mai semnificativ i se pare Baudelaire, desigur și pentru că, prin bine-știutele "corespondențe" cultivate și teoretizate, devine "părintele întregului simbolism". Poezia lui trimite în trecut spre Villon și Racine - și la ei sînt identificate mici insule de "poezie pură" - iar în viitor, spre Mallarmé, Rimbaud, Valéry, care-i vor dezvolta și-i vor duce mai departe noul mesaj poetic.

ION PILLAT nu se mulțumește să caute "inefabilul", armonia, "inexprimabilul" în opera de multiple valențe și rezonanțe moderne a lui Hugo și mai ales a lui Baudelaire.

El împinge examenul pînă în secolul al XVII-lea, ținînd efectiv o prelegere despre *La Fontaine și poezia pură*. Autorul *Portretelor lirice* își propune să ne demonstreze că "această decantare a poeziei, această curățire a ei de prozaismele logicii, ca și de patosul oratoriei..." s-a produs acolo unde ne-am fi așteptat mai puțin, într-o epocă excelînd prin raționalism și didacticism. Fabulistul, cum a intrat cu faimă în conștiința posterității și în manuale, i se pare a fi fost cel mai mare "poet" în sensul modern al cuvîntului, dintre poezii "Marelui Secol". Povestitor fără pereche, La Fontaine se recomandă în același timp ca un *elegiac* "de cea mai pură și suavă muzicalitate", stăpîn pe arta compoziției, conducînd cu finețe linia melodică și realizînd o armonie perfectă. Prin asemenea elemente de "poezie pură", La Fontaine anticipa secolele XIX și XX, așa după cum, ca poet al naturii, poate singurul din epoca sa, îl anunța cu un veac înainte pe J.-J. Rousseau.

De fiecare dată cînd a urmărit această temă esențială a conferințelor și eseurilor sale, și căreia nu i-a consacrat a studiu special, Ion Pillat a găsit prilejul de a defini și a explica iarăși conceptul, care nu e nici pînă azi la îndemîna oricui. Oprindu-se la Eminescu, el afirmă împreună cu cei mai noi critici și teoreticieni europeni că "poezia pură" este "o armonie verbală care nu-și bazează forța magică pe nici o contingentă". Ea se situează "în afara de orice idei, de sentimente, de imagini - ea nu cunoaște subiect, cu atît mai puțin teza morală și filozofică." Dar constrînsă astfel, sub apăsarea unor alte canoane decît cele clasice, "poezia pură" e aproape imposibilă, trebuie să constate Ion Pillat, "elementele streine, prozaice, îi vor aburi - mai mult sau mai puțin - limpezimea ideală." Ea se regăsește îndeobște izolat, uneori, cum deja am spus, într-un singur vers. Pentru noi, Eminescu rămîne poetul absolut, fiindcă a descoperit armonia poetică a limbii române și, în felul acesta, s-a detașat net de înaintași. Ceea ce zăcuse neexploatat în versul popular, observă comentatorul, și nu apărea decît sporadic la un Eliade sau Alecsandri, la Eminescu dobîndește valoarea unui principiu, care nu constă nici în schopenhauerianism, nici în faptul că "a pus bazele tradiționalismului român", ci în "acel imponderabil eminescian, care creează armonia pură a cutărei strofe din *Luceafărul*, în afara de orice surplus logic sau sentimental". La Eminescu, mai sesizează atent autorul, poezia pură provine dintr-o sinteză nouă a așezării cuvintelor, "care de multe ori le împrumută o putere neașteptată unită cu un element muzical propriu". Orice schimbare a unui cuvînt sau a ordinei sintactice e suficientă spre a distruge poezia originară. Cercetarea comparativă a variantelor este revelatoare în acest sens.

Studiul sau mai degrabă conferința *Eminescu și poezia pură* se încheia semnificativ, apelînd printr-o perifrază la însăși formularea genială a poetului, care, deși în alt context, îi anunța cu mult înainte pe teoreticienii conceptului modern de poezie, discutat în 1924

și la Academia Franceză, în orice caz, le oferea o extrem de sugestivă definiție: "Și acum, ca să sfîrșesc, dați-mi voie să vă spun că Eminescu, cu mult mai bine ca noi și cu mult înaintea Abatelui Bremond și a lui Paul Valéry, a devenit și el Poezia Pură - identificînd-o, e drept, cu iubirea lui - cînd a spus în versuri definitive: «E-un nu știu ce și-un nu știu cum...! În taina farmecelor sale!»"

AL DOILEA mare poet român pe care-l examinează Ion Pillat prin aceeași grilă este Al. Macedonski pe care-l cunoscuse și-l frecventase în epoca debutului. Acesta i se înfățișează ca "maestrul și martirul artei pure" și ca primul doctrinar al poeziei moderne românești (simbolismul): "Poezia viitorului nu va fi decît muzică și imagine". Ca și cu alte ocazii (Hugo, Eminescu), autorul încercuiește elementele de "poezie pură" chiar și într-o poemă "naturalistă" ca *Noapte de Noembrie*, dar păstrîndu-și toate superlativale pentru *Noapte de Decembrie*, "una dintre cele trei-patru mai frumoase poeme din limba română, alături de *Miorița*, *Luceafărul* sau *Călin*, și poate de *Sburătorul* lui Eliade" și pentru *Noapte de Mai*, care "n-are nici un subiect, nici acțiune literară." "Toată poezia nu e - timp de o sută de versuri - decît un singur ditiramb, un singur crescend sufletesc pe tema Primăverii". Ca și în cazul lui Valéry, izbitor pentru fostul discipol macedonskian sînt caracterul simfonic al poemei și construcția ei bazîndu-se pe "matematica înaltă a unui templu grecesc".

O lectură proaspătă a "criticelor" lui Ion Pillat ne dă încă o dată măsura culturii poetice, inclusiv teoretice, capabilă să-i nuanțeze tradiționalismul, care pune uneori accente prea apăsate pe, de exemplu, poezia lui Alecsandri și ne probează marea lui receptivitate, care îmbrățișa nu numai poezia românească de la Anton Pann și Văcărești la Octavian Goga, Nichifor Crainic, V. Voiculescu (acoladă foarte largă în care erau cuprinși, fără a fi comentați în mod special, T. Arghezi, G. Bacovia, Lucian Blaga, Ion Barbu), dar și poezia europeană și nord-americană, din care a tradus cu pasiune. Să-i amintim, spicuind, pe Shakespeare, Shelley, William Butler Yeats, pe Hölderlin, Stefan George, Hugo von Hofmannsthal, Rainer Maria Rilke, Georg Trakl, pe Ronsard, Baudelaire, Mallarmé, Francis Jammes, Saint-John Perse, Paul Valéry, pe Ruben Dario și Juan Ramón Jiménez, pe Walt Whitman, Robert Frost și Carl Sandburg. Acest fapt a făcut ca tradiționalismul să cîștige o nouă dimensiune (Pillat însuși fiind mîngiat mai ales în tinerețe de aripa simbolistă), să aibă o deschidere spre universalitate. Curentul cultivat la *Gîndirea* s-a întors, cum se știe, înspre fondul nostru autohton, spre folclor și spre mit, spre mistică și ortodoxie (V. Voiculescu, Nichifor Crainic), dar viziunea sa a fost adesea una modernă, izvorîtă din filozofie și expresionism, ca la Blaga, sau din însușirea unor fundamentale concepte estetice europene, ca la Ion Pillat. Autorul *Portretelor lirice* proiecta un studiu care să scoată la lumină "poezia pură" a folclorului românesc. Și nu ne îndoim că ar fi izbutit (cum a făcut-o cu Eminescu și Macedonski), atîta vreme cît pune *Miorița* pe aceeași treaptă supremă cu *Luceafărul* și *Noapte de Decembrie*.

Al. Săndulescu

Portret de debutant în persoana lui C.Noica

NU POATE FI lăudată îndeajuns acțiunea sistematică inițiată de editura "Humanitas" de a pune la îndemîna cititorilor masive selecții din publicistica lui Emil Cioran, Eugen Ionescu, Mircea Eliade iar, acum în urmă, Constantin Noica - texte risipite de-a lungul anilor în reviste și gazete greu accesibile publicului de astăzi. Majoritatea acestor texte apar pentru prima dată în volum și vin să completeze fericit imaginea știută din cărțile alcătuite, la timpul lor, de autorii pomeniți. Astfel, profilul criticului Eugen Ionescu, impus atenției generale în 1934 cînd scotea acel fulminant *Nu*, iese mult întregit după lectura celor două volume compacte: *Război cu toată lumea* din seria restituirilor patronate de "Humanitas". La fel, în cazul lui Emil Cioran, după ce s-au reeditat *Pe culmile disperării* și *Schimbarea la față a României* (paralel cu traducerea lucrărilor din exil), înțelegerea evoluției sale capătă un relief sporit din perspectiva culegerii *Singurătate și destin*, pe baza publicisticii anilor 1931-1944 (e drept, aici cu precauția discutabilă de a "omite" acele pagini prea pătate de nocivitatea epocii.)

Autorul acelei culegeri, Marin Diaconu, a realizat, în ritmul său alert de lucru, o operațiune similară în vederea mai bune cunoașteri a lui Constantin Noica. Între timp, s-a putut remarca susținuta preocupare a domnului Diaconu de a comunica documente inedite în "Viața Românească", chiar în recente numere, din arhiva lui Nae Ionescu sau Mircea Vulcănescu. Comentariile sale competente, totdeauna la obiect, denotă o anume tendință de specializare pe un perimetru al mișcării intelectuale românești, în interiorul căruia se înscriu înseși contribuțiile lui Constantin Noica. Editorul său actual năzuiește o reconstituire integrală a traiectoriei urmate, încă de la primele manifestări în presă, de viitorul filosof. Reconstituirea începe din 1927, cînd Constantin Noica se mai afla pe băncile liceului faimos "Spiru Haret" (pe unde au mai trecut Al.Ciorănescu, N.Steinhardt, Arșavir Acterian, Barbu Brezianu) și colabora la revista acestuia, "Vlăstarul". Accentul acestor colaborări, cînd nu îmbracă direct formă versificată,¹⁾ este preponderent liric și traduce aspirațiile unui adolescent fascinat de înalta spiritualitate, avînd în efigie modelul clasic grec. Idealitatea pură îl încurajează să spere în posibilitatea ridicării, cu ajutorul gândului și al contemplației artistice, într-un plan de existență degrevat de mizeriile curente. De pe atunci avea un adversar declarat în supunerea larvară la cotidianul fără scop, trăit la întâmplare, cu obsesia confortului frivol. Lupta pornea din interior, împotriva propriilor eventuale acomodări lașe, abdicări și conformisme pîndite de rutină: "trudit de chinul marilor întrebări și istovit de îndărătnicia marilor răspunsuri - se confesa tînărul Noica - frămîntat de neliniștea unor clocotitoare presimțiri și înșelat de vraja unor caduce nădejdi, gîndul zvîcnește repede și voința pulsează smîntit, în forme neînțelese, șovăitoare, muribunde..., simți, neînduplecată, nevoia de a strînge în brațe chinul, de a călca în picioare frămîntarea... Fierbințeala de minie te îmboldește; freamăt de unde bolborosind te deșteaptă, fior de neputință te înjunghie". Vorbele traduc, aproape brut, o tensiune a spiritului vecină cu patetismul rezidual, care nu-i altceva, deocamdată, decît absență a filtrelor printr-un sistem riguros de referințe, împrejurare perfect firească în situația cuiva aflat la începutul procesului de formare intelectuală. Dacă entuziasmul o ia uneori înaintea argumentării riguroase, nu i se poate contesta deplina sinceritate, nevoia autentică de comunicare și ambiția curată de a se face auzit. Fronda sa putea deveni caustică, niciodată însă agresiv-impertinentă, dizolvantă, cinică. Unele comentarii ale sale iau aspect de manifest, mai ales cînd

pledează pentru maxima intensificare a vieții sufletești, ca seismograf al capacității de înțelegere și asumare a fenomenelor lumesti, printr-o trăire personală netrucată. Recomandarea adresată fiecăruia era de a se imagina adevărat Cristofor Columb al cunoașterii, capabil să se elibereze de anonimul amorf, să ia pe cont personal descoperirea de noi tărîmuri, dincolo de complacerea în confortul locurilor bătătorite. Apelul, lansat într-un articol din aprilie 1929, își păstrează, intact, magnetismul: "Cetățeni ai unui univers de păpuși, redeveniți voi. Refuzați existența artificială pe care v-o destinează spiritul facil și mort al convenționalismului și trăiți voi înșivă pluralul care este, în viața asta, de trăit. Orice realitate exterioară nouă este o Americă nedescoperită. Nu e de ajuns s-o descopere altul, ci fiecare trebuie să întindă tentaculele dureroase către așchia de lumină care amăgește, cu risul ei, în zare".

În spirit, recomandările acestea concordă cu preceptele profesate la senectute de Constantin Noica și transmise fervent discipolilor săi, cum se cunoaște prea bine din *Jurnalul de la Păltiniș* al lui Gabriel Liiceanu. Numai că, pe parcursul anilor, cugetarea eminentului dascăl dobîndise substanța unei vaste culturi filosofice, de la orizonturile căreia și trăirea sa, marcată de experiențe tragice, căpăta o rezonanță de adîncimi pilduitoare.

Ar fi un motiv de meditație însuși calmul cu care Noica și-a așteptat împlinirea destinului. Deși vizitat de timpuriu de tentații metafizice, își pregătește cu răbdare ieșirea în arenă ca filosof. Inițial, acceptă, de bună voie, un ocol prin literatură, foarte aproape de profesia criticului literar, pentru care, mai tîrziu, va rosti aprecieri ce aveau să stîrnească reacții polemice din partea unui profesionist al meseriei, capabil să fie doar comentator la vedere, priceput, de proză și poezie și deloc contemplator al existenței în integralitatea ei misterioasă. În 1928-1929, Noica a scris de zor la pagina literară a cotidianului *Ultima oră* (unde tîrziu prim era Petru Comarnescu), alimentînd o rubrică ce se chema "Semnele Minervei". De aici titlul împrumutat de Marin Diaconu pentru a grupa textele din care rezultă un Constantin Noica în ipostaza inedită de raportor al actualității literare. Sunt mai mult însemnări din fuga condeiului, reacții spontane, străbătute însă de o exigență estetică unitară, care le omogenizează. Dacă nu se va putea susține că Noica a fost și critic literar, fiindcă această pasageră activitate a sa stă, totuși, sub incidența provizoratului (să nu se înțeleagă a improvizației, Doamne ferește) e de reținut că judecățile emise rămîn mai toate în picioare, cu formulări uneori ce păstrează intactă plasticitatea caracterizatoare, fie că era vorba de un debutant ca Eugen Goga sau de o notorietate ca Sadoveanu. Impecabilă este încercarea de definire a talentului lui Gib Mihăescu: "Cu o magică putere de evocare, construind fantastic schelele clădirilor imaginare ce hotărînesc și frîng drumul liber al vieții sufletești obișnuite, d-sa scrie cele mai impresionante «vedenii», în care lumea visului, în loc să fie o neglijabilă anexă a celei reale, o stăpînește și o conduce pe aceasta din urmă cu-destinul ei întunecat... Irealul se coboară în real, îl determină și-l populează, schimonosindu-i mersul sau falsificîndu-i-l întreg către cine știe ce capricios final". Priza exactă a încheieturilor operei în cauză îl ajută să și întrevadă eventualele riscuri pentru autor, aici o fantezie excesivă, ingenioasă, dar pufînd să alunece în artificialitate și monotonie. În pagina următoare, aflăm un portret memorabil obținut prin nuanțări fine, succesive, al identității lui I.Al.Brătescu-Voinești: "...întelegător și părtaş al suferințelor celor mici, îndrăgostit de cîte un aspect al naturii românești pe care o însufletește cu participarea sa în decorurile

ei și pe care știe s-o redea întreagă printr-un detaliu minim, dar semnificativ și atotcuprinzător; duos, de o duioșie amară ca o arie îmbătrînită; de o naivitate care, cu haina sa de simplitate cum se poartă, ar părea copilăroasă, dacă n-ar fi deasupra orișicărei vîrste prin adîncă înțelegere a lucrurilor la care duce; și, în sfîrșit, stăpînitor al aceluiași dar minunat de-a rosti de-a dreptul lucrurile, fără o limbuție fătarnică, fără o siluire a gîndului prin metafore de prisos, potrivite sau nu, fără această escrocherie intelectuală, care la unii vrea să fie «stil» și nu e decît sărăcia celor de rostii".

Încă ceva: dincolo de verdictele individuale formulate tranșant, posibilitatea de a observa în bloc reacțiile lui Noica față de chestiunile de actualitate ale momentului (disputa pe tema generației, confruntările în jurul spiritualismului, autohtonismul frust, parodia occidentalizării ș.a.) contribuie la configurarea mai precisă a forțelor aflate în joc, a schimbărilor de idei, intrate treptat în substanța a ceea ce se consideră major în desfășurarea vieții noastre culturale interbelice. Sub acest raport, ar merita o analiză aparte încrucișările de floretă cu G.Călinescu. Însă e de preferat să așteptăm următorul pas ori următoarele escavații de materiale ce vor fi introduse în circuit de domnul Marin Diaconu pentru a avea un tablou complet al repartizării preopinienților în teren, de o parte și de alta a baricadei, într-o fază critică pentru destinele democrației. Pînă atunci, toată grațitudinea cercetătorului cufundat în publicații aproape distruse de uzură, încît întreprinderea sa are un efect cu adevărat salvator.

Geo Șerban

¹⁾ Aceste producții incipiente se regălesc grupate separat, într-o elegantă plachetă recent tipărită de Casa de editură "Panteon" din Piatra Neamț (conducător, poetul Daniel Corbu). Alt poet, George Vulturescu, a antologat textele din epoca debutului, întregindu-le cu "trei poeme filosofice" tîrzii, făcute publice în "Viața Românească" din aprilie 1988. Prefața istoricului literar Nae Antonescu pune pe cititor în situația de a plasa poeziile în contextul apariției lor. Cum observă foarte exact acesta, se identifică imediat ecouri argheziene (era, doar, momentul ieșirii triumfale în volum a *Cuvintelor potrivite*). Uneori, debutantul își asuma explicit modelul, ca în *Meșterul Manole*, purtînd dedicație către Lucian Blaga. Însă, pe parcurs, cel puțin în efortul de a strînge în chingi retorica muzicală, se ghicesc înrîuriri dinspre poetică barbiană (e drept, nu atît de pronunțate, ca la colegul de liceu Barbu Brezianu). Mai elocvente rămîn corespondențele dintre inspirația lirică și unele comentarii publicistice de tipul mărturiilor intitulate programatic *Antinomie*, reflex al sfîșierilor "existențiale" între terestru și celest, între trăire și contemplație.

Păcatele limbii

de Rodica Zafiu

De la listă la text

PROBABIL că sîntem azi mai des în situația de a face "liste" decît "texte" - înțelegînd prin termenul din urmă doar compozițiile legate, structurate. Lista de cumpărături, agenda zilnică, planul unei discuții sau al unui discurs, notițele elevilor sînt înșirui de cuvinte, idei, fragmente, de la care se poate trece, cu minimum de efort și cu maximum de rapiditate, la acțiunea practică. Obișnuința cu acest mod de organizare a informației are însă consecințe evidente asupra redactării de texte coerente. În unele cazuri se poate vedea clar efortul cu care autorul își transformă planul în fraze: un semnal al acestei încercări îl constituie expresiile de tipul "*în ceea ce privește*", "*în privința*", "*cu privire la*", "*în legătură cu...*". Ceea ce gramatica noastră numește "complement circumstanțial de relație" sau "propoziție circumstanțială de relație" are întotdeauna un rol textual: de a asigura succesiunea ideilor, legarea enunțurilor, coeziunea întregului. Or tocmai în acest punct lucrurile stau destul de rău în scrisul contemporan. "Cultivarea limbii", recomandările de "exprimare corectă" se opresc de cele mai multe ori la nivelul frazei, iar tehnicile de redactare sînt deprinse prin practică și sînt folosite intuitiv - fără teoretizare și fără rigoare.

Se întîmplă adesea ca o formulă de legătură să fie folosită inutil, redundant. Într-un articol e descrisă, de pildă, situația gazului metan, al cărui debit e mai mic decît cel necesar. "*Cu privire la acest fapt*, dl. N. a afirmat că o asemenea situație se datorează mai ales (...)" (RL 1437, 1994,1). Pentru a lega declarația personajului de explicația preliminară era suficientă formula rezumativă "o asemenea situație"; "cu privire la acest fapt" funcționează ca un simplu tic lingvistic. Și în enunțul "*În legătură cu politica tarifară a regiei*, între 15 și 30 noiembrie, costul bilețului se va majora..." (EZ 420, 1993, 2) conectarea pare sîngace: nu poate fi vorba de o dependență directă a secvenței "în legătură cu politica tarifară a regiei" de verbul "se va majora": majorarea nu este pur și simplu legată, ci face parte din politica tarifară. Mai cîrînd putem presupune că incoerența provine din omiterea unui verb de declarație sau din orice altă ruptură de planuri între cele două secvențe: "în legătură cu..." [X declară că... / aflăm că...].

Formula "*în ceea ce privește*" se complineste în mod normal printr-un obiect direct precizt, particularizat; dovadă că exprimări de tipul "în ceea ce privește unele aspecte" sau "în ceea ce privește acest lucru" sînt nefirești, deviate; de altfel, fiecare din cele două perifraze greoaie are cel puțin un echivalent consacrat: "în anumite privințe", "în această privință".

Automatismul folosirii formulei "în ceea ce privește" ca simplu semnal de introducere a unei idei noi într-o listă, ca legare formală a listei în text, produce și contaminări de genul: "În ceea ce privește la Eminescu, sintaxa ne interesează din punct de vedere...". Construcția aberantă a frazei de mai sus (de tip anacolut, cuprînzînd și un pleonasm, în măsura în care "*la X*" = "*ceea ce-l privește pe X*") dovedește că pentru unii vorbitori contemporani formula e aproape neanalizabilă.

Sergiu Celibidache

V. Eskenasy: *Maestre, în 1990, la revenirea D-voastră în România spuneți că "oamenii aceștia au nevoie de muzică acum și nu peste doi sau trei ani... Românul trebuie să aibă sentimentul că aparține Europei, că este luat în serios". V-au fost împlinite așteptările puse în "gestul simbolic", cum ați numit atunci vizita în România, la București?*

Sergiu Celibidache: Nu în măsură generală dar, în fine, unele puncte ale problemei le-am atins cu vizita mea la București. Însă sigur că, cu o vizită d'asta nu pot să am nici eu o idee precisă de cum stau lucrurile la București și faptul că între timp m-am documentat cum am putut despre ce se întâmplă în țară, în special după ce am primit cartea lui Iosif Sava, mi-am dat seama de o situație destul de neplăcută pentru mine, a moravurilor muzicale românești. Și nu cred *veramente*, nu știu în ce măsură aș putea să influențez pozitiv desfășurarea lucrurilor.

V.E.: *Permiteți-mi să vă întreb cum era viața muzicală în România înainte de cel de-al doilea război mondial. Cum apreciați calitatea orchestrelor de atunci...*

S.C.: Ce am apreciat întotdeauna, la noi există o legătură directă cu muzica, care nu este de natură rațională, mai degrabă de natură instinctivă și o lipsă cronică de școală. Mai avem o mulțime de muzicologi în țară; nimeni nu știe cum se formează un muzicolog, din cauză că însuși principiul de a forma un muzicolog nu există. Nu există o știință care să se poată numi muzicologie, după cum nu există o știință rațională care să poată să definească ce este muzica. Deci toate încercările astea de a vrea din punct de vedere intelectual să captezi fenomenul muzică sînt niște încercări de începători, de copii care vor să transporte lacul cu coaja de nucă.

V.E.: *În 1978 ați revenit pentru a doua oară în țară (S.C.: Da) și ați dirijat filarmonica de la București și ați încercat tocmai să deschideți un seminar de fenomenologie a muzicii...*

Păianjenii și muzica...

S.C.: Eram animat de o idee, făceam peste tot muzică bună - îmi închipuiam eu - și singurul loc unde într-adevăr nu am făcut nimic și singura țară pentru care n-am mișcat un deget a fost România. Dar cum știm toți prea bine, nu din cauza mea. Și simțeam nevoia să fac ceva și pentru România. Deci, înarmat de gândurile cele mai curate m-am pus la dispoziție și mi-am dat seama de păianjenul ăla de idei, de *pînza aia de păianjen de intrigi, de șovinism*, în toate ramurile activităților muzicale.

Mata mă întrebi cum era muzica pe vremea mea: sigur că prost, sigur că în mîna cîtorva oameni care erau în același timp în legătură cu puterea, cu banii și, sigur, nu la înălțimea eforturilor pe care le-ar fi meritat dotele poporului. Cum v-am spus la început, eu cred că dacă ne lipsește cineva este școala. N-avem nici o școală, domnule! N-avem, ce e aia muzică? O luăm așa cum vine.

V.E.: *Ce s-a întâmplat atunci în 1978 cînd ați plecat repede, cînd v-ați întrerupt experiența...*

S.C.: Nimic. Pentru mine a fost o confirmare a tot ce credeam eu despre România. Există talent la toate nivelurile, talent, adică capacitatea de a transcende sunetul, care este esența muzicii. Dar! *N-avem oameni, n-avem oameni înțelepți; adică avem oameni care pot să domine problemele viorii, dar vioara nu este muzică.* Noi avem oameni care se ocupă cu ultimele direcții ale compoziției și sîntem cît se poate de bine informați dar habar n-avem ce este subred în construcția asta. De ce n-a durat școala lui Schönberg decît 18 ani? Pentru că era construcție intelectuală care nu corespundea întru nimic omului, nici omului de atunci nici omului de astăzi.

Or, nouă ce ne trebuie? Nu ne trebuie cineva care să se bucure de spontaneitatea și creativitatea poporului care este - mi se pare mie - nelimitată. *Ci ne trebuie oameni cu orientare excepțional de clară în efortul de a putea descoperi munții aceștia de aur care există într-adevăr.*

V.E.: *Revin la trecut. Începînd din 1936 ați urmat studii, între altele de compoziție și dirijorat, la Berlin. La sfîrșitul lor, la încheierea celui de-al doilea război mondial, Europa de Est a intrat într-o perioadă de structurări fundamentale. După primele angajamente cu Filarmonica din Berlin și după întîlnirea cu Furtwangler din 1946 ați luat decizia de a rămîne în Germania. A fost o decizie din motive politice...?*

S.C.: Nici o decizie, dragă, era singura posibilitate să pot - după ce am aflat care e importanța lucrului direct, adică a repetițiilor, și după ce mi-am dat seama că e singura țară care poate să aprecieze efortul ăsta care se face în repetiții - să lucrez aicea.

V.E.: *Deci n-a fost un motiv politic special...?*

S.C.: Absolut nici unul. Puteam să mă întorc cînd voiam și în România sau puteam să plec în Rusia, sau puteam să plec în America, oriunde. N-aveam nici un fel de pată politică și nici un fel de sarcină (misiune) pe care trebuia să o duc la capăt, așa că pentru mine a fost o nedeliberată decizie, constrîns de faptul că ceea ce doream eu nu se găsea, nu creștea decît în anumite țări.

V.E.: *În 1970 v-ați întors prima dată în România cu orchestra simfonică a radioului suedez. (S.C.:Da) A fost o invitație, ce v-a determinat tocmai atunci să vă întoarceți?*

S.C.: Nu, acesta nu era un caz specific, sau un caz aranjat de mine. Cînd s-a pus problema dacă să mergem, să facem călătorii, s-a pus problema de ce să nu mergem și la București? De ce trebuie evitat Bucureștiul? Și atunci s-a mers și la București.

V.E.: *Au fost mai multe turnee atunci în estul Europei.*

S.C.: Da, da, întotdeauna au fost mai multe.

V.E.: *În ultimii ani Filarmonica din București, astăzi cea din Iași au fost găzduite în sala D-voastră de concerte. Tînd să devină aceste orchestre de talie europeană...?*

S.C.: Dragă, n-avem șefi. Noi avem un singur talent directoral, Mandeal. Așa trebuie susținut cu

orișice eforturi. Cu toate că școala lui - după părerea mea - nu este școala la înălțimea darurilor lui naturale. Eu m-am ocupat cît am putut dar nici eu nu pot fiindcă am problemele profesionale ale mele. Dar este singurul dirijor... or eu astăzi tocmai am primit o *carte a lui Iosif Sava* în care există o puzderie de amănunte despre viață, despre mentalitate, despre ce ne amuză, despre ceea ce detestăm și așa mai departe și mi-am dat seama, domne, *că este absolut imposibil pentru mine să pot să trăiesc într-o țară așa.* Deci înarmat cum sînt întotdeauna, că am rămas bun român, mîndru că sînt român, nu pot să fac nimic pentru România. Or asta este un sentiment tragic pentru mine. *Însuși șovinismul ăsta purtat la extremă care este caracteristic României...* După cartea lui Sava cei mai mari cîntăreți, cei mai mari violoniști, cei mai mari compozitori sîntem noi românii. Domnule, *este puțin, dacă vrei, o formă foarte elegantă de nebulie.*

Vezi dumneata, eu am intrat într-un conflict cu anumite păreri organizate, zidite, cimentate. Eu niciodată n-am spus - cum citeam în cartea lui (Iosif Sava) - *că îl disprețuiesc pe Enescu.* În viața mea nu l-am disprețuit, a fost un mare compozitor; n-a fost cel mai mare compozitor român, după părerea mea. Și n-a făcut ce putea să facă cu influența pe care a avut-o asupra straturilor muzicale europene. N-a făcut pentru România, după părerea mea, nimic. Or, astea sînt lucruri care se pot pune într-un buzunar și se pot uita.

Eu nu am absolut nimic contra lui Enescu, doar că mi se spune că Celibidache e neinformant, el nu cunoaște pe Enescu. Aș vrea să știu care dintre Dumneavoastră pretinde că-l cunoaște pe Enescu mai bine decît mine. Sau care este compoziția lui Enescu pe care eu n-am studiat-o, pe care n-am luat-o în serios.

Maestre, iertați-mă, nu mi-a plăcut!

Ca să faci afirmații pe măsura țsteia îți trebuie o enormă doză de încredere în te spui dumneata și de voință de distrugere a celui alt. Înțelegi că n-am nici un interes față de dumneata, care pentru mine o să rămîi un necunoscut, să-mi afirm competența în judecata creativității actuale mondiale. Nici o formă de pretenții! Dar cred că în cercurile unde am ceva de spus, nu există un om care să gîndească altfel decît gîndesc eu. Ș-asta îmi dă de gîndit. Înțelegi că eu nu pot să caut divergențe, să caut păreri contradictorii. Din contra, mă interesează părerile armonice, mă interesează să pot gîndi ca și ceilalți.

Dar cînd văd că tot ce este românește este perfect, că avem niște dirijori unul mai mare decît altul, noi care n-am avut nici un dirijor pînă în ziua de astăzi, noi care sîntem încă în umbra lui Georgescu care a fost un amator, și *singurul om care știa puțină carte, dar nu era de natură dirijor, a fost Perlea...* Așa înseamnă că eu vorbesc contra lui Perlea?

De altfel cînd, după un concert în Germania pe care îl dirija Perlea, la Berlin, am fost invitați și noi muritorii ăia de foame, studenții flămînzi, și după această masă, am avut onoarea să dăm mîna cu maestrul Perlea, Perlea s-a dus de la unul la altul și l-a întrebat: "Ei, cum ți-a plăcut concertul?" Și cînd a ajuns la

mine m-a întrebat și pe mine: "Ei, cum ți-a plăcut?" "Maestre, iertați-mă, nu mi-a plăcut". "Vai de mine, dar ce, ce era prost?" Și am început: "Că ai făcut aia, că după aia ai făcut acolo, dacă n-au mers împreună dumneata ai făcut"... Și atuncea, săracul Perlea a spus: "Domne, dacă este ațit de talentat pe cît e de obraznic, o să ajungă departe!". Cînd ne-am întîlnit la Londra, am mîncat împreună, (a zis) "ți-aduci aminte de ce ți-am spus eu?" (Rîde...)

Muzica nu se poate explica, muzica se poate trăi...

V.E.: *Într-un interviu mai vechi mi-amintesc că ați spus că 18 ani după război - cum socoteam eu - ați devenit, în fine, ați înțeles înseamnă să fii un dirijor. Asta corespunde grosso modo anilor 1960-1962, cred? Ce s-a întîmplat atunci?*

S.C.: Dragă, eu mi-am dat seama care sînt într-adevăr aportul și necesitatea dirijorului în fața masei ăsteia nedeterminate care se numește orchestra, cînd am împlinit vîrsta de 42 de ani. A fost un concert în Italia, la San Marco din Veneția, unde nimic nu mergea, toate repetițiile...; erau două coruri, corul de la Roma cu Bonaventura Soma și corul de la Fenice din Veneția cu Zanon. Nimic nu mergea, era totul absolut dezastruos. Și eu voiam să anulez concertul. Or, că nu se poate, că totul este vîndut, în fine... Și a trebuit să-l facem. A fost unul dintre cele mai frumoase concerte de care îmi amintesc.

Or, în momentul ăla mi-am dat seama ce însemna să treci peste sunet; aici, ceea ce rămîne greu de explicat, ce înseamnă să treci peste sunet? Cînd treci peste sunet, unde ajungi? - întreabă mîrlanul. *Ca și cum transcendența s-ar putea explica intelectual!* Și există enorm de multă lume care încearcă asta și după noile experiențe asiatice, (să) vrea să capteze starea asta de spirit. Ca și cum transcendența ar "fi" ceva. Nevoia asta de a crea obiecte de gîndire, de a crea gîndire, este o nevoie a gîndirii. De altfel, cînd se spune în contemplație sau în meditație: să nu gîndești...; a nu gîndi, pusă așa, este o altă gîndire. Eu nu gîndesc este o gîndire. Or, procesul de a nu gîndi există! Acest vid nedefinibil, în nici un fel materializabil pentru conștiința omenească... Or, asta este o realitate! *Or, muzica nu se poate explica, muzica se poate trăi!*

Deci! Noi cu toată filozofia noastră, nu există filozof mie cunoscut care într-adevăr să renunțe la ideea de a explica. A dori să explice... Cum domnule, cum? Este și aici. Unii spun că a nu gîndi, "*es nicht denken*"; "*nicht denken*" este "denken". Or, o întrepragă asociație de lucruri neterminate vine de la faptul că în tendința de a vrea să domini cu intelectul totul are limite naturale. Individul fără cultură niciodată nu le va afla.

Or, ce am citit eu, puținul pe care l-am găsit în cărțile acestea, mi-am dat seama cu cîtă ușurință vorbesc ăștia; sînt anumite cucoane care se hazardează cu niște păreri de astea, așa, de o eleganță extraordinară. Care în fond au făcut ce? Au creat noi reprezentanți ai unei muzicologii care nicăieri în lume n-o să poată prinde rădăcini! Unde există așa ceva? Eu, de cînd trăiesc eu, n-am cunoscut un

- Primăvara 1995

itric care să poată discerne ce s-a
împliat, acum a fost muzică și ceea
ce a fost ieri n-are nimic de a face cu
muzica. Or, este colosal de complicat
pentru mine să vreau - de altfel nici
am această intenție - să te cuceresc,
te conving. Pentru că nu pe calea
intellectului poate la dumneata să
ungă muzica. *Dumneata poți să fii
muzician extraordinar și să fii în
fața de toate zilele un om fără nici o
imaginație. Adică creativitatea, spon-
sibilitatea, care este prima condiție a
creației, asta nu depinde de nici un fel
de intelect. Și dacă ai să-mi spui că
marii creatori n-au fost intelectuali,
e absolut de părerea dumitale. Dar
dumneata faci eroarea că-ți închipui
că n-au fost asta pentru că erau altce-
va. Eu mă îndoiesc că dumneata poți
să-ți dai vreodată seama de ce au
fost... Da...*

V.E.: V-am auzit de mai multe ori
orbindu-le studenților, din orchestra
la Paris cred, despre necesitatea de
a "lăbra" sunetul, "să-l structu-

S.C.: Știu eu? Se poate într-
anuite circumstanțe să numești asta
librare, da. Dar, în fine, acesta este
un cuvânt, nu-i mai mult de un cuvânt.
Tot timpul trebuie să reducem multi-
licitatea fenomenelor care ating sen-
sibilitatea noastră la un unu, din
muză că avem o singură conștiință.
Deci noi nu putem cu o singură
conștiință să percepem două fapte în
cui timp. Deci, în noi există o
tendință naturală să reduci multiplici-
tatea asta la un tot, la o entitate per-
ceptibilă. Când asta nu se poate face,
se altceva, sigur, iese o serie de
impresii. În care vâgăună cade muzi-
ca modernă, care e alternativa?
Muzică sau serii de impresii. Și că
există impresii de toate calibrurile, de
tate culorile, de toate nuanțele. Fără
discuție! Dar impresia sonoră nu e
muzică. Muzica n-are nimic de a face
cu sunetul! Dar muzica nu poate să se
materializeze fără sunet. Da...

Vezi, acum pe matală, pot să te
conving în două secunde dar drumul
pe care l-am ales eu în interviul ăsta
e intelectual rămâne. Însă dacă am
putea amîndoi să urmărim o tranziție,
o modulație în orchestră, ai să-ți dai
seama, dumneata și eu, că nici eu nici
dumneata n-avem nici o importanță;
că lucrurile astea se întîmplă, se
întîmplă pentru că nu se întîmplă
întotdeauna! Și că nu există această
predispoziție spirituală că românul
este mai talentat decît... Astea-s niște
prostii îngrozitoare! Și cînd dau
peste), cînd am auzit niște nume noi
de dirijori pe care îi cunosc - unii din-
re ăștia mi-au fost elevi, de care mi-e
drag - cînd aud "măiestria baghetei
lui cutare"... Dragă Doamne, în ce
moment înotăm! Și cînd aud un com-
pozitor de mare renume care
pune: "ah, a l-a de Brahms eu o văd
complet altfel decît Celibidache".
Vai, de mult, ce preț pun eu pe a l-a
de Brahms a lui, dacă ai ști! Dacă ai
ști! Și cum vrei să ajung eu să
conving că săracu', săracu', n-are
deed de ce face. În cazul ăsta
săracu', sînt eu. Sigur că da...

Nimic comun cu opera...

A.: Multă lume mă întreabă de
ce n-ați dirijat niciodată "Ringul"
wagnerian sau operele lui Mozart?...

S.C.: Operă? Întîi că eu n-am
absolut nimic comun cu opera! Eu nu
căsesc combinația cuvînt-sunet că

este o combinație viabilă. Absolut nu,
din contra! Dacă mă supără ceva la
operele mari ale corului, unde textul
nu mai are absolut nici o importanță:
Kyrie ele-eeee... unde mai este
semantica, unde mai este importanța
textului? Sau Agnus dei. Vid! Cînd o
parte din cor spune una, alta din cor
spune alta și dumneata cu o singură
conștiință le percepi pe amîndouă...
Cum? Sau cum se poate exprima mai
direct sau mai muzical faptul că
"dineul a fost servit, Contesă"? Care
e formula? Sau n-are importanță?
Dacă nu are importanță de ce să nu o
lăsăm în pace? Da...

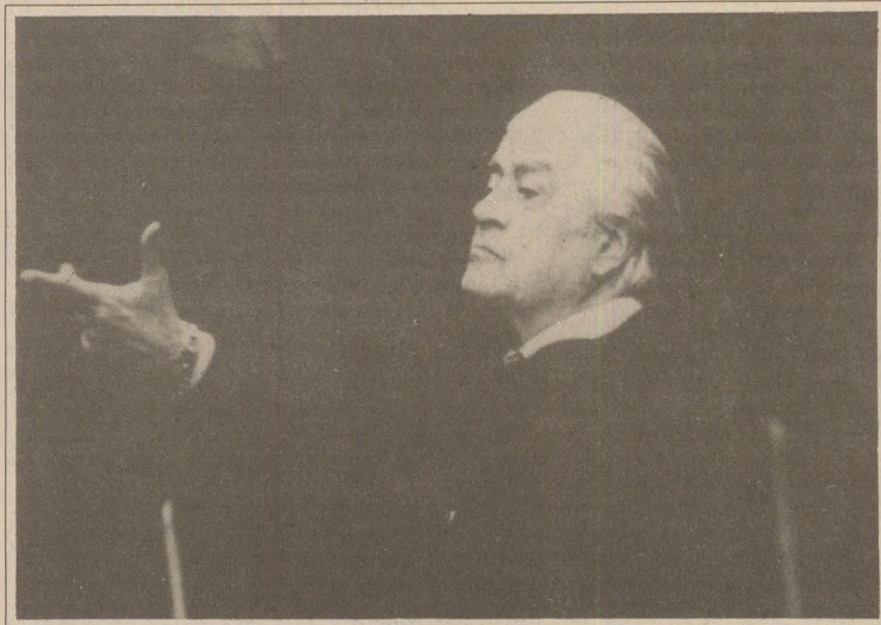
De altfel nu sînt singurul. Dacă ai
cunoaște puțin teoriile indiene asupra
monocorziilor și asupra felului cum ei
își creează diversitatea de care au
nevoie, neavînd, necunoscînd modu-
lația, în împărțirea sunetului, în
shluti, în intervale mai mici decît un
șfert de ton. Asta este nevoia de
diversitate a omului, fără discuție.

V.E.: Trec la un subiect delicat.
Înțeleg idiosincrazia Dvs. față de
imprimările pe disc. Știți probabil
însă că circulă peste tot în Europa
zeci și zeci de discuri pirat, inclusiv
cu Filarmonica din München. (S.C.:
Sigur!) Nu ar fi fost poate mai bine să
fi controlat Dvs. calitatea muzicală a
acestor imprimări "furate"?

S.C.: Dar cum pot să o controlez?
Pot să înrăiesc calitatea, să o con-
trolez nici într-un caz. Care-s progre-
sele care s-au făcut? S-au creat noi
armonice, adică se pot percepe azi
armonice care înainte, cu aparatele
vechi, nu se percepeau. Dar astăzi o
treime din elementele care ies din
mașină nu sînt de natură omenească.
Însăși masa microfonului face *neben
erscheinung*, nu rămîne neutrală să
perceapă și să dea mai departe ce a
percept. Din contra, ea își combină,
prin faptul că ea însăși este o masă
care sună, și care are *neben*
fenomene, asta se cheamă *e pi phe-
nomena*, își combină ale ei cu astea
care le faci dumneata. Or nu există
sistem mai total de distrugere a omu-
lui decît să îi omori spontaneitatea cu
un lucru fixat dinainte de mașină.
Dumneata nu spui nici o dată pe zi
"Bună ziua" la fel. Din cauza asta ești
viu. Și din cauza asta creatorii la
Mozart, la Haydn... vezi, în fiecare
mouvement este ceva extraordinar,
ceva care n-a mai fost înainte.
Unicitatea momentului e salvată
numai de spontaneitate. Or, mașina
ce poate să facă? Să standardizeze!
De cînd avem mașini, n-avem
dirijori, domnule! Nu există dirijori
astăzi pe lume. Nu vă dați seama de
asta. Nu există! Unde sînt pianistii?
Cînd am sosit eu la Berlin erau zece
dirijori unul mai bun ca altul. Și
astăzi, unde sînt? De ce?

În schimb, avem toate discurile.
Avem 104 imprimări ale simfoniei a
V-a de Beethoven. Vai ce colosală
acțiune! Vai ce realizări muzicale! Cît
sîntem de muzicali! Ei vezi, asta este!
Numai un surd poate propune asta. Și
dumneata nu ești surd, ești numai
prost orientat. Pentru că și în dumnea-
ta există un om liber, spontan-liber și
capabil să perceapă farmecul sunetu-
lui. Și în dumneata. Eu nu te cunosc,
dar nu există deosebirea pe care dum-
neata o crezi. Deosebirea vine din
faptul că capul dumitale funcționează
altfel. De altfel, toate influențele pe
care le-ai asimilat au trecut prin cap.
Alelalte care nu trec prin cap, nici
într-un caz nu se vor strica.

V.E.: Din păcate nu toată lumea
poate participa la acest moment

unic...

S.C.: Ba da, te înșeli, te înșeli!
Dragă, de cîntat putem toți, toată
lumea poate să cînte. Nu mai cîntă
nimeni astăzi pentru că se cîntă pen-
tru noi.

V.E.: Să înțeleg deci că discurile
care sînt prezentate acum de Fonit
Cetra ca primele discuri autorizate de
dumneavoastră, ale concertelor din
Italia...

S.C.: Nu-i nici un disc autorizat
de mine! În viața mea n-am autorizat
un disc! Eu am făcut altceva. Din
cauză că avem probleme materiale cu
orchestra și eu am aicea muzicieni pe
care nu pot să-i plătesc la valoarea
lor, deci trebuie să asigur undeva un
cîștig lateral, afară de leafa lui din
orchestră. Or, pentru asta trebuie
inventat ceva. Și am descoperit că se
pot vinde spectacole, *Celibidache cu
a 9-a de Bruckner*. Asta un spectacol.
De muzică nu există urmă în această
înregistrare. Nu există urmă, îți spun
eu domnule, sincer, n-am nici un fel
de nevoie ca dumneata să mă accepți,
să mă mîngîi, să mă consolezi. Nu!
Nu există urmă! Dar, "ai văzut ce
degete are Celibidache? Ochii ia-i
văzut?" "Ai văzut cum face asta?" Se
vinde un spectacol. Și în felul ăsta
cîștigă orchestra niște bani pe care
altfel nu are cum să-i vadă în viața
lor.

Noi trăim într-un oraș mic.
München-ul e un oraș foarte mic, nu
există televiziune, noi n-avem pro-
ducții de astea laterale. Discuri nu
există. Așa că este un motiv material,
absolut. Și marea iluzie este că dacă
crezi că eu îmi aștept ceva muzical de
la casetele pe care le-am făcut ești un
om care absolut n-ai înțeles cum
funcționez eu și nici cum
funcționează muzica...

"Niște neisprăviți americani..."

V.E.: În 1980, într-un interviu la
BBC, cu John Amis cred, afirmați că
lumea se îndreaptă spre o "industri-
alizare a percepției muzicale" și că nu
vedeți nici un dirijor și interpret de
valoarea celor de altă dată. Rămîneți
la aceeași părere și astăzi?

S.C.: Mult mai prost decît înainte.
Vai... Îngrozitor. Niște neisprăviți
americani vînd 83% din producția

mondială de discuri. Deci, care este
gustul care o să se afirme, care o să
aibă enorm de mare rază de acțiune?
America! Cu care autoritate muzi-
cală? Aceștia, care au uitat ce e
Adagio, au uitat ce e Largo. Din
cauză că sînt împinși prin viteză să
descopere farmecele vitezei, farme-
cele virtuoizismului, farmecele
ușurinței și așa mai departe. Să mă
ferească Dumnezeu că muzica poate
să fie numai ușoară! Vai de mine!

V.E.: Și totuși printre instrumen-
tiștii de azi, printre pianisti, printre
cei cu care cîntați, pe cine apreciați
mai mult?

S.C.: Fără discuție pe
Michelangeli. Dar eu îl apreciez
foarte mult și pe *Barenboim* care e un
om excepțional de sensibil și un om
cu care n-am avut niciodată cea mai
infecundă discuție muzicală. Întot-
deauna am ajuns la o concluzie extra-
ordinară cu el.

V.E.: Perahia?...

S.C.: Foarte bun, excelent. Dar
Perahia are o mîină foarte mică, e un
mozartian mai degrabă. Dar văd că
acuma începe să vrea să cînte cu mine
Brahms. Să sperăm că o să poată. Dar
are o mîină foarte mică. Deci sînt anu-
mite piedici naturale, cum vezi...

V.E.: Radu Lupu?...

S.C.: Îl cunosc, l-am ascultat o
dată în concert și l-am găsit extraordi-
nar. Însă primele concerte cu mine le
face abia în toamna asta.

Uite vezi? Asta este România!
Asta este fertilitatea pămîntului. De
asta într-adevăr sînt mîndru. Cînd
citesc că tot ce facem noi e perfect
îmi vine să vărs. Să vărs. Și cu cîtă
emfază, cu cîtă inconștientă, cu un
limbaj excepțional de intelectual pro-
fund vorbește de niște lucruri pe care
nici nu le-a înțeles nici unul. Vai de
mine și de mine! Cînd îmi spune, că
eu îl disprețuiesc pe Enescu!

Victor Eskenasy

-continuarea în pag. 18-

Sergiu Celibidache — Primăvara 1995

(Urmare din pag. 17)

Dar Enescu a fost un om extraordinar! În viața mea n-am să spun așa ceva. Pentru mine, eu însumi cu experiența mea limitată cum este orice experiență individuală, eu cu experiența mea, pentru puținul pe care l-am cunoscut, cunosc compozitori români mai profunzi decât Enescu. Mă feresc să spun care sînt aia fiindcă îți dai seama ce probleme se creează dintr-o afirmație ca asta! Dar să spuie că eu îl disprețuiesc pe Enescu!... Să mă ferească Dumnezeu! Să mă ferească Dumnezeu?!

V.E.: Este cumva un răspuns dat acestei Societăți create ("Pro Celibidache") de a vă întoarce cu Filarmonica din München la București?

S.C.: Dragă, sînt mai multe tendințe și eu sînt puțin la mijloc. Dar, într-adevăr, guvernul german ține foarte mult să facă ceva pentru germanii care mai locuiesc încă în România. Și asta ne facilitează cumva transportul, cheltuielile și așa mai departe. Dar noi avem problema sălii. Nu avem nici o sală de concert în România. Cu toate că avem atîta muzică, înțelegi? Și asta este destul de curios. Deja cînd am făcut orchestra mare bruckneriană, jumătate a trebuit să stea în afară, pe jos, era o catastrofă. Or, noi nu putem să facem marele repertoriu cu care orchestra și-a făcut un renume mondial. Nu putem să le facem în țară. N-avem sală.

Deci la un moment dat mă ocupam, pentru că am găsit un cap destul de interesat în problemele României și mă gîndeam că o să poată undeva să găsească chiar bani să putem construi o sală. Între timp a văzut că asta ar fi prost văzut de către inamicii lui Celibidache. Or, înțelegi? Vezi, eu înainte de a pune piciorul în țară am deja inamici. Or nu mă interesează întru nimic nici cu amicii să lupt, nici cu inamicii.

Combativitatea mea este în timpul repetiției, pentru că sînt executorul testamentar al unei partituri. Nu sînt eu ăla care scrie pînă la alea ca să trebuiască să asude sînge pentru că nu reușește să facă ce a scris Mozart. Teroristul este Mozart nu eu. Eu sînt ăla care știe dacă muzicianul face ce a scris Mozart sau nu. Deci numele pe care îl am eu la orchestre, că le e frică de mine ca de nu știu ce, nu numai că este secundar dar este absolut privat de orice formă de importanță. Și eu nu cunosc un alt fel de a pune ordine în lucrurile astea decât ăla cu care fac eu ordine. Da...

V.E.: Și totuși ce s-ar putea face pentru a-i scoate din izolarea această, din șovinismul de care vorbiți...

"Cred în talentul românesc..."

S.C.: Dragă, dacă mă întrebi așa și pari oarecum atins de argumentele mele, îți spun că mă prinde o depresiune grozavă. N-am decât gîndul ăsta. Ce este de făcut? Mă gîndeam să vorbesc cu ministrul, dar și el, săracu', este sub enorm de mari influențe și presiuni contradictorii. El însuși nu știe destul, ca să poată să spuie că va face așa. Nu numai el, dar care este ministrul de culte care să poată în fiecare domeniu să rămîie un specialist. Or n-avem.

Or, pentru mine care este marea responsabilitate? Faptul că eu cred în talentul românesc, dar detest șovinismul românesc. Nu este nimic mai supărător decât faptul că eu trebuie să-ți dovedesc dumitale cît sînt de mare. Dacă necesitatea dovezii ăsteia există, relațiile dintre noi sînt colosal de abstracte. După cum mă

unde era un munte dumneata faci o vale. Cum? Cu care autoritate? Autoritatea că ălalalt nu-și dă seama? Pfuiii... Ce concerte am auzit eu (George) Georgescu în care nu exista o notă de muzică! O natură dirijorală, cum se poate spune... Da, un ignorant total.

V.E.: (Constantin) Silvestri cum era?

S.C.: Foarte talentat. Fără școală iarăși. Enorm de talentat. Îți spun, de cîte ori am avut de-a face să discut cu dînsul sau să cînt cu el la pian mi-au dat lacrimile. Întîi și întîi eu, dintr-o poziție care mie mi-se părea superioară poziției lui, îmi dădeam seama că nu știu foarte multe lucruri. Îmi dădeam seama că o să le aflu, că o să le știu cu timpul. Or, în cazul lui, cînd l-am văzut odată dirijînd la Londra mi s-a părut, cum este posibil să lase lumea un om atît de singur. Să decidă despre cele mai

strucții intelectuale încît el însuși nu mai știe că minte. Și-asta este cea mai groaznică formă de minciună, cînd minciuna se îmbracă în pretenții de adevăr. Așa că într-adevăr, oarecum părăsesc pămîntul ăsta fără să-mi fi făcut datoria de român. Și de asta îmi pare foarte rău. Nu știu dacă aș fi putut să o fac, să aranjez lucrurile altfel. Eu mi-am dat osteneala să fiu cît se poate de deschis la toate influențele. Or n-am putut să fac pentru România, decât în mică măsură, ce am vrut.

V.E.: Iar astăzi...?

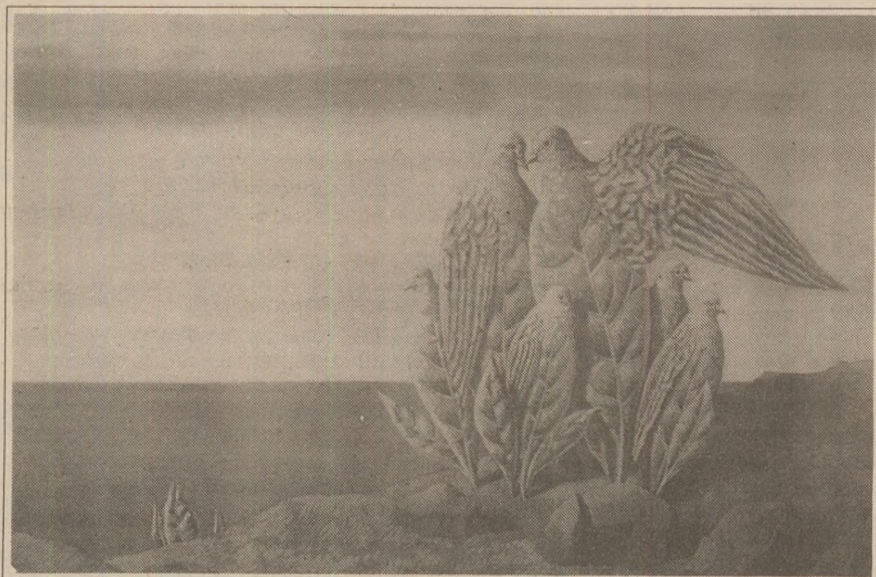
S.C.: Azi sînt mai confuz decât oricînd. După cartea pe care am citit-o mi-am dat seama, domle... Știi ce e aia un viespar? Nu pot să suport. Nu pot să suport, domnule, e pentru mine... și aicea de altfel. Că n-avem critici pe lumea asta e normal, nici nu există meseria de critic, pentru că dacă are atîta spontaneitate încît să poată să pună ordine în senzațiile sonore face el însuși muzică. Că dumneata cu un spirit de detașare totală și cunoaștere perfectă a materiei, te îndepărtezi și îmi spui ăla nu e bun și ăsta e bun. Vai de mine...! Vai de mine!

Dragul meu, în fine, e foarte greu să poți ajunge la o concluzie. Cu certă disperare am căutat foaie după foaie o consolare nu de gen Celibidache, un gen de oameni care își dau seama în fond ce ne lipsește. Pentru că întrebarea dacă există anumite elemente care ne lipsesc, nu înlesnește să se cristalizeze într-o formă palpabilă, sesizabilă, calitățile poporului ăstuia. De asta îți spuneam de Mandeal, nu există efort să fie prea mare pe care-l putem face pentru dînsul. Este un real talent. Cu toate că cunoștința cu mine vine foarte tîrziu în viața lui. Dar și aicea n-am absolut nici o vină...

V.E.: Ar putea fi invitat...

S.C.: Este invitat, a dirijat la München, sigur că da. Și stagiunea următoare iarăși. Da... Nu, dar asta nu înseamnă nimica pentru el. El trebuie să cîștige o siguranță în felul în care pune mîna pe sunet. Adică sunetul nu trebuie căutat, sunetul trebuie trăit. Or experiența asta nu se poate explica în două fraze. Sînt enorm de mari probleme... Da...

V.E.: Vă mulțumesc infinit.

René Magritte, *Insula comorii*

bucură de fiecare dată cînd vii și îmi spui după un concert nu că a fost cel mai frumos, că ești cel mai mare dirijor din lume, că iar a apărut o carte despre dumneatale, iar vin dovezile, iar... Asta pentru mine nu are nici o valoare. Dacă îmi spui însă, așa de puțin cum te cunosc acum: "Maestre așa este", m-ai scos de lîngă căldura insuportabilă a iadului. Așa este!

Eine sein form, o formă de a fi. Nu, Eu interpretez... Ce să interpretez domnule? Va să zică interpretarea lui Celibidache contra interpretării ăleilalte! Eu nu interpretez și dacă Dumnezeu va vrea să am de a face cu studenții din România, primul capitol o să discutăm despre interpretare. Cum, dumneata interpretezi munții și apele din România? Sau treci pe oriunde? Sau dumneata poți să faci dintr-un munte un șes? Nu. Ce faci? Ocolești muntele dacă o să trebuiască să treci și așa mai departe. Or, interpretarea este asta? Acolo unde scrie *accelerando* dumneata faci *rallentando*. Acolo

grele lucruri de decis, cu care sensibilitatea omului are de a face. Și am văzut. El are o carieră extraordinară așa că ce să mai... s-a terminat.

Enescu. Eu am auzit la Enescu sonorități de violonist pe care nu le-am auzit la nimenea, nimenea pe lume! Adică o formă absolut specială și specifică lui. O senzualitate nobilă, în fine, cuvintele n-o să poată niciodată să ajungă să redeie ceea ce am simțit eu pentru el din punctul ăsta de vedere. Dar asta nu e totul. Și după părerea mea și el a făcut enorm de puțin pentru România.

De altfel ca și mine. Eu mă simt colosal de vinovat față de România. Am o singură atenuantă. Că eu am vrut să mă întorc în România. Mînat de cele mai simple instincte. Să-ți regăsești vatra, să vezi de unde vii și să te bucuri să știi căruia pămînt aparții. Or, cînd am auzit minciunile alea... Pentru mine este o oroare să am de a face cu un om care nu cunoaște adevărul. Din cauză că se ajunge la un moment dat la o țesătură așa de complicată de con-

Interviul i-a fost acordat lui Victor Eskenasy la 9 martie 1995, într-o sală de repetiții a Filarmonicii de la München și a fost difuzat la 18 martie în cadrul programului "Actualității culturale românești" la Radio Europa Liberă. (Sublinierile, facultative, corespund accentelor puse de Sergiu Celibidache)

Lunetistul

(poem pascal)

...Nu voi muri la Paris într-o zi cu ploaie
nu voi vedea Parisul am renunțat
la femeia care de bună seamă m-ar fi convins
cu un sărut din mila publică să mor la Paris într-o zi
cu ploaie

înainte de-a îmbătrâni aici
unde se ascunde lunetistul
unde lunetistul se ascunde în tufa de baștină
înainte de-a îmbătrâni aici numărând mereu banii
păhăruțului ce ni s-a dat
păhăruțului ce ni s-a luat
fie numele păhăruțului binecuvântat
înainte de-a îmbătrâni aici ascultând mereu ploaia
cu exilații și cu morții/susurul ei nocturn
peste case revărsat peste tufa de baștină
a domnului lunetist

da tufa originară cu flori și păsări cu clopote și biserici
în fond tufa sub care mi-am îngropat la doi metri-n pământ
într-o zi de noiembrie spre seară
precum câinele Gustav osișoarele dragi
casa nevasta și (pentru un timp) vocea interioară.
Creșteți bureților Domnul să vă aibă în pază.
Încet și sigur am ajuns de unde am plecat
la tufa de baștină cu bufniță și clopoței -
unde a ticăloșiei culoare roz biruie spiritul locului
unde răsul batracianului ateu biruie spiritul locului
unde bufnița cu clopoței fâl-fâl lica-lica
biruie spiritul locului.

* * *

La prima discuție între patru ochi cu lunetistul
de față fiind și bătrânul
meu câine credincios Carl Gustav
în clandestinitatea unui bar de periferie cu vâlâtuci
de fum muzică vodcă mister
bineînțeles de periferie

seara la cinci înțelegând că viața mea se ridică la cer
cu fiecare păhăruț
pe lunetist l-au podidit lacrimile.
La fel și pe bătrânul credinciosul foxterier.

La urma urmei un sentimental și domnul lunetist.
La un pahar se umflă broasca în el hohotește
batracianul sângeros printre lacrimi de lunetist.
Clienții puțini se volatilizaseră barmanul șmenarul
bodyguardul și stripteuza parcă intraseră-n pământ
de frica lunetistului -
într-un bar de periferie se-ntâmplă des.

Tocmai îl spuneam bătrânului meu credincios foxterier

că e timpul să plec după acel ultim păhăruț
drumul până la ușă și țuști la cer cu păhăruț cu tot
și roza mentală în păhăruț
când domnul lunetist începu să emită
printre sughituri tipice una dintre cele mai personale
voci dintre câte mi-a fost dat să aud:

“... domnule hâc
Fantoma sforii băntuie lumca închide mileniul hâc
cu un năduf mai mult decât justificat hâc
eu m-am născut într-o lume (iartă-mi repetiția) trasă
de sfoară

hâc în iarna lui ‘53. **Văd sfori întinse prin aer**
ca sârmele de telegraf și pe ele rândunele
sfori invizibile peste tot rândunele peste tot
din orice poziție se trag sfori
zboară rândunelele
peste capul meu prin capul meu prin mine bunăoară
încet și sigur am devenit un om de sfoară
sfoară mă fac când ies afară ca unul hrănit cu câlți
încă dintr-a-ntâia primară.

La tot pasul dai de semenul tău tras de sfoară
ducându-și traiul aspru în religia sforii
în biserici de sfoară ingenunchează oameni noi de sfoară
rugându-se cu un extaz în lacrimi
la Dumnezeu lor de sfoară.

Metafizica sforii e moartea prin spânzurare.
Amorul ei: uleiul de candelă flacăra mistică pâlpâitoare.

Atâtea carnagii după textura inextricabilă de sfori
Yalta Malta. Atâtea orori. Bunăoară
dacă eu lunetistul cu dumneata poetul și javra de foxterier
drăgostindu-ne cu păhăruțul uităm o clipă
că undeva cineva trage viețile noastre de sfori
sfori de la mâini de la cap de la picioare
suntem ca morți. Păi firul roșu
de la Casa Albă la Kremlin nu-i tot un căpățel de sfoară?
Toată secretomania jocul culiselor zisa diplomație
fără sfoară fără spiritul sforii
sunt de neconceput - apă chioară.

Realitatea palpabilă unica realitate
palpabilă este sfoara.

De-atâtea nopți aud sfoara plângând
iar sforarul zace-n mormânt.

Toți până la unul care cu groază care cu greață care
cu hâr

ca muștele ne zbatem în plasa bătrânului sforar.
Sfoară carne și sânge iată cocteilul zilei/de buzunar.
În mări în năvodul sforarului pește mare pește mic
și la mijloc omul nada nimic...”

În timp ce bătea câmpii **lunetistul își recăpătă
încet-încet** liniștea interioară echilibrul seninătatea.
Reapariția clienților a barmanului a stripteuzei
(bodyguardul nu mai sări gardul) se produse cu reculeasă
însuflețire. Din nou vâlâtuci de fum muzică de periferie
rumoare groasă oarecare mister. Și brusc înălțându-se
în aerul stătut revelația serii palma de fier
a lunetistului. Atunci fără mine trupul meu din doi pași
o tuli pe ușă tras de bătrânul foxterier
sufletul și el făcu bândăbâc în pahar
bândăbâc făcu broasca batracianul sângeros
din gura lunetistului direct în băltoaca de cartier.

* * *

Azi-noapte n-a venit îngerul n-am scris.
Azi-noapte așteptându-l pe lunetist
cu Iova Bocșa plus bătrânul meu foxterier Carl Gustav
în cafeneaua zisă **La plasticieni** din Sfinții Voievozi
am simțit că bunăstarea de exilat printre oameni
oarecum s-a voalat n-am scris.
N-am fotografiat poemul deși eu
sunt aparatul de fotografiat poemul
N-am fotografiat lunetistul deși eu
sunt aparatul de fotografiat lunetistul. Ce vreau
să spun: o călugăriță catolică pretinde nu numai
că l-a văzut pe Cristos **dar că l-a și fotografiat.**
Augusto P. cel care a dezvoltat filmele susține:
“această călugăriță nu minte
nu am nici o îndoială asupra autenticității fotografiilor”.

Azi-noapte m-am lăsat doborât de somn animalul
hipopotamul

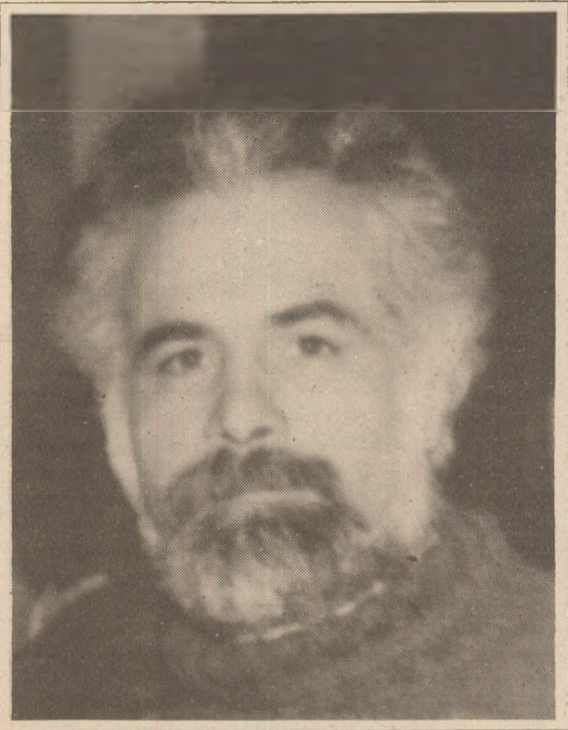
s-a lăsat în apele somnului. N-am scris la
Ghidul supraviețuirii poetului deși m-am născut anume
să scriu **Ghidul supraviețuirii poetului.**
Neputința de-a scrie m-a stors ca pe o rufă murdară
gândul neputinței de-a scrie m-a epuizat înainte
de-a începe să scriu.
De zile și nopți de săptămâni bune mă băntuie
un mare poem **G.s.p.** răsufarea lui
mai ales acum primăvara când Saturn intră în Pești
dă să lăstărească în pagina albă goală
ezită se retrage tocmai când încep
să-i schițez cu febrilitate conturul pâlpăirea
din dosul paginii albe goale. Ce vreau să spun:
să fie aceasta o posibilă față a lui Cristos?

Arhiepiscopul Milingo: “eram acolo când sora Anna
facea fotografiile. Eu nu am văzut nimic
dar ea s-a ridicat repede a luat aparatul
și a început să fotografieze de parcă
cineva s-ar fi aflat în fața ei”.

Sora Anna 27 de ani originară din Kenya:
“de la sfârșitul lui ‘91 am avut peste 200
de viziumi cu Iisus. De fiecare dată înainte de-a începe
să vorbească cu mine mă simțeam ca în transă
și începeam să notez mesaje sale. El mi-a zis:
Mulți nu mă ascultă pentru că nu cred că Eu exist.
Mă fac văzut pentru a-Mi culege sufletele”.

Azi-noapte n-am scris. N-am fotografiat lunetistul
deși eu sunt aparatul de fotografiat lunetistul.
Mai departe: avea dreptate bătrânul Carl Gustav
să-și bată capul cu noi (mângându-și bărbuța
ba nu: lăbuța) la un pahar: domnilor nu merită povestite
decât acele întâmplări prin care existența
eternă pătrunde în existența efemeră, nu?
Noi am răs n-am zis nimic.
Stânjeneala ne-a făcut să scăpărăm chibritul
să aprindem țigări.
Iova călare pe mușcătura bătrânului foxterier:
“eu dacă ies din Frumusețe mă sufoc”.
George mușcat de păhăruț: “în trei luni nesfârșite
la arestul din Satu-Mare am scris în minte volumul
Gara de Apoi.

În fiecare dimineată la patru jumate de unul singur jucam
o partidă de șah. Și brusc mă vizita un poem.
Poem după poem dimineată după dimineată - la ieșire
l-am rugat pe director domnule director mai lăsați-mă
o lună să scriu poezii în pușcăria dumneavoastră al
dracului
director n-a vrut.”

După acestea luminându-se de ziuă cele o mie
de picioare
ale câinelui meu credincios străluciră-n pahar.
N-am mai băut.
După acestea politica banii batracianul ateu
golanii lucrând la o artă săracă descurajată
lângă un foc mic de vreascuri
n-au mai băut.

După acestea era o sărbătoare a iudeilor și Iisus
S-a suiat la Ierusalim.
Iar în Ierusalim lângă Poarta Oilor era o scăldătoare
care se numește Vitezda având cinci pridvoare.
În acestea zăceau mulțime de orbi schiopi uscați
așteptând mișcarea apei.
Căci un înger al Domnului se cobora la vreme în
scăldătoare
și tulbura apa
și cine intra mai întâi după tulburarea apei
se făcea sănătos de orice boală era ținut.

Iar Iisus plecându-se în jos scria cu degetul
pe pământ.

Cum să nu încapă în poemul acesta bătrânețea moartea
și resemnarea

(cred Doamne ajută necredinței mele)
când o soție tânără pe patul morții
aproape zece ani așteptând uneori resemnată
alteori rugându-se cu lacrimi
la Dumnezeu ei unic
pentru un semn de vindecare
îmbătrâni fără să primească nimic în acești zece ani
nesfârșiți

decât paharul zilnic cu lapte hrana fără foc
certitudinea unui destin tot mai cutremurător
și neputința bărbatului de-a etanșa definitiv spectrul morții
într-un poem magic.

Acest destin cutremurător sfârși prin a o dezgusta
ca și Dumnezeu ei unic și paharul zilnic cu lapte
hrana fără foc și inima timp-surâzătoare
a bărbatului neputincios.

Cale de întoarcere nu mai există
la starea dintâi a feței tale
da bunul Dumnezeu ne-a trimis boala și moartea
ca să încerce surâsul inimii limita ei de înălțare
prin ani în fața infarctului
după obșteasca ta împământare.
Cu de-astea se ocupă Dumnezeu.

Azi-noapte n-am scris la Ghidul supraviețuirii poetului.
Am băut în Piața Sfinții Voievozi cu prietenii
ne-am încăierat cu Mușcătura.
Cu de-astea se ocupă prietenii.

N-am fotografiat poemul
deși eu sunt aparatul de fotografiat poemul
deși eu sunt sora Anna originară din Kenya trăitoare
la Roma

arhiepiscopul Milingo bătrânul Carl
Gustav foxterierul mângându-și lăbuța
soția mea tânără pe patul morții eu sunt
bolnavul din scăldătoarea Vitezda degetul cu care
Iisus plecându-se a scris în țărână
și țărâna în care Iisus plecându-se
a scris. Ce anume a scris
nu vom ști niciodată. Cum nu știm
cine dintre noi va muri la Paris într-o zi cu ploaie.
Cum nu știm unde se ascunde lunetistul.
Cum nu știm atâtea și-atâtea...

Festivalul internațional de teatru tînăr profesionist: Sibiu '95

S TRĂVECHE zonă de spiritualitate, Sibiu este firesc să revină în atenția opiniei publice printr-o manifestare de anvergură precum acest ambițios festival, aflat la a doua ediție anul acesta, dar încă în faza căutării unei identități, fără să-și permită o veritabilă selecție în funcție de un criteriu anume. Programul s-a dovedit extrem de eterogen, dar pentru o dată defectul a putut fi înregistrat drept calitate, fiindcă s-a oferit publicului ce a luat efectiv cu asalt sălile de spectacol (de la Teatrul "Radu Stanca", de la Casa sindicatelor, de la Casa Armatei etc.) un seducător itinerar histrionic. Un excurs interesant și pentru criticul de teatru, confruntat deopotrivă cu dilematismul și performanța.

Printr-o inerent ingrată programare, trupele studențești au fost marginalizate, iar proximitatea întâlnirii internaționale a școlilor de teatru de la Tirgoviste a făcut ca secțiunea ce urma să aducă în concurs spectacolele Institutelor și Academiei de teatru să înregistreze un număr mic și nereprezentativ de participări. Astfel că a fost salutară hotărârea juriului internațional (Mark Rozovsky - Rusia, Peter Braschler - Elveția, Kenneth Campbell - S.U.A., Cristina Dumitrescu - România, Lilia Moraru - Republica Moldova) de a nu acorda Marele premiu. Premiul ziarului "Libertatea" pentru cea mai spirituală prezență a revenit *Adunării păsărilor*, fantezia coregrafico-marionetică de virtuositate, pusă în scenă de Cristian Pepino cu prima promoție de păpușari A.T.F., în colaborare cu Teatrul "Tândărică". Premiul "Iulian Vișa" și l-a adjudecat studentul Theodor Smeu Stermin pentru *Macbeth*, prezentat de Academia de Teatru Cluj-Napoca, eboșă regizorală inspirată de simbolismul intrinsec al scriiturii figurînd manopera vrăjitoarească. Premiul de interpretare feminină i-a revenit marocancei Salima Benmoumen de la Academia de artă dramatică din Rabat, care și-a și regizat recitalul *Le bel indifférent* cu o debordantă inventivitate. Păstrîndu-se în sfera mimodramei, colegienii canadieni de la "Valleyfield" au conceput *In memoriam* ca pe un demers explicativ al generației ce-și face greu drum în viață. Uzînd de un pretext literar furnizat de Dürrenmatt, studenții de la Universitatea de Vest din Timișoara - Facultatea de arte, clasa de actorie în limba germană -, au schițat exercițiul gimnast *Portretul unei planete*. Academia de Artă Dramatică "Silvio D'Amico" din Italia s-a prezentat cu *Ultimul om*, simplistă transpunere scenică a romanului lui Orwell "1984".

Secțiunea «Teatru în spații non-convenționale» nu și-a respectat condiția de "specificitate", dar nu aceasta a cauzat precaritatea estetică. Intenționînd reactualizarea teatrului agitatoric, *Mirrad - un tînăr din Bosnia* prezentat de Compania spaniolă "Raventos/Gibert" n-a probat decît amatorism. Din categoria one-woman-show, *Zorii și înserarea unei fete pe nume Yasmeen* - Teatrul "Damascus Mime Center" din Siria - s-a remarcat prin discreta parodiare a tabuurilor islamice, dar nu numai. Un autentic teatru de divertisment practic americanii "Neofuturists", tehnicieni desăvîrșiți care au propus "30 de piese în 60 de minute",

stîrnind emoții și idei contradictorii printr-un digest conflictual vizînd direct realități contemporane: *Prea multă lumină orbește copilul*. Compania "The Earthsavers" din Filipine este subsumată de fapt unui vast program educațional consacrat handicapatilor, așa cum Teatrul Maralam din Elveția este o simplă echipă de terapie psiho-socială.

Cu două, trei excepții, secțiunea «Mari spectacole» și-a onorat pe deplin titulatura. Teatrul polonez "Atlantis" a invitat un grup de muzicanți nevăzători pentru *Concertul Sf. Ovidiu* - insolită repunere în circulație a parabolei orbilor, actorii ajutîndu-i pe nefericiții sortii să-și cîștige în mod demn dreptul de a exista așa cum sînt. În contrast cu această austeră montare, compatrioții lor multă vreme obligați la exil, membrii trupei "Osmeo Dnia" (în filmul pe care li l-au dedicat suedezi Bo Persson și Joanna Helander se explică: "În a 8-a zi Dumnezeu a creat teatrul!"), etalează în *Wormwood* un dinamic expresionism existențial de mare intensitate emoțională, la granița dintre vis și coșmar. A dezamăgit Teatrul "I" cu *Poarta singelui* de Angelo Gaccione, piesă esențializată la maximum, stigmatizînd intoleranța religioasă. A adus o notă de pitoresc nipon Compania 1980 cu *Misterul celor zece crime din Kawachi* - o modalitate estradistică de reevaluare a tradiției muzicii populare, interpretată astăzi și la chitară electrică. Acompaniamentul live al unei mici orchestre plus comentariul detașat al personajului ce-l secondează pe protagonist nu spulberă sentimentalismul unei povești de amor dintre un nobil și o țărănuță, *Sărmana Lisa* - montată desuet de Mark Rozovsky la al său teatru moscovit "Nikitsky Gates".

Teatrul "Radu Stanca" a intrat în competiția nedeclarată cu recenta pre-

Unchiul Vania - Teatrul "Radu Stanca"

mieră *Unchiul Vania*, în regia lui Ovidiu Lazăr și scenografia arh. Vlad Teodorescu - o viziune stilizată pînă la edulcorare. În acorduri astrale, personajele se însuflețesc treptat, asemeni atomilor unui univers pe cît de familiar, pe atît de îndepărtat, entități supuse unui proces de erodare odată cu trecerea timpului și convertirea replicilor în aforisme. Protagonistul Virgil Flonda coabitează cu propria sa inocență materializată bergmanian în copilul ce a fost și continuă să fie, oglindă a sufletului său confruntat cu ingratitudea semenilor care-l obligă la ridicol.

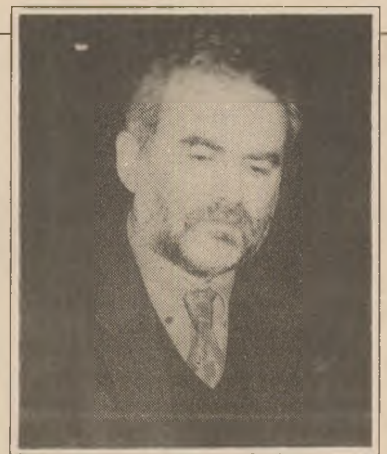
O veritabilă a doua premieră a avut Teatrul Mic, prezentînd *Pescărușul* Cătălinei Buzoianu în edificiul sibian renăscut din propria cenușă (reconstruit de regretatul Iulian Vișa după modelul sălii bucureștene de la Grădina Icoanei, modernizată de Liviu Ciulei), fiindcă profunzimea scenei a intensificat reverbera-

George Banu

Pentru Festival

C U REGRET mă decid a vă trimite acest mesaj căci, o știm, teatrul, mai mult decît orice altă artă, reclamă prezența, experiența vie, cunoașterea directă. Conștient că orice cuvinte nu pot fi decît un substitut, accept totuși să vi le comunic, atît în numele Asociației Internaționale de Critici de Teatru pe care o conduc acum, cît mai ales al amintirilor ce fac din Sibiu locul debuturilor mele de critic de teatru. Aici am văzut acel spectacol mitologic ce a marcat generația noastră, *Rosmersholm* de Ibsen în regia lui Aureliu Manea. Un mare artist tragic se naște și, mai mult ca oricînd, sentimentul produs de teatru era acela al unei suferințe fără de vindecare.

Aici am trăit sentimentul unei plenitudini afective, aici am scris un prim text despre Hamlet și actori, aici am citit pentru prima dată *Frații Karamazov*. Într-un fel, teatrul și viața s-au întrunit într-un cer al împlinirii de tinerete, pe care nu pot sau nu îndrăznesc să-l revăd acum. Cum spune Freud, adesea ceea ce e cu adevărat important ne străduim să nu se realizeze, pentru a evita decepția și a întreține speranța. Cu acest sentiment vă scriu acum.

M-aș fi bucurat să revin la Sibiu pentru a discuta și interoga această categorie esențială pentru timpurile noastre, *toleranța*, care, în ciuda rimei, nu e sinonimă cu *indiferența*. Sibiu e un spațiu moral unde asemenea chestiuni se pot formula în mod legitim, fără rezervă, nici *mauvaise conscience*. El asigură această certitudine etică pe care, deseori, la Paris, Emil Cioran mi-a confirmat-o. El apurtat-o cu sine ani de-a rîndul. Mai modest și mai străin, eu nu mă despart de teatrul Sibiului, de Aureliu Manea și *Rosmersholm*, de lungile confesiuni și dialoguri cu Sanda Manu, de metaforele teatrale pe care le-am smuls din mine într-o cameră de hotel, de sentimentul împlinirii pe care îl asociez celui loc îndepărtat și prezent. Pentru toate aceste motive, absența mă doare.

rea sensurilor încifrate în decorul luminat excelent de profesioniștii-gază. Jocul liber al intuiției inteligent cultivat de actorii extraordinarei distribuții și-a aflat amplu teren de desfășurare la propriu și la figurat, în ciuda afluenței de spectatori care au ocupat pînă la refuz toate spațiile de acces, ridicînd la maximum temperatura acestei lecturi în cheie psihanalitică.

Impunîndu-se hotărît în topul viziunilor inedite, *Chirița în provincie*, semnată de Petru Vutcărau la Teatrul "Eugène Ionesco" din Chișinău, cu aportul scenografului Dionisie Cosinceanu și al protagonistului Igor Chistol, a fost îndelung aplaudată pentru sarcastica persiflare a evoluției parvenismului: de la ineptiile jupînesei provinciale la emanciparea nepoților cosmopoliti. Totul pe fundalul "Capriciilor" lui Goya!

Capodoperă scenică exemplară, *Cîntăreața cheală* montată de Tompa Gábor la Teatrul Maghiar de Stat din Cluj își păstrează intactă prospețimea în ilustrarea absurdului absolut, doar o ușoară asincronizare în "recapitularea" finală amintind că și mecanismele perfecte sînt perisabile.

Trupa lituaniană "Kaunas Pantomime" condusă de Kestutis Adomaitis a transformat *Rinocerii* lui Ionesco într-o impecabilă reprezentare muzicală de teatru gestual, în conformitate cu amplele indicații scenice ale celebrei fable filosofice.

Speculînd numitorul comun al dramaturgiei lui Ionesco, Mrozek și Beckett, Alexandr Morkov și trupa Teatrului bulgar "Ivan Vazov", în *Noaptea încîntătoare*, au redescoperit libertatea de expresie a eroilor tragici decăzuți la condiția de clovni metafizici.

O întoarcere la origini, la magia incantației ritualice în greaca veche a oficiat cu scrupol arheologic Teatrul "Leschi", *Antigona* trezînd ecouri mistериоase în subconștientul unui auditoriu mai restrîns.

Secretul comunicării cathartice ideale îl deține în mod categoric Silviu Purcărete care, elaborînd cu rafinament înfinit aparența dezlănțuirii simțurilor,

s sfidează moartea în *Decameron 645*. Același regizor, îngemănînd insolit antichitatea și modernitatea, restituie contemporaneității un mit iscat dintr-o virtuală dilemă: destin sau autodeterminare? În *Phaedra*, ființa umană se zbate între voința punitivă divină și acțiunea vindicativă colectivă, într-o atmosferă oraculară subtil ironică. Cu umor a amendat Silviu Purcărete și aprecierile encomiastice de la conferința sa de presă, moment major al manifestării sibiene, regizorul român fiind cea mai importantă personalitate artistică a festivalului în care tot el a izbutit să impună profesionalismul amatorilor din Rîmniciu Vilcea.

De altfel, problema profesionalismului se profilează ca subiect general de meditație pentru organizatori. Asigurîndu-și sprijinul oficialităților și a numeroși sponsori, cît și energia tinerilor înrolați voluntar în staff-ul încă insuficient rodat, directorul festivalului, Constantin Chiriac, s-a lăsat în voia iubitorilor și făcătorilor de teatru. Inevitabil, au existat lacune, unele gafe de cazare și alimentare diferențiată a trupelor, neglijențe nepermise în redactarea catalogului și chiar în programarea propriu-zisă. Întîlnirea directorilor de festivaluri a fost intens mediatizată, profitîndu-se de climatul festiv/ist al zilei de 27 martie, nu însă și de aportul invitaților, în majoritate absenți, eșuînd într-un entuziast schimb de amabilități.

Nu a fost semnalat în nici un fel Colocviul tinerilor critici, pentru care fusese solicitată competența secțiunii AICT-UNITER, care, de altfel, a și acordat în permanență un prețios ajutor logistic amical, dar și oficial. Sesiunea de comunicări «Democrație și cultură», respectiv «Teatru și toleranță», cît și însuflețitele discuții legate de situația actuală a fenomenului teatral românesc au premers lansarea antologiei bilingve a Editurii UNITEXT, conținînd pagini de referință din literatura universală despre disputa toleranță-intoleranță, dar și reflecții contemporane. O prefațare elevată a Simpozionului internațional consacrat temei «Toleranță și Diplomatie».

La Sibiu, în această primăvară contradictorie, Teatrul s-a reafirmat cert drept chintesențială Agora, capabilă de Toleranță.

Irina Coroiu

Aniversarea muzicii înseși

ÎNDRĂZNESC să cred - și mai mult ca sigur, nu voi fi contrazis - că în cazul maestrului Marin Constantin ne putem referi la o vârstă a spiritului drept un cumul de experiență privind relaționarea umană și artistică întru muzică; ea se întâmplă prin intermediul acestui prețios instrument, un veritabil Stradivarius al cântării corale camerale, care este Corul "Madrigal", el însuși o creație a maestrului, o creație în virtutea căreia - în chip miraculos - proiectul artistic, gândul creatorului, pare a coincide cu realitatea artistică întruchipată în fapt sonor.

Spunea Nichita Stănescu - sunt ani buni în urmă - că "Marin Constantin înșănătoșește melosul aducând cântecul lumii la noi acasă și producând o rază de lumină exact atunci când ai nevoie de ea". Și continuând gândul poetului, voi spune că avem nevoie de Corala "Madrigal", că avem nevoie de Marin Constantin și că în virtutea acestei nevoi a spiritului, simbioza creatorului dăinuie într-o relație atât de emoționantă cu subiectul creației sale.

Era o cerință a timpului, era o cerință a locului, o cerință a acestor locuri în care, din vechime, corurile țărănești intonau la unison colinda cea adevărată; era o cerință a acestor locuri care l-au dat pe Kiriak, pe Musicescu, pe Cucu, de asemenea pe părintele I.D. Petrescu, cel care - de mai bine de trei sute de ani, prin familia sa de preoți, din generație în generație - cunoștea cântarea liturgică bizantină dar a învățat la Paris, la Schola Cantorum, și cântul gregorian romanocatholic, devenind, ulterior, un veritabil savant al cântării liturgice. Să fi fost părintele un mesager "avant la lettre" al unității europene?

Cu prilejul Expoziției Mondiale a Frumuseților Artistice, expoziție organizată de UNESCO la Paris, în anul 1992, ca mijloc de împlinire a păcii în lume, Federico Mayor, directorul general, s-a referit în cuvântarea sa la "Madrigal" ca la un bun artistic al patrimoniului universal, prilej cu care dirijorul Marin Constantin i-a fost atribuit titlul de "ambasador de onoare"

UNESCO. A fost, poate, momentul celei mai înalte aprecieri internaționale a corului "Madrigal", a creatorului său. Căci "Madrigalul" și Marin Constantin pot fi, pe bună dreptate, considerați drept mesageri ai spiritualității europene revelate în valorile ei cele mai autentice, mai nobile. Pătrunderea pe verticala timpului vizează aducerea în prezentul muzical-artistic a unor straturi importante de cultură, a unor zone stilistice semnificative provenind din mai toate focarele de iradiere spirituală a continentului nostru; și nu numai. Lucrări ale Renașterii italiene, ale celei engleze, spaniole, francoflamande sunt revitalizezate cu savoare și farmec inefabil; apoi, de la Haydn, de la Mozart, la Anton Webern, creatorii celor două școli muzicale vieneză, sunt portretizați în virtutea unei vibrații umane sensibile, mereu actuale. Documente muzicale și poetice inestimabile, ale mănăstirilor de la noi, sau de la Muntele Athos, apar aureolate de o culoare vocală hieratică, descinsă parcă din chipurile icoanelor de pe catapeteasmă.

Privind retrospectiv, îndrăznesc să afirm că "Madrigalul" s-a împlinit ca organism prin harul lui Marin Constantin tot așa cum Marin Constantin însuși și-a definit statura artistică în această strânsă și atât de particulară relație cu ansamblul său. Este relația autentic creatoare în care cei doi parteneri se construiesc și se perfectează unul pe celălalt; căci tot astfel este legat numele lui Gustav Mahler de acela al Operei de Stat din Viena sau cel al Filarmonicii berlineze de numele lui Herbert von Karajan.

De ce nu s-au cantonat "madrigaliști" și Marin Constantin într-o epocă, într-un stil muzical anume, conform specializărilor uzuale în vremea din urmă? Ne putem răspunde printr-o altă întrebare. Ne-am gândit, oare, că Lipatti ne impresionează în egală măsură atunci când ni-i cântă pe Bach sau Chopin, pe Enescu sau pe Bartok?!

Da, Marin Constantin și "Madrigalul" său formează un asemenea cuplaj de muzicieni ce pot să edifice muzica

pe deasupra semnelor partiturii, situându-se permanent într-o relație creatoare cu spiritul acesteia, cu autorii înșiși ai textului muzical.

Spectacular apare, în această direcție, felul în care - în ultimele trei decenii - au fost create multe lucrări devenite fundamentale în literatura corală a timpului nostru. Căci, așa cum - cu mai bine de un secol în urmă - lucrări fundamentale din literatura viorii, de exemplu, au fost create într-o strânsă relație cu interpretii concertisti ai primelor lor audii - să ne gândim la concertele de Brahms sau de Ceaikovski, tot astfel "Ritual pentru setea pământului" de Myriam Marbe, "Sabaracalina" de Liviu Glodeanu, "Scene nocturne" de Anatol Vieru, "Aforisme" de Ștefan Niculescu, "Timpul cerbilor" de Tiberiu Olah, precum și multe, multe altele, au fost realizate într-o relație realmente creatoare cu Marin Constantin, cu "Madrigaliștii" săi; mai mult decât atât, după mai bine de două decenii ce s-au scurs de la prima lor audie mondială, nici astăzi, lucrările respective nu pot fi despărțite de imaginea atât de sugestivă, de vie, a interpretării lor inițiale.

Ascultând "Madrigalul", ascultându-l pe Marin Constantin la începutul anilor '70, notând impresiile acelor momente de spectaculoasă ascensiune, este interesant de observat remanenta în timp a imaginilor muzicale întipărite cu două decenii și jumătate în urmă; notam atunci, și nu mi-aș schimba gândul nici astăzi, că așa cum Lipatti sau Richter au geniul comunicării pianistice, așa cum Elisabeth Schwarzkopf are geniul liedului, al comunicării vocale, tot astfel Marin Constantin și "Madrigalul" său, în mod inseparabil unul de celălalt, dispun de geniul cântului coral. Iar asemenea potriviri rare sunt, cu siguranță, haruri pogorâte și asupra noastră, sunt haruri trimise nouă prin muzică, prin artă, prin strădaniile lui Marin Constantin, a cărui aniversare este, la noi, aniversarea muzicii înseși.

Dumitru Avakian

CINEMA

Un documentar canadian consacrat adolescenților români

Recent, am surprins în București o echipă de cinești canadieni care venise în România pentru a realiza un film documentar, sub conducerea regizoarei de origine română Doina Harap, pe care am invitat-o să ne povestească despre ce este vorba.

- Este vorba despre un film documentar consacrat adolescenților români, purtând titlul provizoriu "Înainte noastră - potopul".

- Bine, dar locuțiunea clasică spunea "După mine - potopul". De ce "Înainte"?

- Consider că în momentul de față, tinerii din România, ca și din alte locuri din lume, se află la un început de drum și de epocă; ei trebuie să construiască un nou tip de societate, un nou viitor, de care se simt răspunzători. Este ca și cum ar fi singuri pe muntele Ararat, la picioarele lor ar fi deșertul, un deșert pe care trebuie să construiască ceva nou; nici ei nu știu prea bine ce. În general, ei sunt critici față de situația de aici, se

simt frustrați, dar nu sunt cinici. Personal sunt impresionată că, totuși, au un anume entuziasm, luciditate, candoare când se gândesc la viitorul lor. Am mare încredere în ei. Filmul meu vrea să arate tocmai felul în care acești adolescenți trăiesc transformările actuale din societatea românească și din viața lor de fiecare zi, cu toate umbrele și luminile...

- Am aflat că la filmări a participat și fiica dvs., care are aceeași vârstă cu cei pe care i-ați surprins pe peliculă...

- Ea este născută în România și ideea filmului a fost, între altele, s-o văd întoarsă după 13 ani aici și să văd felul în care se va identifica cu adolescenții de vârsta ei. Pot să spun că experimentul a fost foarte reușit. Pentru fiica mea a fost o bună experiență. N-ar vrea să mai plece. De fapt, vrea să se reîntoarcă! Se simte atașată de acești tineri serioși, calzi, sinceri, drăguți și buni, preocupați de viitorul lor. Chiar și colegii mei canadieni s-au atașat de copiii români. Deși se aflau pentru prima dată în fața camerei, acești adolescenți au dovedit o

dezinvoltură extraordinară, exprimându-se ușor, firesc și frumos. Sper ca filmul meu să poată pune în valoare toate calitățile lor și tot ceea ce cred eu despre ei.

- Este reconfortant ceea ce-mi spuneți. V-aș ruga acum să-mi vorbiți puțin și despre activitatea dv. cinematografică din Canada.

- În Canada am făcut studii cinematografice, de producție de film, dar în care intră absolut toate domeniile, fără să fie o departajare pe "facultăți". După absolvire, m-am îndreptat spre realizarea de filme documentare de actualitate. Până de curând am lucrat, pe acest profil, în televiziune, unde făceam câte 5-6 filme pe săptămână pe diferite teme de actualitate, în special legate de tineret. Dar filmul acesta, făcut în România, este produs de Oficiul Național al Filmului din Canada, urmând să fie difuzat pe canalele francophone de televiziune.

A consemnat
Madeleine Karacașian

Multe și mărunte

DIN nefericire pentru cronicar, filmele asupra cărora merită să te oprești cu mai multă stăruință - fie elogiindu-le, fie masacrându-le - sînt din ce în ce mai rare. Ceea ce nu înseamnă că producția cinematografică a scăzut direct proporțional cu importanța peliculelor produse. Din contră, filme există încă și vor mai exista. Însă, pînă una-alta, să ne concentrăm asupra a ceea ce rulează pe ecranele românești.

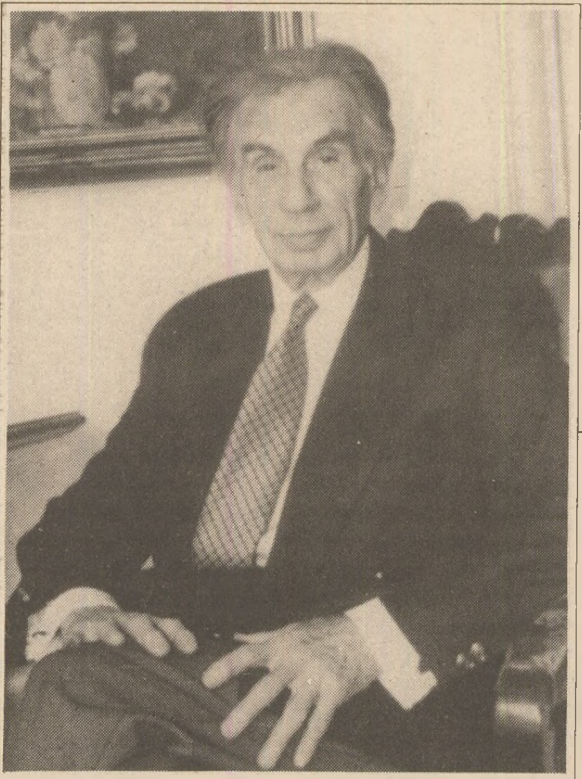
Și ce rulează? Filme americane, nu chiar cîtă frunză, cîtă iarbă, dar suficiente și pentru cei mai "bulimici" spectatori, care înghit, înghit fără să țină cont de calitatea celor ingurgitate. Din categoria "multe și mărunte" fac parte și *Only you* (adică, *Numai tu*) și *Morocănoșii*, pelicule cu relativ succes pe bulevardele bucureștene. Ambele mizează pe cîte un cuplu celebru: *Only you* - pe talentata Marisa Tomei și pe cabotinul (uneori) Robert Downey Jr., *Morocănoșii* - pe clasicii de acum Walter Matthau și Jack Lemmon. Cheia succesului (repetăm - relativ!) fiecăruia dintre aceste filme nu constă sută la sută în numele sonore de pe generic. Spre exemplu:

Only you n-ar fi *Only you* dacă pe lîngă doi tineri, unul mai nebun decît celălalt, n-ar beneficia și de o poveste de dragoste romantică pînă la sațietate. Poveste ce ne amintește de *Vacanță la Roma*, însă este lipsită de farmecul unor Audrey Hepburn și Gregory Peck, farmec esențial în asemenea situații. Sustinută de un vag aer de comedie, încheiat pe o notă de ironie exhibită la adresa genului, romantica poveste ne distrează și ne "minte" plăcut, demonstrîndu-ne încă o dată că "dragostea ca-n filme" nu o întîlnești oriunde - ci numai în Italia sau în ...filme.

Tot despre dragoste, tot în registru umoristic, aflăm și din *Morocănoșii*, agreabilă dar subțire comedioară, recomandabilă celor peste o anumită vîrstă. Celor care agreează o poveste clasică, cu un început și-un sfîrșit "adevărate", fără intertextualități, subtilități și alte artificii caracteristice acestui sfîrșit de mileniu și de civilizație.

În comun, cele două pelicule amintite (și în grabă recenzate) au doar darul divertismentului, fără exagerate premise și pretenții, fără poante sofisticate. Pe scurt, atît *Only you* cît și *Morocănoșii* reprezintă acel gen pe care nu-l poți desființa cu încredințare și multă responsabilitate, decît dacă te afli într-o pasă proastă din cale-afară. Ceea ce nu este cazul, astfel încît vom spune despre ambele - "sînt drăguțe". Cu siguranță, calificativul nu provine dintr-o judecată critică, ci dintr-una tolerantă.

Miruna Barbu

Cu Mihai Brediceanu despre Festivalul „George Enescu”

MIHAI BREDICEANU, dirijor și compozitor cu o intensă activitate în țară și străinătate - a susținut concerte și spectacole de operă în 27 de țări din Europa, America și Asia - fost director general al Operei Naționale din București (1959-1966, 1991), director mu-

zical al Orchestrei Syracuse din New York (1969-1971), director general muzical al Operei din Istanbul (1978-1980), director general al Filarmonicii George Enescu (1982-1990), doctor în matematică - a elaborat și publicat teorii originale privind relațiile matematică-muzică, în particular în domeniul *Polytempiei structurale* și a rolului transformărilor topologice în creația muzicală, profesor invitat să predea această disciplină la Syracuse University-New York (1970-1985), în 1994 a fost invitat să prezinte comunicări la celebrele universități Columbia și Harvard din U.S.A. iar de curând la Universitatea din Tokio. Acum, el este cel care răspunde de destinul Festivalului George Enescu, în calitate de director.

- *Maestre Mihai Brediceanu, se apropie Festivalul George Enescu. Intenționăm să informăm periodic cititorii noștri cu date privind acest eveniment. Pentru început, v-am ruga să ne împărtășiți câteva idei care ar constitui cadrul general în care trebuie privită o astfel de manifestare artistică.*

Mihai Brediceanu: Marile festivaluri muzicale au devenit astăzi unul dintre cele mai importante mijloace de prezentare ale imaginii unei țări; ele corespund, pe plan cultural, eficienței pe care o au, pe plan economic, marile târguri internaționale. În afara spectrului strict artistic, concertele și spectacolele la care asistă public de pretutindeni, incluzând adesea importante personalități politice și din lumea afacerilor, constituie un excelent prilej de luare de contacte și cunoaștere reciprocă. Festivaluri ca cele din Paris, Viena, Praga, Bayreuth sau Edinburgh reprezintă astăzi mândria orașelor în care se desfășoară.

Un festival muzical internațional de mare anvergură la București poate fi extrem de benefic pentru reconsiderarea dimensiunii culturale și artistice a României și implicit a întregii sale imagini, în contextul integrării țării noastre în Comunitatea Europeană. În acest sens, țările vecine, prin anualele festivaluri din Sofia, Praga, Varșovia și Budapesta, folosesc din plin asemenea manifestări artistice în scopuri de propagandă și de creștere a prestigiului internațional.

- *Care este istoria noțiunii de “festival”?*

Mihai Brediceanu: Festivalul, ca mare manifestare artistică periodică, reprezintă un fenomen specific secolului 20. Așa cum însăși originea latină a cuvântului o indică - “festivus” -, el constituie o sărbătoare, în cazul de față o sărbătoare culturală desfășurată într-un anumit loc, într-o anumită perioadă de timp. Inițial atribuită strict unor mari manifestări muzicale din anumite orașe (Salzburg, Edinburgh), noțiunea de festival acoperă astăzi, prin extensie, și serii de reprezentații consacrate unei anumite arte, sau unui anumit artist (festival de film, festival Sir

Laurence Kerr Olivier etc.).

Din punct de vedere istoric, este de remarcat că dacă în Evul Mediu spectacolele migrau spre public (trubaduri, jongleuri etc.), fenomen ce s-a continuat până în sec. 19 prin trupele ambulante de teatru și operă, astăzi, datorită pe de o parte exigenței spectatorului care poate cunoaște prin înregistrări audio și video performanțe artistice de cel mai înalt nivel, iar pe de altă parte datorită mijloacelor rapide de transport, a apărut fenomenul migrării publicului către locurile unde se produc mari manifestări artistice, spre “festivaluri”, evenimente internaționale imposibil de realizat numai cu forțe artistice locale. Festivalurile au devenit adevărate “cărți de vizită” ale țărilor organizatoare de astfel de manifestări.

- *În acest context, cum apreciați profilul viitorului Festival Enescu?*

Mihai Brediceanu: Ediția 1995 a Festivalului George Enescu caută să situeze această manifestare românească la nivelul marilor festivaluri din Europa și U.S.A. Ea se va desfășura în intervalul 7-25 septembrie și va include un important număr de manifestări la care participă prestigioase personalități și ansambluri internaționale, precum și artiști români de frunte din țară și din diaspora.

Concertul de deschidere va avea loc în ziua de 7 septembrie 1995 și va fi susținut de Royal Philharmonic Orchestra din Londra, având la pupitru pe Lord Yehudi Menuhin.

- *În ce sală se vor desfășura concertele marilor orchestre?*

Mihai Brediceanu: Spre deosebire de principalele capitale europene, Bucureștiul nu a beneficiat niciodată de o sală de concerte propriu-zisă. Spre sfârșitul secolului trecut, pe fundațiile executate pentru un manej, s-a construit Ateneul Român. Este o clădire superbă, care a devenit simbolul Bucureștiului și pe care toți o iubim. Gândit inițial pentru conferințe, din 1906 Ateneul a servit drept spațiu pentru manifestări muzicale. În afara cunoscutelor probleme de acustică și de amplasament al orchestrei pe care le prezintă, capaci-

tatea acestei săli - în jur de 800 de locuri - este cu totul insuficientă publicului de astăzi al Bucureștiului.

Cutremurul din 1940 și ulterior cele din 1977 și 1986 au produs Ateneului importante avarii, a căror acumulare a determinat începerea unor lucrări de consolidare. Deocamdată este imposibil de prevăzut momentul redării sale în folosință.

- *Ce părere aveți despre Sala Palatului?*

Mihai Brediceanu: Sala Palatului, inițial construită cu 3000 de locuri, ulterior mărită la 5000, a fost concepută strict pentru congrese și este lipsită complet de acustică naturală, calitate esențială și indispensabilă pentru o sală în care trebuie să se desfășoare concerte ale unor mari orchestre simfonice. Problema acusticii a fost rezolvată întotdeauna prin amplificare electronică. Amplificarea electronică echivalează însă cu transmiterea prin difuzoare a unei muzici înregistrate pe discuri sau benzi magnetice, și nu se practică nicăieri în lume în adevăratele săli de concert. Mă refer la orchestre simfonice. Este vorba de redarea calității sunetului natural. Acest mod de rezolvare a acusticii unei săli nu este specific decât spectacolelor de divertisment sau anumitor recitaluri.

Un exemplu elocvent în legătură cu aspectul sonor al Sălii Palatului îl constituie încercarea de a face în acest loc concertul de deschidere al ediției din 1991 al Festivalului Enescu. După cum ne amintim cu toții, din punct de vedere acustic rezultatul a apărut catastrofal, fapt care a determinat ca niciunul din concertele Festivalului să mai aibă loc în această sală.

- *Ce ați întreprins în vederea rezolvării acestei importante probleme?*

Mihai Brediceanu: Am semnalat în repetate rânduri, încă din anul 1992, forurilor competente această situație, propunând diferite soluții de amplasament, construcție și finanțare a unei noi săli de concerte în București. Timpul prea scurt la dispoziție pentru proiectarea și construirea unui asemenea edificiu a făcut imposibilă realizarea proiectului.

- *Se vorbește de posibilitatea amenajării unei săli de concerte în marea clădire a Casei Parlamentului...*

Mihai Brediceanu: Într-adevăr, în clădirea Casei Parlamentului există sala “A. Cuza” a cărei amenajare ca sală de concerte pentru principalele manifestări ale Festivalului George Enescu a fost în principiu aprobată. Soluția apare din multe puncte de vedere foarte bună. Amenajarea este gândită astfel încât sala să poată fi redată oricând, în 2 zile, destinației inițiale. Acustica s-a dovedit la primele probe a fi excepțională, putând rivaliza cu cea a marilor săli de concerte existente. După amplasarea podiumului pentru orchestră și a celui pentru cor, va rămâne un spațiu pentru un public de aproximativ 1500 de persoane, număr ce poate fi considerat foarte potrivit actualelor necesități ale Festivalului.

Eleganța intrării principale a clădirii (unde vor fi amplasate garderebele), somptuozitatea scărilor și a holului de la etaj (care va servi și ca spațiu pentru public în timpul pauzelor), în fine, aspectul impresionant al sălii de concert coroborat calităților sale acustice permit să se prevadă că deschiderea Festivalului George Enescu în acest loc va fi un eveniment în sine, cu răsunet internațional, și să se afirme că România are una dintre cele mai frumoase și originale săli de concerte din lume. Yehudi Menuhin și Royal Philharmonic Orchestra au fost în mod deosebit atrași de ideea inaugurării unei noi săli de concerte la București.

- *La Casa Parlamentului se va ține în toamnă și Congresul Interparlamentar...*

Mihai Brediceanu: Perioada de desfășurare a Festivalului este astfel prevăzută încât să permită ca sala să-și poată recăpăta destinația inițială la data începerii Congresului Interparlamentar.

- *Cum privesc cei ce girează Sala Parlamentului și Ministerul Culturii această idee?*

Mihai Brediceanu: În general, foarte favorabil. Există, din păcate, ca întotdeauna la noi, și persoane care se opun acestui proiect, incapabile să realizeze faptul că locul unde se desfășoară un anumit eveniment reprezintă o componentă esențială a acestuia. În acest sens, este suficient să ne gândim ca pentru a da solemnitate slujbelor religioase s-au creat marile catedrale... Dar poate încercarea de a împiedica deschiderea Festivalului într-un nou cadru, diferit de cel al celorlalte ediții, fastuos și solemn prin comemorarea a 40 de ani de la moartea lui George Enescu, are cauze mai adânci...

- *În circumstanțele date, ce credeți că trebuie întreprins pentru a avea o sală adecvată Festivalului, în special pentru marile concerte?*

Mihai Brediceanu: Trebuie să se înțeleagă că orice întârziere în finalizarea probelor și amenajării sălii “A. Cuza” poate duce la imposibilitatea desfășurării în mod adecvat a concertelor marilor orchestre invitate. Încercarea de a determina aceste forțe artistice de primă importanță internațională de a cânta în locuri improprie echivalează cu încercarea de a le compromite și poate genera refuzul acestora de a participa la Festival... Pentru a servi scopului propus, amenajarea sălii trebuie să fie terminată cel mai târziu la 1 iulie 1995. Suntem deja în aprilie...

- *Deși știm că nu doriți să dezvăluți încă programul Festivalului înaintea unei conferințe de presă, dați-ne totuși, în afara numelui lui Lord Yehudi Menuhin și al Orchestrei Royal Philharmonic din Londra încă două-trei nume prevăzute să apară în Festival!*

Mihai Brediceanu: Deocamdată: pianistul Radu Lupu și Zubin Mehta cu Filarmonica din Israel.

A consemnat
Andriana Fianu

Un "șagunist" în Hawaii

PENTRU oamenii din exil, *Nostalgia* poate să constituie un impuls creator, în sensul că ea răscolește toate fibrele interioare și le împinge în mod irepresibil spre manifestări exterioare (în scris, în cântec, în desen etc.), ca un act de consolare pentru cel ce este captiv al acestei condiții umane. Dar dintr-un alt punct de vedere, ea, *Nostalgia*, prezintă și riscul că subiectul respectiv rămâne, după ani și ani de izolare, prizonierul amintirilor și imaginilor din vremea când a trăit în locurile părăsite cândva involuntar. Tocmai asupra acestui aspect îmi propun să insist eu acum în însemnările de față.

Ștefan Baciuc a fost, aproape o jumătate de veac, prizonierul unor astfel de amintiri și imagini. Cea mai mare parte a operei lui din exil este o decantare, o extrovertire a Nostalgiei. Ea are ca resort principal o Românie din anii '30 văzută de la celălalt capăt al pământului după câteva decenii de la despărțire. Bucureștiul, cu viața universitară și cu boema literară din acea vreme, sau, mai ales Brașovul din epoca fericită a copilăriei lui, străbat în fiecare din cărțile poetului. Ele alcătuiesc pagini mișcătoare, evocări fierbinți prin duioșie și lamento-ul lor neîntrerupt. Baciuc a trecut prin multe și grele experiențe de viață, a cunoscut numeroase moduri de cultură și civilizație prin țările pe unde a peregrinat, dar ca orizont sufletesc și ca viziune cosmică a lucrurilor el a rămas fixat la stările din copilărie și din prima lui tinerețe. Opera sa poate fi privită din mai multe unghiuri: sentimental, ludic, parodic, ironic, baladesc - dar aura ce planează asupra tuturor acestora este Nostalgia. Toate poeziile scrise în exil - ca și cele două cărți de proză: *Prăful de pe tobă*, o contribuție memorialistică remarcabilă, ca și romanul *Mira* (căci este un roman purtând numele soției lui) - sunt ample emanații ale Nostalgiei ajunse la un grad paroxistic de presiune sufletească. În așa fel încât această operă, în întregime, ar putea fi considerată o "Radiografie a cuvântului Dor", cum și sună unul din titlurile sale.

Sunt unul - dintre cei în viață - care l-am cunoscut pe Ștefan Baciuc încă din anii, ca să zic așa, ai copilăriei. Am urmat cursul secundar la același liceu din Brașov, "Andrei Șaguna", unde el era "boboc" în primele promoții, iar eu "gânsac" în ultimele clase. Acolo l-am avut ca profesor pe tatăl său, Ioan Baciuc, un om excepțional, că dascăl și ca in-

telectual, doctor în litere (de la Viena), de o civilitate exemplară. Acest dascăl de limba germană, care ne oferea admirabile expuneri despre Goethe și Schiller, a fost cel dintâi mentor al viitorului poet Ștefan Baciuc. Cred că tocmai prin faptul că-l aveam ca profesor îndrăgit pe tatăl său, l-am remarcat pe tânărul elev încă de pe atunci, și m-am apropiat de el, deși între noi era o diferență de vârstă de câțiva ani, și am rămas prieteni de toate zilele atâta timp cât el a trăit în țară, apoi prieteni prin corespondență până în ultimele sale clipe. În tot acest răstimp - un interval de peste o jumătate de veac - s-a dovedit un partener constant și punctual în purtarea corespondenței, un spirit generos, devotat, arătând o pasiune totală, absolută pentru Poezie.

PINTRE multe altele, o temă ce revine ca un leitmotiv obsedant în opera lui, este Brașovul. Baciuc își amintea, de parcă le-ar fi avut sub ochi, clădirile, străzile, bisericile, prăvăliile din oraș, așa cum erau acestea altădată. Nimeni n-a reînviat mai bine ca el elementele ce constituiau farmecul orașului de la poalele Tâmppei: "Casa galbenă fără număr la poartă: (l-am citat pe autor) în care a copilărit, Dealul Melcilor, Valea Cetății (Răcădău, cum îi spuneau oamenii din Schei), Cetățuia, Warte, Piața Sfatului, cu magazinele înșiruite pe laturile ei, Promenada, Biserica Neagră, sunt prezentate cu atâta exactitate și prospețime de parcă le-ar fi privit sau le-ar fi colindat în zilele din prezent. Noi, ceilalți, care am fost tot timpul aici, am uitat multe din aceste aspecte, fiindcă peste ele s-au suprapus altele mai persistente. Unele realități au dispărut, multe s-au transformat sub capriciile istoriei, dar pentru Baciuc nimic nu s-a schimbat. Și, totuși, câte nu s-au întâmplat în ultimii cincizeci de ani! "Orașul de sub Tâmpa", cum i se spunea odată, a devenit orașul din jurul Tâmppei, deoarece urbea s-a extins în așa măsură încât a înghițit muntele, care este acum o enclavă forestă într-o cetate de piatră. (Noi am trecut și prin "Orașul Stalin", o batjocură de tristă amintire, însă, din fericire, de scurtă durată). Din depărtările unde trăia, poetul era la curent cu toate acestea, însă nu le era martor sau spectator direct, îl dureau știrile ce le primea, urmarea implicarea tragică a celor câtorva decenii de adversitate, dar se consola împotriva lor cu amintirile, proiectând pe ecranul memoriei imagini, neșterse pentru el, din epoci revoluate.

Un document excepțional, singular în felul său, ce ilustrează puterea cu care Nostalgia acționa asupra lui Ștefan Baciuc, este revista *MELE*, editată de el timp de 25 de ani în insulele Hawaii. Revista se prezenta ca o "Scrisoare internațională de poezie", publicând texte din diverse țări și în diverse limbi (română, engleză, franceză, germană, spaniolă, japoneză, hawaiană etc.), cu rostul de a reuni în paginile ei poeți din toată lumea, însă adevărata semnificație a cuvântului *MELE*, care în hawaiană înseamnă Cântec, melos, era aceea de a da glas Nostalgiei, ce-l frământa în permanență pe poet. În paginile acestei publicații, ce apărea trimestrial, în ritm cu succesiunea anotimpurilor și era trasă într-un număr limitat de exemplare - ea constituie acum o raritate bibliofilă - se întâlneau poeți din toate părțile lumii: din cele două Americi și din Japonia, din Asia, Africa și Europa, însă cele mai frecvente prezențe erau ale celor din România. Se găsesec aici nume de scriitori români din toate generațiile, interbelice sau postbelice, rememorări din viața literară bucureșteană din vremea tinereții lui Baciuc și multe alte materiale învăluite în aura difuză a luminilor nostalgice. Unele caiete se constituiau ca "numere speciale" consacrate unor poeți din România: Emil Gulian, Corneliu Temensky, D.N. Teodorescu, Paul Păun și alții cunoscuți și apreciați în mod simpatetic de Baciuc.

DAR PARTEA senzațională, ca să zic așa, era că *MELE*, care apărea în insulele Hawaii din Oceanul Pacific, a consacrat câteva numere orașului Brașov, din mijlocul României. Un număr era intitulat chiar așa: "Numai pentru brașoveni" și era închinat profesorului Candid Mușlea, un monografist al orașului Brașov. Un alt număr - la a cărui compunere am avut și eu o contribuție esențială, ca redactor principal (prin corespondență) - a fost dedicat liceului "Andrei Șaguna", aniversând 125 de ani de la înființarea cunoscutului așezământ școlar. Acest număr, având colaboratori câțiva foști elevi ai liceului, deveniți la rândul lor scriitori sau artiști (Alexandru Predescu, prozator, Vasile Baboie, pictor, I. Mateescu sau Dinu Ianculescu poeți) se deschide cu o poezie de Lucian Blaga, "Autoportret", marele poet fiind el însuși un fost "șagunist". Spre orgoliul nostru, al tuturor, și al literaturii române în special, se cuvine să semnalez că această poezie a lui Blaga e publicată simultan în *MELE* în cinci versiuni: română, engleză, germană, japoneză și...hawaiană. Pe copertă revista avea reproducă o gravură a liceului, iar în interior era imprimată o frumoasă emblemă confecționată ad-hoc în Hawaii, cu inscripția "Liceul Andrei Șaguna, 1850-1975".

În felul acesta *MELE* rămâne o realizare unică prin factură și conținut a lui Ștefan Baciuc, înfăptuită undeva, foarte departe de țară, de către "șagu-

nistul 271", cum semna el de multe ori, menționând numărul său matricol de licean.

Desigur, o asemenea activitate presupunea din partea poetului relații internaționale foarte largi, ce se mențineau printr-o corespondență asiduă și imensă. Sunt oameni care au teancuri întregi de scrisori primite de la el. Eu însumi posed un pachet voluminos de scrisori și ilustrate din "Arhipelagul Sandwich", cum le data și localiza el, și le păstrez cu o deosebită pietate. În acest pachet se află ultima scrisoare, din decembrie 1992, în care Baciuc, după ce adresa urările tradiționale de Crăciun și speranțele de conveniență ce încheie orice epistolă prietenească, spunea: "Restul vine de la sine". Mărturisesc că această propoziție fatidică, "Restul vine de la sine", m-a tulburat un moment atunci când am citit-o prima dată, fără să-mi treacă prin minte că ea ar putea anunța un deznoadămant ineluctabil și atât de apropiat. Căci, nici la o lună după aceea, avertismentul lui Ștefan Baciuc avea să mă zguduie pur și simplu, aflând că el s-a stins din viață în mod brusc, răpus de dorul de "acasă". A murit în ziua de 7 ianuarie 1993 (Sfântul Ioan, patronul tatălui său și al soarelui lui), cu telefonul în brațe, în timp ce vorbea din Honolulu cu sora de la București, felicitând-o de ziua onomastică. Un sfârșit demn de a intra în legendă, cum numai unui poet îi putea fi hărăzit!

De fapt, întreaga lui existență capătă un conținut legendar, așa cum el singur și-o fixa într-o strofă dintr-un "Autoportret" cu accent premonitoriu:

*Sub Tâmpa versul m'a-ntâlnit.
De-atunci în mari păduri
de vise
Busola mi-o îndrept
spre infinit
Și-n piept port rana lui Ulise.*

A fost un visător rătăcind pe toate mările pământului și ancorând într-o Itacă departe de patrie, de unde nu s-a mai întors niciodată.

Pericle Martinescu

TELEVIZIUNE

de Cristian
Teodorescu

Revendicări în metafore

CÎND lumea care demonstrează ajunge să facă literatură în materie de revendicări eu cred că e de rău. Am ochit pe unul dintre posturile de televiziune care se prind în București câteva ziceri scrise pe niște cearceafuri rupte și prinse în bețe.

Că e lumea nemulțumită știam dinainte. Dar că această nemulțumire s-a transformat într-o, ca să-i zic așa, concurență de ziceri, la asta nu mă așteptam.

Văzute la Televiziune, demonstrațiile își pierd în cea mai mare parte sensul și puterea de convingere. Ele capătă înfățișarea unor corvezi. Pentru această imagine, Puterea ar trebui să-i plătească cu bani grei pe cei care fac asemenea reportaje de la fața locului.

Ca să fiu cinstit, nu-mi plac mitingurile. Asta pentru că sînt convins că fiecare dintre noi trebuie să-și încerce puterile de unul singur, atunci cînd are de făcut o revendicare. În mulțime, mă simt cuprins de un soi de bilbulă interioară, asemănătoare unui cutremur care se transmite de la unul la altul și mă apucă și pe mine, asta în pofida faptului că mă simt cu desăvîrșire departe de ceea ce se petrece.

Am văzut pe pancardele unui miting care a avut loc în București o sumedenie de revendicări. Asta n-ar fi fost o noutate. Ceea ce mi-a atras însă atenția a fost calitatea literară a unora dintre ele. Cred că orice revendicare e făcută cu adresă directă. În clipa cînd ea se transformă într-un mesaj de tip metaforic, lucrurile se complică. Iar complicația ține de felul adresării.

Un tip scrie o cerere și o depune la registratură. Cererea lui ajunge în cele din urmă acolo unde trebuia, dar asta se întâmplă după ce el și-a pierdut răbdarea. Cînd a aflat că cererea i-a fost rezolvată el nu mai conta pe ceea ce solicitase în cererea cu pricina.

Un soi de smintit se repede direct la omul cel mai de sus cu o cerere. Îi spune drept în față ce vrea. I se rezolvă cererea. Cînd se vede, la nivelul lui mă-

runt, cu cererea rezolvată, tipul se sperie de ceea ce a obținut. Și afirmă că a fost păcălit.

Într-un fel, ceea ce spun aici pornește și de la o piesă pe care am văzut-o săptămîna trecută, luni, la t.v. pe Programul 1. Pe un text de Dumitru Solomon, Silviu Jicman a încercat o adaptare populară, făcînd o tentativă de a împăca un story cu pretenții mai mari decît l-au ținut puterile pe autor, cu o punere în scenă pentru tot omul. Această idee de a face teatru popular cu mijloacele scenariului t.v. cred că i-a venit regizorului mai curînd pe parcurs decît de la bun început. Am simțit însă în montarea lui Silviu Jicman o bună parte din pulsuniile smintelii cu care avem toți de-a face în ultima vreme.

Să mă întorc însă la ciudățeniile demonstrației despre care am început să povestesc.

Clasa muncitoare pare a fi descoperit gustul pentru literatură. Ea nu numai că își exprimă anumite revendicări, dar comprimă și o anumită stare în formula pe care o alege.

Din punctul meu de vedere, mă lasă aproape indiferent sloganurile pe care cei care au demonstrat mai deunăzi în Capitală le-au scris pe pancardele lor. Literar vorbind, formulele pe care le-am citit pe aceste pancarde nu mi s-au părut prea interesante.

Trebuie să recunosc însă că social m-am simțit cuprins de un adevărat vertij. În micile trucuri literare pe care le-am văzut în sloganurile înscrise pe pancarde am văzut ceea ce se cheamă premeditarea literară. În materie de revendicări, treaba asta are alt nume - fixație, și unde încap așa ceva în materie de mitinguri, să-l ferească Dumnezeu pe cel căruia mitingul i se adresează.

P.S.: În timp ce vreo 50.000 de oameni se plîngeau în Capitală că o duc prost, dl. Iliescu se străduia să ne convingă că de fapt o ducem din ce în ce mai bine. Și ceea ce mi s-a părut mai grav e că dl. Iliescu chiar părea convins de ce spune.

SIMULACRELE
NORMALITĂȚII

de Eugen
Negrici

De unde ne vin inovațiile (II)

STIU bine că multe din textele incluse de Sașa Pană în *Antologia literaturii române de avangardă* transmit o acută senzație de neputință, de silnicie formală și de talent mărunt. În nu puține poezii se varsă dizgrațios tot felul de vizibile înfrîurii, se amestecă, alcătuiind mici monștri lingvistici, arhaisme, neologisme, "familiarisme", hibridii ce iau naștere induc o răceală de rocă și risipesc modeste începuturi lirice. Regimul "oniric" e mai curînd o disponibilitate spre reverie, visul e simplă visătorie, absurdul se ivește, discontinuu, înlesnit de rimă și anulat tot de ea, versurile, prea scurte, capătă un curs previzibil, săltăreț, involuntar comic.

Se cedează prea ușor tentației calamburului și surprizei grațioase de final. Inteligența iese, prea adesea, victorioasă, iar dorința epatării prin poze proletare, atee, anarhice, supraumane, hipervirile poate fi astăzi privită cel mult cu condescendență.

Și totuși trebuie să fii orb sau să te lași manipulat de opinia totdeauna minimalizatoare a majorității ca să nu observi, dincolo, uneori, de stîngăcie și de ridicol, îndrăzneala soluțiilor, noutatea procedeelelor, ținuta neobișnuită, tonul, modul de producere nemaîncercat în poezia noastră rămasă, prin marii ei reprezentanți, într-o fază de remodernă. Cu cel de-al doilea val suprarealist ne aflăm, în sfîrșit, în spațiul modernității definite ca atare de Hugo Friedrich, autorul celui "construct" care s-a impus, prin rigoare și suport teoretic, în cercetarea literară de după 1970. Avangardiștii tîrzii au reușit să împingă poezia spre zona absurdului - ceea ce pare dar nu este la îndemînă - și au exersat delirul imaginativ voluntar, lăsînd să se ivească vedenii poetice înaintea celor ale lui L. Dimov și N. Stănescu. În genere, au încercat să dea curs mișcării capricioase a spiritului fără s-o îngreudească, mulțumiți cu cristalizările întîmplătoare. Cum am mai spus, ei sînt inventatorii unor tipuri noi de producere; inițiatorii unor texte poetice care, între cele două războaie,

sînt singurele, la noi, interpretabile prin categorii negative. Căci poezia lui I. Barbu încă presupunea transcendența și structurarea - o structurare cu semanticism obscur, dar o structurare. Adică proba că eul producător considera existentul valorizabil, că e dominat de rîvna idealistă a desăvîrșirii, că e mînat de gîndul idealității pure și de credința că, supuse, prin limbaj, unei prelucrări, unei transformări, lucrurile pot permite esenței, totdeauna bune să se revele, să se elibereze de realitatea limitatoare și impură.

Cîteva din textele semnate de F. Brunea-Fox, Filip Corsa, Dan Faur, Marius Lotar, Constantin Nisipeanu, Virgil Teodorescu sînt, însă, foarte aproape de limita haosului, ilustrînd, în mare măsură, tipul de poezie pe care în *Sistematica poeziei* l-am numit *transfigurare absurdă*. E vorba de o transfigurare radicală care dilatează, dezmembrează, devastează, sfărîmă realul și îl lasă de nerecunoscut. Poeții juxtapun, aparent spontan, într-o mare libertate asociativă - reprezentări dispartate, fragmente de gînd, detalii, imagini fracturate cuvinte întîmplătoare. Rezultînd din distrugerea coerenței *existentului*, aceste elemente sînt puse alături împotriva oricărei logici. Judecată după corelativul obiectiv (*existentul distrus în limbaj*) starea eului producător e aceea a unei exasperări explozive gata să supună lumea unui act de violență. O exasperare ce pare a fi determinată de pierderea oricărei certitudini (Dumnezeu, cultură, umanitate). Fantezia creativă se mulțumește cu peisajul dezastrului provocat pentru că acesta o reprezintă. Dar recitînd asemenea texte ne dăm seama că arbitraritatea totală e imposibil de atins, așa cum imposibil de atins este și idealul spontaneității absolute. Poeții însăși au constatat - probabil, cît de dificilă este menținerea dezordinii și a incoerenței formale, cît de ușor intră cuvintele și sintagmele pe făgașul lor logic și cum își caută, de la sine, regulile de asociere.

RADIO

de Antoaneta
Tănăsescu

CEAR fi trebuit, oare, să cuprindă o emisiune precum *Final la autorizarea provizorie a universităților particulare* (ediția de luni, 10 aprilie 1995, a ciclului *Învățămîntul, azi*) dacă nu informații clare, detaliate, de ultimă oră privind o chestiune arzătoare ce animă aerul cam rece al acestei primăveri? Să recapitulăm: în decembrie 1993, adică la patru ani de la decembrie 1989, ani în care mai ales învățămîntul superior (dar și cel vizînd colegii, licee...) a înregistrat o extraordinară diversificare, apare Legea 88, menită a reglementa acreditarea acestor instituții, afît particulare, cît și de stat. Cîteva luni mai tîrziu apare și Regulamentul de funcționare al Consiliului Național de Evaluare Academică și Acreditare. El începe să funcționeze avînd de făcut față unui volum de muncă de-a dreptul impre-

sionant: dosarele a 390 de facultăți particulare și cîteva sute de facultăți de stat înființate după '89. În primăvara lui '95, cînd cel puțin învățămîntul particular are deja două serii de absolvenți (în emisiunea de luni, profesorul universitar dr. Ioan Mihăilescu, președintele Consiliului, a apreciat numărul lor la cca. 15.000), în primăvara lui '95, deci, se așteaptă verdictul final. Vital atît pentru cei 17.000 de absolvenți, cît și pentru ceilalți, mult mai mulți, studenți în diferiți ani de studiu. Sigur, presa ăa și radioul (public, dar mult mai des cel privat) au promovat, în ultima vreme, știri așteptate cu nesăț și viu comentate de cei interesați, dar aceste știri au fost parțiale și nu o dată contradictorii. În plus, înțeleg din reacția ascultătorilor că aceste știri nu le-au fost puse la dispoziție (le-au fost ascunse?) de instituțiile de învățămînt pe care le frecventează la

București, Timișoara, Sibiu și în altă parte. Singura soluție? Telefonul pus la dispoziție de emisiunea *Învățămîntul, azi*. Mă întreb, însă, de ce binecunoscînd starea de încordare, neliniște și chiar disperare existentă în acest segment al opiniei publice, emisiunea în discuție nu și-a luat răspunderea ca din primele ei momente să prezinte lista completă a facultăților care au primit autorizație de funcționare provizorie, lista facultăților amînate și cea a facultăților respinse și a preferat să "umple" aceste momente cu subiecte colaterale temei. Mă gîndesc la liste strict informative ce i-ar fi mulțumit pe ascultători și l-ar fi scutit pe distinsul invitat să răspundă ca un simplu poștaş la avalanșa de întrebări, îngăduindu-i să realizeze atît comentarii mai largi cît și explicații detaliate în chestiuni punctuale de interes general. Mai ales că aceste chestiuni sînt și numeroase și complicate prin implicațiile pe care le

au. Implicații morale, profesionale, financiare etc. În locul înfățișării integrale a adevărului, se preferă amînarea lui. Profesorul Mihăilescu părea dispus a-l rosti și, de cîteva ori, a făcut-o în răspunsurile sale. Dar emisiunea a avut doar 30 de minute iar telefonul anunțat din timp în "Panoramic" a fost, în ultima clipă, schimbat. La ce bun toate acestea? Căci pînă la urmă, adevărul, convenabil pentru unii, inconvenabil pentru alții, va fi cunoscut. De ce postul național de radio, cel care beneficiază de abonamente plătite chiar de unii dintre corespondenții emisiunii *Învățămîntul, azi*, nu s-a arătat dispus a-l pune în circulație mai ales într-o transmisiune care recunoaște, prin titlu, că nu este altceva decît un *Final la autorizarea provizorie a universităților particulare*?

Pallady în Bucium

PRIN MAMĂ, un cantacuzin, pictorul și-a onorat de-a lungul vieții obârșia nobiliară, dar - într-un răspăr niciodată ogoit, tras din același sînge orgolios - a practicat o boemă care nu era numai una mondenă, în vogă la început de secol, ci și în spirit, în felul de a judeca artistic lumea. Pornind cu studii ingineresti la Dresda, nu fără urme în profilul viitorului pictor al rigorilor, tînărul curios merge la Paris, Meccă a celor care voiau să trăiască deplin. Tot printr-o cantacuzină, sora bunicului dinspre mamă, *grande dame* într-o lume marcată de opulență și rafinement, juhele bărbos și pletos, încă un oriental înfășurat în halate largi, răsfirate pe divanul ornamentat, cunoaște pe maestrul momentului (1900): Chassériau, Puvis de Chavanne, Moreau, Denis și devine occidental. Călătorește mult, zăbovește cu folos în orașe italiene, engleze și mai ales franceze, citește, memorează versuri și proze din producția timpului și pictează întruna, fără program, pînă-i se că viața-i prea scurtă pentru a o pierde în fleacuri. Dar același moment îi cere să țină cont de imperativul său. Unul nou, turbulent, contrariant pentru spiritele clasate. E la modă *decadentismul*, morală a "hedoniștilor cu muștrări de conștiință", căruia Pallady îi plătește tribut pe măsură, însușindu-și forma de *dandyism* care-i convenea cel mai mult, nu o frondă plebee și păguboasă, ci un aristocratism pe care oricum îl purta în sînge și-l determina să fie și extrem de productiv. Urmărindu-și, cu oarecare jucată manie, propria efigie de dandy, pictorul, avizat colecționar de lăvăliere, bastoane și umbrele cu motive sculptate, își poartă, în protipendada pariziană, în cea bucureșteană, dar și în cafenele de mîna a doua, rictusul de aristocrat sastisit, gata oricînd să vitupereze și să taie, cu lama exersatei lui maliții, ifose și găunoșenii. Trecerea acestui dandy înconfundabil pe bulevard nu rămîne neobservată. Îl caută femeile, îl caută bărbații. Parisul îi stă la picioare: "Juliette Bertsch, 1923. Una din femeile cele mai încîntătoare din cîte am cunoscut. Plimbări în parcul Versailles... ale cărui alei erau acoperite cu frunzele pe care toamna le smulse pomilor... frunze care făceau plimbarea melancolică. Înapoiere pe înserate, Quai de Passy, unde era în acea vreme atelierul meu... și apoi, mai tîrziu, Place Dauphine, unde ea, Sandra și Doamna Rognat luau ceaiul în timp ce eu, din colțul meu, le priveam și-mi spuneam că tot Juliette e cea mai delicioasă".

Mondenitățile picante, primele expoziții, hoinărelile pe continent, da! Dar pictorul tînjește, subteran, după sursele unei energii primitive și, drept urmare, încă din anii studiilor, dar și mai tîrziu, cînd se maturizează, găsește remediul în retragerile la Bucium, lîngă Iași, unde sînt cele două case alăturate; una "pentru dormit", alta "pentru luat masa". Aici, în raiul sălbatic, revine în fiecare vacanță: "umbla - își aduce aminte mai tîrziu Ștefana Velisar Teodoreanu - cu picioarele goale, în sandale cu curele, gol pînă la brîu, în plin soare, cu burta mare și chica bogată în vînt... Îl văd, în amintire, prin fineață, ca un cal slobod". Îi și place, în zăvoaiele Buciumului, să aibă în preajmă un cal, să-l bată pe grumaz, să-i facă schițe. Cîinele-i și el prezent. E o fotografie de familie, reproducă în excepționala monografie, din 1988, a regretatului exeget Mihai Ispir, fotografie care, cu vegetația sălbatecă a Buciumului, e parcă replica ironic agrestă la una din scenele burghez pariziene ale lui Monet. În jurul mesei cu de toate, cei dragi și apropiați, femei și bărbați cu aer prosper, tutelați de un Pallady întors cu fața spre fotograf și mimînd benigne histronisme. Tot cu ochii la aparat e și dulăul curții. O slujnică servește pe meseni.

Unde e lumea asta? Cine a spulberat-o?

Știm prea bine cine.

Prin anii șazeci, casa care ocrotise o lume frumoasă și demnă, după ce căzuse în mîinile rîndașilor veniți la putere - poate chiar ale slujnicei care servise la boiereasca masă -, e preluată, scurt timp, de Uniunea Artiștilor Plastici, ca lăcaș de oaspeți. Aici l-am găsit, într-o dimineată de toamnă, pe Ciucurencu, înconjurat de pînzele întoarse cu fața la perete, rodul peregrinărilor prin pomăturile și viile din preajmă. Cu douăzeci de ani mai tîrziu, cînd eu însumi căutam, cu mapa subsoară, *copaci emblematici*, m-am abătut să văd ce mai este cu legenda casă. Mi-a trebuit o oră pînă s-o descopăr, pînă să-mi dau seama că cea pe lîngă care treceam, necunoscînd-o, era chiar casa lui Pallady.

Avea un aer lugubru. De sediu de colhoz. Urmașii slujnicei de la masa boierilor spurcaseră totul, modificaseră totul, de la acoperiș la poartă. Cum făcuseră cu țara întregă.

Cineva trebuie - s-a ivit momentul - să se gîndească acum și la venerabila casă din Bucium. Să-i redea chipul și duhul de altădată. Și s-o dăruiască urmașilor de drept ai marelui Pallady, pictorii de-acum.

Val Gheorghiu

Spada și iataganul (7)

DE ASTĂ dată, soneria sună scurt. Abia apucă să dea cîntare primelor trei acorduri: *Deș-teap-tă...* - cititorul cunoaște. Cînd Omicron întrebă *cine este*, de afară se auzi, tare: *Păsărică!* Era poștașul. Un tînăr înalt, slab, cu o geantă mare la șold. Greșise etajul. Credea că e la al nouălea. Și se scuza, rușinat: "Pe mine mă cheamă Pop, da' pensionarii din bloc îmi zic Păsărică, așa mă răsfață dumnealor, că spun că eu zbor la dîșii și le-aduc în cioc pensioara, săracii!". Astfel vorbi Păsărică, băiat simpatic. Omicron, nu știu cum făcu, dar scoase imediat un pachet de Kent și i-l oferi. Poștașul se retrăgea, copleșit: și nu-i adusesese nimic, vreo scrisorică, acolo, vreun mandat... "Mai sînt și lucruri vesele pe la voi", observase amuzat Mesagerul. Apoi trecu îndată la Cruciada a doua. De data aceasta, relatarea se făcu pe un ton telegrafic, întreruptă doar de o mică întâmplare, sau legendă, cu tîlc, după Cruciada a doua, care avusese loc între 1147-1149, condusă de Conrad al treilea și de Ludovic al șaptelea, cel tînăr, inspirator fiind Saint Bernard. Asediară Damascul; însă Damascul nu căzu, - nepricepere, ghinion?... Între 1189-1192, după ce Saladin recucerise Ierusalimul la 1187, se pune în mișcare *greimea*: Frederic Barbăroșie, Richard-inimă-de-leu și Filip August. Aici spune legenda că, înainte de ostilități, oștile vrură mai întîi să-și arate "armamentul din dotare", la fel ca-n vremurile noastre cînd, pe diverse poligoane ale lumii, armatele moderne își expun tancurile, rachetele, unii altora, deși, teoretic, ar fi inamici. Dar așa, ca să bage groaza unii în alții, cu tehnologia la vedere, poate-poate mai amîna războiul, ori prelungesc pacea. Căzuseră la o înțelegere onorabilă: un cavaler cruciat să facă o demonstrație cu "armamentul" său înaintea unei căpetenii musulmane, care și ea urma să arate de ce e-n stare... Creștinul alesese o spadă lungă-lungă, lată și grea, așezase pe doi butuci un drug gros de fier, și, cu o singură lovitură, înălțînd cu amîndouă brațele spada, - *Jus Gladis*, - deasupra capului, o abătu cu un icnet colosal asupra drugului, ce se rupse în două, cum ai tăia un lemn. Performanța nu avu nici un fel de efect; decît că musulmanii de față își zîmbeau în bărbile lor atît de diverse... "Forța asta a voastră, brutală, nu ne sperie!", păreau ei a gîndi. Atunci, din tabăra musulmană pași înainte un bărbat fioros de frumos și de fin, cu ochii negri, scripitori, ca

măslina abia scoasă din untdelemn și care purta la urechea stîngă mai curînd o verigă, decît un cercel, de aur, cu un rubin bătut aruncînd reflexe sîngeroase în soarele nemilos al Asiei mici. Acesta se înclină ușor cu brațele încrucișate în fața taberei creștine, lăsînd să se vadă prin această mișcare că turbanul său alb ca zăpada avea în creștet un ciucure verde de mătase, - culoarea Profetului, - pe urmă își îndreptă pieptul, gol, păros, bătut din palme și un rob îi aduse în fugă o pernă roșie de purpură pe care, ce credeți că se afla?... Un fulg. Un fulg mare, pe jumătate cenușiu. Mai mult ca sigur un fulg de pescăruș. Musulmanul culese delicat fulgul așezat pe pernă ca o bijuterie, sclavul se retrase repede îndoit de șale și parcă și de vedenia celor ce aveau să urmeze, își scoase de la șold iataganul cu lama ușor curbată și de care o rază de soare izbîndu-se, un fulger îi orbi pe creștini. Pe urmă, ținînd cu gingășie fulgul între degetul mare și cel arătător al mîinii stîngi, suflă asupra lui, iar fulgul se înalță în aerul încins, nemișcat. Se înalță astfel de suflarea puternică, fierbinte a păgînului, apoi învins totuși de legea gravitației, comună și răsăritenilor și apusenilor, începu lin să revină în jos, cu încetineală. Bărbatul cu cercel sta cu mîna stîngă în șold și cu dreapta ținîndu-și iataganul ascuțit cu tăișul în sus. Creștinilor, asta li se păru o eternitate. Al naibii fulg! Venea drept spre tăiș. Musulmanul nici nu se clintise din loc. Un cruciat se închină scurt. Pesemne, să nu iasă figura, ghicită. Ceva în genul galeriei care fluieră, la fotbal, cînd echipei favorite i se execută un penalty. Fulgul însă, lin, lin de tot, pică pe tăiș, unde ezită nițel, și se despică în două, exact pe linia ce despărțea albul de cenușiu. O exclamație și de uimire și de admirație și de groază în același timp ieși din piepturile împlătoșate ale creștinilor; întrucît în groază, în spaimă intră, secret, și o oarecare doză de admirație; sau, invers, în admirație, o doză oarecare de spaimă, - sora ei vitregă.

Brutalitatea, duritatea, față în față cu finețea și perfidia! Omicron făcu o pauză și mă privi cu înțeles. După aceea, pomeni și de Cruciada a patra, condusă de Montferrat și de Baudouin al IX-lea al Flandrei, care cuceresc Zara și, după "un atac monstruos", cu multe pierderi, întemeiază eșemerul Imperiu latin de la Constantinopol, fiindcă el va cădea din nou în mîinile Islamului, la 1261...

Sfaturi de Lumină și Iubire

SPANIOLUL Ioan al Crucii (1542-1591) este unul dintre cei mai importanți poeți și mistici (ori poeți mistici) ai Occidentului. Dacă poemele sale cele mai frumoase ("Noche oscura", "Cántico espiritual", "Llama de amor viva") au ajuns la cititorul român prin traduceri excelente ale lui Alexandru Busuioceanu sau, mai recent, ale Marinei Fara, proza faimosului călugăr carmelit nu a fost tălmăcită - după știința mea - la noi, pînă acum. Ce ar putea spune traducătorul despre "Sfaturile de Lumină și Iubire" ("Dichos de luz y amor"), mai mult și mai bine decît a făcut-o autorul însuși? Își poate doar mărturisi convingerea de a nu-l fi "trădat" pe Sfântul Ioan al Crucii, chiar dacă recunoaște că a preschimbat limbajul latinizant și uneori prolix al misticului în idiomul arhaizant și poetic al ortodoxiei românești, ce conferă pînă și celui mai tomist și mai uscat enunț teologic o tainică aură palamită. Căci această fină și subtilă "distorsiune" și "deformare", în "textul tîntă", nu presupune în chip necesar (așa cum susținea și Claudio Magris, vorbind însă despre raporturile ficțiunii literare cu realitatea, într-un articol publicat în "România literară") "trădarea" adevărului din "textul bază", ci, adesea, o deschidere către "un adevăr mai complet" al aces-tuia din urmă. În cazul de față, ni se dezvăluie legătura profundă existentă între sfîntul catolic și întemeietorii răsăriteni ai Ordinului său - trăitorii întru Hristos, sihaștrii și isihăștii din peșterile Muntelui Carmiel.

O, DUMNEZEUL meu și fericirea mea! Cu aceste sfaturi de lumină și dragoste de Tine s-a nevoit sufletul meu, înhăruit de iubirea pe care Ți-o poartă; căci eu nu stăpînesc decît limba lor, fără a fi în stare de virtutea și faptele inspirate de ele. Știu, Doamne, că nu atît cuvintele ori înțelepciunea acestor sfaturi îți sînt plăcute, ci înainte de toate ai dori ca, îndemnate de ele, alte persoane să se îmbunătățească - mai presus decît am făcut-o eu, nevrednicul - întru cinstirea și iubirea Ta. Fie ca sufletul meu să se împace la gîndul că Ți-a prilejuit să găsești în alte suflete ceea ce lui însuși îi lipsește.

Tu iubești dreapta judecată, Doamne, iubești lumina și, mai presus decît toate simțirile sufletului, iubești iubirea. De aceea, aceste sfaturi năzuiesc să-i dăruiască dreaptă judecată, lumină și iubire drumetului care se îndreaptă către Tine.

Rămînă așadar departe de mine retorica lumească, rămînă departe vorbăria și elocința stearpă a științei omenesti, ingenioasă dar neputincioasă, fiindcă, Doamne, Tu nu-ți găsești niciodată plăcerea în toate acestea. Să vorbim înainte de toate inimii, în cuvinte pline de iubire și dulceață, plăcute Ție, îndepărtînd astfel piedicile din calea multor suflete neștiutoare, care sînt la tot pasul pîndite de greșeală. Căci suflete nenumărate se smintesc din neștiință, pentru că neștiind greșesc tocmai atunci cînd au impresia că îi urmează cum se cuvine Fiului Tău Preaiubit și Domnului nostru Isus Hristos, și-I sînt asemenea în viață, fire, virtuți, smerenie și curățenie sufletească. Ci dă-ne nouă Doamne, Părinte milostiv, curățenia aceasta, căci fără ajutorul Tău nimic nu se va face.

5. Cel care vrea să rămînă singur, fără sprijinul unui duhovnic ori îndrumător, va fi precum copacul stingher și fără stăpîn din mijlocul cîmpului, ce nu ajunge nicicînd să dea în pîrg, pentru că trecătorii, oricît de multă roadă ar avea, îl despoaie mereu înainte de vreme.

7. Sufletul virtuos, dar singuratic și fără îndrumător, este asemenea cărbunelui aprins și singur, care mai degrabă se va stinge decît se va aprinde mai tare.

17. Fiindcă împlinirea voinței tale îți va aduce o amărăciune îndoită, să nu poțestești aceasta, chiar de vei rămîne trist.

18. Mai multă nerușinare și necurătenie poartă cu sine sufletul care, îndreptat spre Dumnezeu, nu s-a desprins de orice poftă lumească, decît acela împovărat de cele mai mîrșave ispite ale întunericii, fără însă ca mintea lui să le consimtă. Mai degrabă cel din urmă va putea să ajungă netulburat la Domnul, pentru că a făcut voia celui care zice: "Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați și Eu vă voi odihni pe voi".

20. Mai cu seamă prețuiește Domnul o lucrare - oricît de neînsemnată ar fi ea - făcută într-ascuns, decît

o mie de lucruri făptuite cu dorința ca lumea să știe de ele; pentru că acelaia care lucrează întru Domnul din dragoste neîntinată, nu i se dă nimic din ceea ce este descoperit vederii oamenilor. Dreptbitorul nu voiește ca nevoința lui să fie cunoscută nici măcar de către Dumnezeu; căci el L-ar sluji pe Domnul cu aceeași bucurie și dragoste curată, chiar dacă Părintele Cerească n-ar ști nicicînd lucrul acesta.

22. Îndoit se trudește pasărea care s-a prins în clei: pentru a se elibera și apoi pentru a se curăța. Îndoit se chinuie și cel care-și împlinește pofta: pentru a se elibera de poftă și apoi pentru a se purifica de rămășițele ei.

23. Cel care nu se lasă purtat de pofte, va zbura ușor, duhovnicește, aidoma păsării cu penele neatînse.

24. Musca prinsă în miere nu-și mai poate lua zborul. La fel se întîmplă și cu omul care se lasă atras de meandrele dulci ale cugetării. El rămîne prizonier în plasa lor, pierzîndu-și libertatea de a gîndi numai la Dumnezeu.

32. Nu puteam să Te cunosc, Doamne, pentru că încă îmi plăcea să adulmec și să gust bunurile lumii acesteia.

36. Ia seama, omule, că îngerul pazător nu aprinde întotdeauna dorința de a lucra întru Domnul, deși el luminează mereu cugetul. De aceea, pentru a face fapte virtuozose, să nu aștepti să-ți vină chef, ci să-ți fie îndestulător îndemn mintea și înțelegerea trebuinței faptei.

38. Uscatu-s-a sufletul meu, pentru că a uitat să-și potolească setea în Tine.

41. Ia seama că floarea cea mai delicată mai curînd se vestejește și-și pierde parfumul. De aceea, ferește-te să te lași îndrumat de simțirile rafinate și subtile, căci altfel nu-ți vei urma neclintit calea. Mai bine deprinde-ți sufletul cu simțăminte puternice și statornice, care nu se supun umorilor întîmplătoare și astfel vei găsi dulceața și pacea deplină; pentru că fructul cel mai gustos și mai durabil, din pămînt rece și uscat se scoate.

45. Omul chibzuit este asemenea celui care mănîncă din fructul cîrnos și tare, iar cel ce se lasă condus de capricii seamănă cu acela care îmbucă dintr-un fruct moale și putred.

48. Dacă îți vei curăți sufletul de legăturile și poftele din afară, vei dobîndi înțelegerea duhovnicească. Dacă te vei împotrivi poștei de lucruri, te vei bucura de adevărul lor nestrămutat.

50. Cu adevărat este desfăcut de toate cele lumești numai acela care nu se lasă nici bucurat de dulceața lucrurilor, nici întristat de amărăciunea lor.

104. Părul pieptănat des va fi mereu neted, luminos și ușor de pieptănat, oricînd s-ar dori aceasta; tot astfel și cu sufletul ce-și cîntărește

mereu gîndurile, cuvintele și faptele, nevoindu-se întru toate din dragoste pentru Domnul. Căci sufletul acela va avea părul neted și luminos, iar Mirele îi va privi colanul de la sîn și se va prinde în lațul lui și rănit va fi de o singură privire a Miresei, care nu-i altceva decît curățenia lucrării sufletului. Precum părul - ca să fie neted și luminos - se piaptăna pornind din creștetul capului, tot așa și lucrările noastre trebuie să înceapă din punctul cel mai înalt al iubirii de Domnul, de vrem ca ele să fie luminate și curate.

112. Cinci feluri de stricăciuni face orice poftă în suflet: în primul rînd îl neliniștește, apoi îl tulbură, îl murdărește, îl slăbește și în cele din urmă îl întuneacă.

113. Desăvîrșirea nu stă în virtuțile pe care sufletul și le cunoaște, ci în virtuțile pe care Domnul le vede în noi. Căci sufletul este o scrisoare pecetluită. De aceea, nu trebuie să ne fîlim, ci să fim smeriți.

120. Cinci sînt însușirile păsării singuratic: prima e că zboară cel mai sus dintre toate păsările; a doua, că nu suferă însoțitori, chiar de-i stă în fire aceasta; a treia, că-și îndreaptă ciocul spre înaltul cerului; a patra, că nu are o culoare anume; a cincea că are un cîntec suav. La fel și sufletul contemplativ: trebuie să se ridice mai presus de lucrurile trecătoare și să nu le bage în seamă, ca și cum acestea nici n-ar fi pe lume; să-i fie atît de dragi singurătatea și liniștea, încît să nu sufere vecinătatea niciunei alte creaturi; să-și îndrepte fața spre Sfîntul Duh, răspunzînd harului pe care-l primește de la Acesta, pentru a se face vrednic de însoțirea cu El; nu se cuvine să aibă o culoare anume, nelipindu-se de nici un lucru anume, ci ascultînd doar de voia Domnului; se cuvine să cînte cu glas blînd, cugetînd neîncetat la Mirele său și iubindu-l.

121. Ceea ce-l împiedică pe om să ajungă la desăvîrșire și la unirea cu Dumnezeu sînt păcatele obișnuite - ce nicicînd nu se pot învinge pe de-a ntregul - precum vorba multă, dependența de un om, o haină, o chilie, o carte ori un fel de mîncare anume și alte deprinderi sau mici chefuri ca, de pildă, plăcerea de a te înfrupta din lucrurile lumești, de a auzi și a cunoaște la nesfîrșit.

124. Vai de sufletul care, desfăcut de cele din afară, nu rîvnește nici la cele dinlăuntrul său și nici la cele dumnezeiești, căci sufletul acela nu ascultă nici de glasul desăvîrșirii, nici de glasul pierzaniei.

129. Prietenii vechi ai lui Dumnezeu în chip tainic greșesc față de Dînsul, pentru că ei se află deasupra a tot ce-i poate face să greșească.

144. Nici măcar atunci cînd roștești Crezul, să nu îngădui să Ți se rupă zăgazurile inimii.

Prezentare și traducere de
Mihai Iacob

Evangelhia lui Petru

SETEA de a cunoaște cât mai multe amănunte din biografia Mîntuitorului a dus, îndată după elaborarea celor patru Evanghelii cano-nice, la o adevărată inflație de apocrife. Acestea pot fi împărțite în patru mari cicluri: 1) apocrife despre copilăria Fecioarei Maria și despre nașterea lui Isus (ex. *Evangelhia lui Iacov*); 2) apocrife despre copilăria lui Isus (ex. *Evangelhia lui Pseudo-Toma*); 3) apocrife despre Patimi și Înviere (ex. *Evangelhia lui Petru*); 4) apocrife despre Înălțare.

Evangelhia lui Petru pare a fi fost redactată în jurul anului 150 d.Chr., în Siria. Manuscrisul, descoperit în iarna anului 1886 spre 1887 în mormîntul unui călugăr creștin din Akhmîm, vechiul Panopolis (Egiptul de Sus), număra opt foi. Textul nu s-a păstrat integral. În același mănunchi de file de pergament, în continuarea *Evangeliei...*, se mai aflau: o descriere a cerului și a infernului, cunoscută îndeobște sub numele de *Apocalipsa lui Petru* și câteva frînturi din *Cartea lui Henoc*. Textul, în substanța lui dogmatică, nu are decît două vagi umbre docetiste (versetele 10 și 19). În mare, însă, poartă marca ortodoxiei. Menționăm că această *Evangelhie* a fost tradusă din greaca veche după ediția *Santos Otero*, Madrid, 1991.

I

1. ...Și pentru că nici unul dintre iudei n-a vrut să-și spele mîinile – nici Irod, nici judecătorii lui –, Pilat s-a ridicat în picioare.

2. Atunci regele Irod a poruncit să-l ia pe Domnul, zicîndu-le: "Să faceți totul precum v-am poruncit."

II

3. Acolo se afla și Iosif [din Arimateea], prietenul lui Pilat și al Domnului. Știînd el că au de gînd să-l răstignească, s-a dus la Pilat și a cerut trupul Domnului, ca să-l îngroape.

4. Iar Pilat a trimis la Irod să-i ceară trupul.

5. Irod i-a răspuns: "Frate Pilat, chiar dacă nu l-ar fi cerut nimeni, l-am fi îngropat noi înșine, căci, iată, se apropie ziua de sîmbătă, iar în *Legea* noastră stă scris: Să nu apună soarele peste vreun cadavru!". Așadar, l-au încredințat iudeilor cu o zi înaintea sărbătorii Azimilor.

III

6. Iar aceștia, luînd pe Domnul, îl tot înghionteau în fugă și ziceau: "Să-l schingiuiam pe Fiul lui Dumnezeu, căci toată puterea lui este acum în mîinile noastre!".

7. După aceea l-au îmbrăcat în purpură și l-au așezat pe scaunul judecătorului, zicînd: "Să judeci cu dreptate, rege al Israelului!".

8. Iar cineva, luînd o cunună de spini, a pus-o pe capul Domnului.

9. Unii au început să-l scuipe în ochi, alții să-l lovească peste față, iar alții îl tot împungeau cu un băț, rănindu-i trupul. Cîțiva îl biciuiau, zicînd: "Asta-i cîntecul ce i se cuvine Fiului lui Dumnezeu".

IV

10. Apoi au luat doi răufăcători și i-au crucificat de-o parte și de cealaltă a Domnului. Iar Domnul tăcea ca și cum n-ar fi simțit nici o durere.

11. Și cînd au ridicat crucea în picioare, au scris pe ea: "Acesta este regele Israelului".

12. Și punîndu-i veșmintele înaintea crucii, le-au luat unul cîte unul și le-au tras la sorți.

13. Dar unul dintre răufăcătorii aceia a strigat la ei, muștrîndu-i: "Noi suferim [chinurile morții] pentru relele pe care le-am făcut; Mîntuitorul oamenilor, însă, cu ce v-a greșit?".

14. Atunci, prinzînd o și mai cumplită ură pe El, au poruncit să nu i se zdrobească picioarele, ca să moară în chinuri.

V

15. Era în miezul zilei cînd întinericul a cuprins întreaga Iudee. Atunci s-a stîrnit mare zarvă și toți se temeau să nu apună soarele, căci Isus trăia încă. Doar stă scris [în *Lege*]: "Să nu apună soarele peste vreun cadavru!".

16. Atunci unul dintre ei a zis: "Da-ți-i să bea fiere cu oțet". Și după ce le-au amestecat, i-au dat să bea.

17. Au săvîrșit de toate, umplîndu-se pînă peste cap de păcate.

18. Mulți umblau primprejur cu făclii aprinse, crezînd că s-a făcut noapte.

19. Și Domnul a strigat către [Tată]: "Puterea mea, puterea mea, acum m-ai părăsit!". Și zicînd acestea, a fost luat la ceruri.

20. În ceasul acela catapeteasma Templului din Ierusalim s-a rupt în două.

VI

21. Atunci au smuls cuiele din palmele Domnului și trupul i l-au așezat pe pămînt. Iar pămîntul s-a cutremurat și spaimă mare s-a făcut.

22. După aceea s-a ivit soarele și au văzut că era ceasul al nouălea.

23. S-au bucurat iudeii și au dat trupul lui Iosif [din Arimateea], ca să-l îngroape. Acesta văzuse toate cele bune făcute de Isus.

24. Luîndu-l pe Domnul, l-a spălat, l-a înfășurat într-o pînză de in și l-a astrucat în propriul lui mormînt, care se chema *Grădina lui Iosif*.

VII

25. Iudeii, bătrînii și preoții, dîndu-și seama ce rău și-au făcut singuri, au început să se lovească cu pumnii în piept și să spună: "Vai de păcatele noastre, iată, se apropie judecata și sfîrșitul Ierusalimului!".

26. Eu sufeream laolaltă cu ai mei, dar ne țineam ascunși cu toată rana din inima noastră. Căci eram căutați ca răufăcători și ca unii care vroiam să dăm foc Templului.

27. După ce-au trecut toate acestea, am ținut post, ne-am așezat și am bocit toată ziua și toată noaptea pînă la saba.

VIII

28. Adunîndu-se atunci toți doctorii, fariseii și bătrînii, au auzit că poporul

murmură și se lovește cu pumnii în piept, zicînd: "Dacă la moartea lui s-au întîmplat atîtea minuni, să știți că e un mare sfînt."

29. Bătrînii s-au înspăimîntat, s-au dus în grabă la Pilat și l-au rugat:

30. "Dă-ne cîțiva soldați care să păzească mormîntul Aceluia vreme de trei zile, pentru ca nu cumva ucenicii lui, venind, să-i fure trupul, iar poporul să creadă că el a înviat din morți și să se răzbune pe noi".

31. Pilat i-a trimis pe Petroniu și pe un alt centurion împreună cu [mai mulți] soldați ca să păzească groapa. I-au însoțit doctorii și bătrînii iudeilor.

32. Și răsturnînd o piatră uriașă, toți cîți erau acolo cu centurionul și soldații săi, au astupat intrarea de la mormînt.

33. Apoi au uns piatra cu șapte peceti și, încropindu-și un adăpost, au rămas de strajă.

IX

34. În ziua sabațului, dis-de-dimineață, o mulțime întreagă a venit din Ierusalim sau de prin împrejurimi să vadă mormîntul pecetluit.

35. Dar în noaptea de dinaintea duminicii, pîzind soldații cîte doi la fiecare strajă, un glas puternic s-a auzit din ceruri.

36. Și au văzut cerurile deschizîndu-se, iar doi bărbați au coborît din ele, strălucitori ca soarele și s-au apropiat de mormînt.

37. Atunci piatra care fusese așezată la intrare s-a dat singură la o parte, mormîntul s-a deschis și cei doi tineri au intrat în el.

X

38. Cînd au văzut soldații așa ceva, i-au trezit îndată pe centurioni și pe bătrînii care au rămas cu ei să păzească.

39. Și tocmai le povesteau ce-au văzut cînd, iată, din nou li se arată trei bărbați ieșind din mormînt - doi dintre ei sprijinindu-l pe un al treilea - și-n urma lor, o cruce...

40. Iar capetele primilor doi ajungeau pînă la cer, în timp ce capul Aceluia pe care îl țineau de mîini trecea dincolo de ceruri.

41. Și au auzit un glas de sus întrebînd: "Ai dus vestea celor adormiți?"

42. Iar răspunsul s-a auzit dinspre cruce: "Am dus-o."

Miniatură din Tetraevangheliarul de la 1607 al Voievodului Ieremia Movilă

XI

43. Atunci aceia au început să se sfătuiască între ei dacă să meargă să-l înștiințeze pe Pilat.

44. Și pe cînd stăteau ei și discutau, iată că din nou se deschid cerurile și un om coboară și intră în mormînt.

45. Văzîndu-l, cei care se aflau în preajma centurionului au părăsit mor-

mîntul pe care îl păzeau, au alergat în toiu noptii la Pilat și i-au povestit tot ce văzuseră. Iar la sfîrșit, cu mare zburcîm, au grăit: "Cu adevărat era Fiul al lui Dumnezeu."

46. Și, răspunzîndu-le, Pilat a zis: "Eu nu m-am murdărit cu sîngele Fiului lui Dumnezeu. Numai voi ați hotărît așa."

47. După aceasta, apropiîndu-se cu toții, au început să-l roage stăruitor să dea poruncă centurionului și soldaților să nu vorbească despre ce-au văzut.

48. "Căci - ziceau ei - mai degrabă să avem de ispășit un păcat greu în fața lui Dumnezeu decît să cădem în mîinile iudeilor și să fim omorîți cu pietre."

49. De aceea Pilat a poruncit centurionului și soldaților să nu vorbească.

XII

50. În zorii zilei de duminică, Maria Magdalena, ucenica Domnului - pentru că nu făcuse la mormîntul Domnului cele ce obișnuiau a face femeile în amintirea celor răposați, și asta numai de frica iudeilor mînioși - a luat cu ea cîteva prietene și s-a dus la locul unde a fost așezat trupul lui Isus.

51. Se temeau însă că nu cumva să le vadă iudeii și ziceau: "Dacă n-am putut plînge și jeli în ziua cînd l-au răstignit, măcar s-o facem acum, la mormîntul Lui."

52. Dar cine, oare, ne va da la o parte piatra de pe gura mormîntului, pentru ca, intrînd noi acolo, să putem împlini cele trebuincioase?

53. Căci uriașă mai e piatra aceea și ne temem să nu ne vadă careva...Iar dacă n-om fi în stare s-o urnim din loc, măcar să lăsăm la intrare tot ce-am adus întru pomenirea Lui și să bocim, lovindu-ne cu pumnii în piept, pîn-o fi să ne întoarcem fiecare la casa ei".

XIII

54. Și venind ele, au găsit mormîntul deschis. S-au apropiat și, privind cu luare-aminte înăuntru, au văzut în mijlocul mormîntului un tînar minunat la înfățișare, îmbrăcat într-un veșmînt strălucitor, care le-a zis:

55. "De ce-ați venit? Pe cine căutați? Pe Cel care-a fost crucificat? A înviat și s-a dus. Iar dacă nu credeți, aplecați-vă și vedeți că nu mai este pe locul unde l-au întins. Căci a înviat și s-a întors acolo de unde a fost trimis".

56. Atunci femeile au fugit înspăimîntate.

XIV

57. Sosise și ultima zi a Azimilor. Mulți au început a se întoarce pe la casele lor, căci sărbătoarea era pe sfîrșite.

58. Noi, cei doisprezece ucenici ai Domnului, plîngeam și eram triste. Cu toții ne-am întors acasă răpuși de durerea celor întîmplate.

59. Iar eu, Simon Petru și fratele meu, Andrei, luînd năvoadele, ne-am îndreptat spre mare. Împreună cu noi era și Levi al lui Alfeu, cel pe care Domnul...

(final pierdut)

Prezentare și traducere de Cristian Bădiliță

G. Ibrăileanu

“AM LUAT în mână cu sentimente variate și rare aceste scrisori ale unuia din marii mei învățători”, își începe criticul român eseu despre William James sub imboldul, după cum se vede, al lecturii unui volum de corespondență. Publicat în *Viața românească* în 1924, textul va fi inclus doi ani mai târziu în culegerea *Scritori români și străini*, unde îl găsim și în edițiile următoare.

Referindu-se la psihologul și filozoful american ca la unul din învățătorii săi, Ibrăileanu avea desigur în vedere formația sa de om de cultură, dar și unele din scrierile sale critice. Întrebarea cu privire la relația dintre personalitate și mediu ridicată în partea introductivă a studiului său din 1912, *Opera literară a d-lui Vlahuță*, căpăta, se știe, un răspuns și pe baza ideilor din „Great Men and Their Environment”. Ca multe din lucrările lui James, și eseu cuprins în volumul *The Will to Believe and Other Essays in Popular Philosophy* la care trimite Ibrăileanu fusese inițial o prelegere. Ținută la Harvard în 1880, se putea citi în același an în paginile prestigioasei reviste *The Atlantic Monthly*.

O contribuție la o filozofie a istoriei, „Great Men and Their Environment” este, în mai multe privințe, o răfuială politicoasă cu determinismul spencerian. Tezei lui Spencer că, în profilul personalității, societatea are primul și ultimul cuvânt, James îi opune un punct de vedere inspirat de teoria darwinistă a variației spontane care nu pune pe seama mediului schimbarea survenită, ci numai șansa ca aceasta să fie perpetuată; la rândul său, stabilizarea „variației” nu rămâne fără urmări pentru mediu. Departe de a rezulta din influența imediată a ambianței sociale, personalitatea poate să aibă impact asupra societății dacă are parte de recunoaștere la timp; or, aici, momentul este cel ce hotărăște. Nu este o regulă, insistă James, ca între omul excepțional și timpurile sale să existe sincronie și deci el să fie „cel ales”, dar, atunci când se întâmplă acest lucru, există șanse mari să se producă o schimbare semnificativă. Altfel, „comunitatea stagnează fără impulsul individului, impulsul se stinge fără simpatia comunității”. (Vezi *The Will to Believe and Other Essays in Popular Philosophy*, 1905, p. 232).

Din James, criticul român reține ideea corespondenței și, legat de aceasta, a interacțiunii dintre „omul mare” și mediu, educația fiind recunoscută ca celălalt sens al influenței: dinspre mediu spre individ. Coroborate și cu alte surse mai aproape de preocupările sale, ele îl ajută să-și lămurească ideile cu privire la rolul personalității literare, al criticului literar și la impactul său într-un moment sau altul. (Vezi G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, Minerva, 1982, pp. 663-664). O problemă ce va cântări în judecățile sale critice își datorează, așadar, în parte rezolvarea eseului „Great Men and Their Environment”, mai exact părții de început a acestuia, Ibrăileanu neavând de ce să stăruie asupra întregii discuții purtate de James pe tema evoluției sociale, a evoluției mentale și a tipurilor umane.

O vorbă despre eseu trebuie totuși să mai spunem. Așa cum o vede James aici,

Pe marginea unei lecturi:

Scrisorile lui William James

„filozofia” evoluției nu este nici mai mult nici mai puțin decât „o credință metafizică”; nu este un sistem de gândire, ci mai curând „o stare de contemplație, o atitudine afectivă, veche de când lumea” și „pe care nu va putea s-o anihileze nici un fel de repudiare a încarnărilor sale (precum filozofia spenceriană)”. Cu alte cuvinte, evoluția ca stare de spirit este perenă, ea triumfând chiar asupra eșecului acelor sisteme de gândire care, pe o cale sau alta, legitimizează (sau legiferează) schimbarea în mai bine. (Vezi William James, *op.cit.* p.253).

Să revenim însă la scrisorile citite de Ibrăileanu cu sentimente variate și rare. Prilejul i-l oferă apariția în franceză a unei selecții (William James, *Extraits de sa correspondance*, Paris, 1924) din cele două volume de corespondență apărute în urmă cu patru ani sub îngrijirea fiului filozofului. (Cu toate că, între timp, s-au editat și alte volume de scrisori, *The Letters of William James*, The Atlantic Monthly Press, 1920, a rămas sursa cea mai frecventată până astăzi când, într-o serie impresionantă, vede lumina tiparului corespondența integrală). Restrânsă la mai puțin de jumătate, ediția franceză a reținut scrisorile cu trimitere la evenimentele biografice mai importante, la momentele legate de cristalizarea contribuțiilor din domeniul psihologiei și filozofiei. Cum era de așteptat, nu rămân pe dinafară decât un număr neînsemnat din scrisorile adresate de James colegilor săi francezi: Charles Renouvier, François Pillon și, bineînțeles, Henri Bergson. Din cinci către Bergson, una singură este omisă, de fapt o notă de un interes mai mare în ce-l privește pe Henry James, romancierul, fratele filozofului; cele trimise lui Renouvier sînt însă incluse integral. Există un temei pentru o asemenea preferință: grațitudinea lui William James față de autorul *Eseurilor* care l-au ajutat să-și depășească depresiunea psihică survenită în timpul studiilor din Germania și amenințând după întoarcerea sa la Harvard să-i pună în pericol viața. Dacă dăm crezare mărturisirii din Jurnal, ceea ce a avut darul să-l pună pe picioare a fost modul în care filozoful francez a susținut autonomia voinței, rolul ei în convingerile ce ni le formăm, credința că din mai multe idei posibile una este mai bună. „Primul meu act de autonomie a voinței va fi să cred în autonomia voinței”, notează James în urma lecturii, anticipând în această formulare demersul din articolul (inițial tot o prelegere) „That Will to Believe” (1896). Trimițându-l lui Renouvier, el ne declara în continuare discipolul acestuia cu toate că drumurile lor se despărțiseră de mult; o dovadă a recunoștinței sale față de filozoful francez care nu numai că i-a întins, prin cărțile sale, o mână într-un moment greu al vieții, dar i-a tradus și publicat scrierile de început aducându-l în atenția lumii științifice europene.

REFATÂND ediția franceză, Bergson observa că lectura corespondenței este de folos atât novicului cât și inițiatului: poate fi o introducere foarte bună în opera jamesiană, dar și o invitație de a lua act de gândirea lui James ca un proces în desfășurare, de etapele sale ce implică de fiecare dată trecerea spre un nou domeniu, de la anatomie și fiziologie la psihologie, de la psihologie la filozofie; o translație ce semnifică de fapt atingerea unui stadiu nou în dezvoltarea germenului inițial. Referiri ample la lucrările aflate pe masa de lucru aruncă o lumină binevenită asupra convingerilor sale și orientărilor inițiate de el în domeniul filozofiei. În contextul discuțiilor despre empirismul

radical, de pildă, se citează adesea, pentru claritatea cu care James își definește poziția, scrisoarea adresată lui François Pillon la 12 iunie 1904: „Filozofia mea”, se explică el, „este ceea ce eu numesc empirism radical, pluralism, «tychism», care vede ordinea ca fiind câștigată treptat și mereu în actul de a se produce. Este teistă, dar nu la modul *fundamental*. Respinge toate doctrinele Absolutului. Este preocupată de finit, dar nu atribuie problemei Infinitului importanță metodologică pe care dumneata și Renouvier i-o atribuie.” (Termenul de tychism care se referă la rolul elementului aleatoriu și spontan în experiență este împrumutat de la Charles Sanders Peirce).

Și pentru Ibrăileanu lectura scrisorilor este o bună ocazie de a aminti însemnătatea contribuției lui James. Au parte de recunoaștere fețe multiple ale operei, cât și spiritului său: pe lângă credința în voință, meliorismul, pragmatismul, pluralismul. De reținut că atunci când se referă la James ca pragmatist, Ibrăileanu păstrează termenul în sfera epistemologiei și nu face eroarea răspândită în ultimii ani de viață ai filozofului de a asocia doctrina eficienței ce se înstaura atunci în economia americană cu metoda pragmatică.

DIN MOTIVE lesne de înțeles, viitorul autor al *Adelei* este atras de capitole ale psihologiei jamesiene cum ar fi teoria emoției, perspectiva vieții interioare înțeleasă, cum precizează Ibrăileanu, „mai întâi ca o continuitate, ca un curent, în deosebire de atomismul asociaționist, care a dominat psihologia veacului XIX”. „Mișcare fluvială” este o altă expresie ce îi este sugerată de binecunoscuta sintagmă „the stream of consciousness” din varianta prescurtată a *Principiilor de psihologie* (1890), *Briefer Course* (1892) ce înlocuiește „the stream of thought” folosită inițial. Noutatea adusă de James în explicarea vieții interioare se leagă strâns de „stările tranzitive” descoperite, observă Ibrăileanu, pe calea introspecției. Aceste „senzații de relație” („feelings of relation”), cum le mai numește psihologul american, se referă la relația care există între obiectele experienței noastre. „Tot așa cum spunem o senzație de *al-bastru* și o senzație de *frig*”, ar trebui să spunem, este de părere James, „o senzație de *și*, o senzație de *dacă*, o senzație de *dar* și o senzație de *de*.” (Vezi *The Writings of William James*, ed. John J. McDermott, 1968, p. 38). Recunoscute în *Principii* ca parte integrantă a conștiinței, stările tranzitive explică și ritmul diferit al fluxului său. Cântărind tot mai mult în gândirea lui James, ele vor determina o seamă de corective. Dacă voluminosul tratat nu este decât un stadiu în dezvoltarea psihologiei, trebuie spus că el a fost depășit nu numai de behaviorism, ca să menționăm numai acest moment (în 1924 apărea pe lângă eseu lui Ibrăileanu și lucrarea lui J.B. Watson, *Behaviorism* care-și avea un punct de plecare în capitolul despre deprindere din psihologia jamesiană) ci și de scrierile de mai târziu ale lui James unde noțiunea de conștiință va primi un sens diferit. La întrebarea: „Does «Consciousness» Exist?” („Există «conștiință?»”) titlul unui eseu din 1904, James răspunde: nu, în accepțiunea de entitate ea nu există; se poate vorbi de conștiință numai în virtutea unei relații, ca funcție. „Fluxul experienței” i se pare acum o sintagmă mai potrivită, ea conducându-l la noțiunea de „experiență pură” cu un rol crucial în empirismul său radical, noțiune combătută de unii din foștii săi discipoli. Cu toate acestea fluxul de conștiință descris în tratat și-a

urmat nestânjenit cursul trecând pe terenul alăturat al literaturii, unde William James a continuat să fie asociat cu sintagma devenită între timp un clișeu.

Comentariul pe marginea psihologiei îi servește criticului român să treacă în domeniul propriilor sale îndeletniciri. James îi suscită un interes atât de viu și pentru motivul că numele său se poate alătura lui Proust „fără nici o efortare”. Ignorând comparația cu Bergson și memoria involuntară explorată de el, Ibrăileanu vede în stilul lui Proust o „sforțare, victorioasă, de a reda acest curent care e sufletul - în care stările sufletești nu-s juxtapuse ci, cum zice James, sunt ca niște valuri ale unui râu, care trec unul în altul”. Apropierea, după Ibrăileanu un bun exemplu de limbaj comun între psihologie și literatură, stă desigur în picioare sub aspectul continuității vieții interioare, al conexiunilor dintre trecut și prezent. O mai bună analogie cu procesele descrise de James oferă romanul a cărui geneză începuse cu un deceniu înainte ca Ibrăileanu să-și publice eseu. Luându-și numele chiar din psihologia lui James, „tehnica fluxului de conștiință” pusă în valoare de acesta distinge în cadrul fluxului, așa cum face William James, între centru și haloul din jurul său, grație căruia își fac loc în chip vag impresiile aflate la periferia atenției. Prin Virginia Woolf și James Joyce - ca să nu ne oprim decât la aceste nume - romanul modernist de limbă engleză s-a îndatorat tehnicii amintite ajungând să fie cunoscut într-o vreme sub aceeași denumire. Voga sa se făcea simțită chiar în deceniul când *Viața românească* publica eseu despre William James. Este însă un lucru cunoscut că el nu s-a numărat printre preferințele lui Ibrăileanu, cu toate că i-ar fi oferit dovezi din belșug să-și susțină opinia că literatura și psihologia pot merge una în întâmpinarea celeilalte.

Ba mai mult, criticul român simte plăcere să citeze copios dintr-o scrisoare adresată de psiholog fratelui său „despre care se zice (cred că pe nedrept)”, își informează el cititorii, „că ar fi un «Proust» al literaturii engleze.” Părerea lui William îl interesează cu atât mai mult cu cât în joc ar fi metoda „modernistă”, „modernismul” pentru Ibrăileanu mergând „aproape întotdeauna cu imoralismul (nu și cu imoralitatea)”. Mai timpuriu decât opera woolfiană și joyceană, romanul lui Henry James își ia substanța, știm acum, din analiza lucidă a vieții interioare, proces ce se circumscrie, dacă avem în vedere conștiința descrisă de fratele său, în centrul acesteia, spațiul lătruralnic interesând mai puțin. Iată fragmentul din scrisoarea lui William către Henry: „Idealul tău - zice psihologul fratelui său - e să tot eviți a numi lucrurile direct, dar tot învârtindu-te împrejur, suflând și oftând, ajungi să faci să se nască în spiritul cititorului care a avut șansa să simtă ceva analog (dacă nu, D-zeu să-i vie în ajutor) iluzia unui obiect solid având aceasta comun cu «fantoma» «Polytecnicului», că e făcut dintr-o materie impalpabilă, din aer, și din interferențe prismatice de lumină dibaci concentrată de niște oglinzi, pe un spațiu vid. Cu toate astea reușești și asta e mai straniu! Această complexitate de insinuări și aluzii pe o așa vastă scară dă cititorului o țesătură destul de strânsă, pentru ca din însăși masa, să apară ca solidificată impresia primă de unde trebuie să plece. După cum aerul, prin volumul său, ajunge să cântărească ca o masă corporală, tot așa mica lui biată impresie inițială, scaldându-se în această enormă atmosferă sugestivă, e ca un germen care crește și se umflă nemăsurat. Dar aceasta e metoda cea mai bizară de care

citite de G. Ibrăileanu

poate cineva uza sistematic.” “Și James îl roagă pe fratele său”, continuă Ibrăileanu, “să mai renunțe la metoda asta - măcar uneori! Ca exprimare a procedurii lui «sugestiv», pagina aceasta mi se pare remarcabilă”, conchide el.

Ar fi superfluu să arătăm cât de fără acoperire este reproșul pe care, indirect, i-l adresează lui Henry James criticul român. Sunt suficiente două trimiteri la bibliografia românească pentru a dovedi că judecata lui Ibrăileanu nu s-a perpetuat la noi. Una este “Balsamul inteligibilității”, prefața lui Ștefan Stoenescu la versiunea românească a romanului *Ambasadorii* realizată de Corneliu Rudescu (1972). Observația că pentru Henry James “nici un adevăr nu este imuabil (...) că nimic nu se poate clasa, că totul se refuză categorizării precise și comode dar falsificatoare” are darul, printre altele, să îl apropie de gândirea fratelui său. Cealaltă trimitere este la cartea Danei Dumitriu, *Ambasadorii sau despre realismul psihologic* (1976), unde în compania lui Proust, a Virginiei Woolf, a Hortensiei Papadat-Bengescu și a lui Lawrence Durrell, James are parte de un comentariu ce-i pune în lumină cu deosebire imaginea morală.

De fapt, îndemnul adresat de William fratelui său nu pleacă de la un roman, ci de la *American Scene*, cartea de impresii de călătorie scrisă în urma vizitei făcute în America în 1904, sau a “repatrierii”, cum preferă să numească astăzi unii critici americani perioada mai lungă petrecută de scriitor în țara sa de baștină. Aproape pierdută în bogăția creației jamesiene, *Scena Americană* este, iată, descoperită la începutul anilor ‘90, lectura sa scoțând la iveală un chip mai puțin cunoscut: un Henry James ce cutreieră în voie orașul american modern și vine în întâmpinarea a tot ce-i trezește curiozitatea, atent la diferențe și dispus temperamental în virtutea a ceea ce ele reprezintă, să le accepte; de unde și o nouă perioadă în creația scriitorului (a patra!) care aspiră să rivalizeze cu “faza majoră” (vezi Ross Posnock, *The Trial of Curiosity*, Oxford University Press, 1991). Lăsând la o parte observațiile pe seama pasiunii lui Henry James de a spune lucrurile indirect și aluziv, William însuși s-a arătat încântat de carte. La câteva luni îi va măturisi fratelui său într-o scrisoare, neinclusă însă în ediția franceză, că a recitit cu plăcere secțiuni din *Scena Americană*.

NU NUMAI opinia exprimată în legătură cu fratele său, dar și alte “judecăți literare” răspândite în scrisori rețin atenția lui Ibrăileanu. Transcrie în întregime comentariul pe marginea lui Shakespeare, nu pentru că în el elementul moral ar cântări în vreun fel; dimpotrivă, așa cum este văzut dramaturgul, o “harpă eoliană, care sună pasiv la chemarea scenei”, i se pare că ilustrează cel mai bine pe “artistul pur”. Printre scriitorii prețuiți de William James despre care corespondența sa păstrează ample mărturii, comentează succint de Ibrăileanu, se numără Lev Tolstoi și H.G. Wells: un bun prilej să observăm că simpatia și admirația fraților mergeau în direcții diferite. Nici Tolstoi și cu atât mai puțin Wells nu au avut în Henry un admirator fără rezerve. Entuziasmul lui William stărnit de *Război și pace*, “cel mai mare roman care s-a scris vreodată”, el îi opune un entuziasm la fel de puternic pentru scrierile lui Turgheniev, fericită expresie a armoniei dintre perfecțiunea artistică și nobletea sentimentului moral, cum obișnuia să spună. Cât privește relația cu Wells, ea nu a fost lină nici în zilele lor bune. Mai târziu

polemica dintre ei s-a situat în centrul vieții critice britanice furnizând modernismului mai multe file antologice ale istoriei sale.

Dezacordul dintre frați nu s-a manifestat numai în privința gustului literar. Au fost firi deosebite, dar s-au format în același spirit, pe care tatăl lor l-a întreținut indiferent de continentul pe care s-a aflat, America sau Europa: toleranța față de opiniile celuilalt. Nici nu putea fi altfel într-o familie unde, așa cum își amintește romancierul, “de mici am respirat inconsecvențe și ne-am hrănit cu contradicții”, “în timp ce paradoxul era o prezență vie”. Se discuta mult despre importanța de a fi tu însuși în pofida conveniențelor, despre încrederea în forțele proprii, o aspirație americană, dar și despre moarte și sinucidere. Două scrisori trimise de William tatălui și respectiv surorii sale, Alice, îl determină pe Ibrăileanu să constate că William se dezvăluie “prea străin felului nostru de a ne comporta”, pentru că “le vorbește de moartea lor, de-a dreptul, ca de o afacere, - s-ar zice, de o gravă afacere a vieții.” Iată ce-i scrie William lui Henry James senior în această împrejurare:

“(…) Ne-am obișnuit de mult cu ideea că vei fi luat de lângă noi, mai ales în ultimele zece luni, încât gândul că te afli în suferință pentru ultima oară nu este un șoc. Ai ani mulți, ai spus omenirii în felurite chipuri ce ai avut de spus și nu vei fi uitat; aici ai rămas singur, iar dincolo, să sperăm și să ne rugăm, bătrâna noastră scumpă Mamă te așteaptă să vii lângă ea. Dacă pleci nu va fi un lucru lipsit de armonie. Numai dacă îți păstrezi luciditatea așa mai dori să te văd încă o dată înainte de a ne despărți. Am rămas aici conformându-mă ultimei telegramă, iar acum aștept ca Henry - care-mi cunoaște starea de spirit și va cunoaște curând starea ta - să-mi telegrafieze ce să fac. Până atunci îți scriu aceste rânduri pentru a-ți spune cât de plină mi-a fost, în ultimele zile, inima de simțăminte și amintiri duioase în ce te privește. În misterioasa genune a trecutului în care prezentul va cădea curând și va coborî tot mai adânc, pentru mine chipul tău ocupă locul central. Întreaga mea viață intelectuală izvorăște din tine; și cu toate că adesea cuvintele ne-au arătat că suntem potrivnici, sunt sigur că undeva există armonie și eforturile noastre merg împreună. Ceea ce îți datorez este cu mult mai mult decât pot estima - atât de timpurie, cu puterea de a se revărsa în întreaga mea ființă, și constantă a fost influența ta. Nu trebuie să te neliniștești în privința scrierilor tale literare. Voi avea grijă ca ele să aibă parte de ce li se cuvine, iar cuvintele tale să nu suferă fiindcă sunt ascunse. La Paris am auzit că Milsand, de al cărui nume îți amintești poate din “Revue de Deux Mondes” sau din altă parte, este un admirator al «Secretului lui Swedenborg», iar Hodgson mi-a mărturisit că l-a impresionat profund ultima ta carte. Așa va fi; mă gândesc mai ales la publicarea unei selecții din scrierile tale după modelul culegerilor din Carlyle, Ruskin & Co. Cred de mult că un asemenea volum va fi cel mai frumos monument. Cât despre noi; ne vom duce fiecare viața în felul său simțindu-ne întrucâtva lipsiți de apărare, așa bătrâni cum suntem, căci ne va lipsi pieptul părintesc unde să ne adăpostim, dar vom rămâne uniți în aceeași sacrală amintire. Vom sta unul lângă altul și alături de Alice, vom încerca să transmitem toată forța copiilor noștri așa cum ai făcut-o tu cu noi iar când va veni vremea să plecăm, mă rog să fim, cel puțin unii dintre noi, la fel de împliniți cum ai fost tu. În ce mă privește, știu ce necazuri

ți-am pricinuit datorită felului meu special de a fi; pe măsură ce băieții mei cresc, cunosc și eu genul de încercare căreia i-ai făcut față supraviețuind dezvoltarea unei ființe diferite de tine, față de care te simți răspunzător. Îți spun asta numai pentru a-ți dovedi că înțelegerea mea pentru tine va deveni tot mai vie în loc de a păli - și nu de dragul regretelor. Cât despre dincolo și despre Mama și despre posibilitatea de a ne întâlni cu toții, nu pot spune nimic. Mai mult decât oricând în acest moment, simt că dacă ar fi adevărat, totul ar avea o rezolvare și o justificare. Și în chip ciudat mă năpădește gândul acum când îți spun «La revedere» că viața este doar o zi și exprimă o singură notă. Seamănă atât de mult cu gestul obișnuit de a-ți spune «Noapte bună». Noapte bună sfânt părinte! Dacă n-am să te mai văd - Mergi cu bine. Dumnezeu să te aibă în pază! William”.

FELULUI AMERICAN de a fi, marcat de tradiția puritană, scrisoarea lui William nu îi este însă străină; momentul cel mai important pentru puritanii de odinioară, pregătirea dinaintea morții, avea mai curând un caracter retrospectiv fiind de fapt o discuție asupra vieții, acum pe punctul de a se încheia. Înțeleasă mai bine în cadrul propriei sale culturi și al educației primite în familie, reacția lui William James nu presupune însă convingeri religioase ce ar sta sub semnul Calvinismului. Seria de prelegeri adunate în volumul *Varieties of Religious Experience* (1902) nu lasă loc pentru ambiguitate în această privință. O seamă din ideile expuse aici au fost anticipate de altfel în ampla introducere la culegerea de scrieri literare ale tatălui său, *The Literary Remains of the Late Henry James* (1884) editate conform promisiunii, sentimentele filiale nefiind un obstacol în calea unor opinii diferite.

Pentru William James o importanță covârșitoare dobândește sentimentul religios, religia ca experiență, în timp ce “teoriile generate de religie fiind variabile sunt secundare”. Toleranță, care a avut dintotdeauna un adept în el, își găsește aici un punct de sprijin. Credința sa personală s-a întemeiat pe recunoașterea unei lumi a ființei mai largi și mai puternice decât cea accesibilă înțelegerii omenitești; o lume care în anumite puncte este continuă cu lumea noastră, făcând posibilă deschiderea “eului subliminal” în direcția sa. Impulsurile, “energia superioară” primite pe această cale pot modifica sensibil atitudinea față de viață. Credința în sine este binecuvântată. “Am impresia că mi-am păstrat un echilibru interior mai bun și am fost mai mult eu însumi, fiind credincios în mica mea măsură acestei convingeri”, se autoanalizează el ca de obicei. Totodată este înclinat să creadă că nici mărunta acțiune omenească nu rămâne fără impact asupra forței mai puternice, pe care o vede ca fiind “prietenoasă omului și idealurilor sale”. Susținând-o, individul se susține pe sine. Etica lui James nu este străină de această credință, ceea ce explică de ce simțirea morală a trecut înaintea principiilor și a însemnat atât de mult pentru el personal. (Vezi *The Writings of William James*, ed. John J. McDermott, pp.772,781,785).

Observația lui Ibrăileanu merge în aceeași direcție: “James”, afirmă el, “e un amestec interesant de tip artistic și de tip moral. E greu de găsit în lumea latină o asemenea combinație sufletească - o

Henry și William James

natură atât de estetică (și lipsită de judecăți morale) și totuși atât de morală.” (Cu un accent mai puternic pe estetic, caracterizarea i s-ar potrivea și fratelui său).

Ceea ce îl dezamăgește în scrisori pe criticul român este absența acelor “întimități ale sufletului”, surprinzătoare, i se pare, “la un autor atât de personal”. Totuși James nu are rețineri în a se dezvălui; mai în glumă, mai în serios, adesea autopersonificându-se, el comunică pulsul vieții sale interioare. Asemenea scrierilor sale unde nota confesivă este puternică (impresii relatate în scrisori reapar uneori aici - vezi, de pildă, esul “What Makes a Life Significant”, unde admirația sa pentru bătrânele nemțoaice de la țară, nu fără efect asupra lui Ibrăileanu, îl ajută să-și exemplifice un punct de vedere), corespondența este o mărturie că prin actul inițial de voință susținut pe parcursul întregii sale vieți, William James s-a construit pe sine cu mult curaj. Sub fermecătoarea sa spontaneitate și franchețe se întrevide efortul - în unele perioade îl bănuim foarte mare - de a șterge urmele neurasteniei din tinerețe și a-și spori, printr-o viață intelectuală activă, vitalitatea creatoare. Ne amintim și de paginile scrise de Mihai Ralea sub același impuls căruia îi datorăm și esul lui Ibrăileanu - lectura corespondenței - unde se pune în lumină relația dintre opera stenică și autorul ei cu o constituție mai firavă. În portretul făcut de psihologul român chipul mai puțin robust al lui William James capătă treptat culoarea filozofiei sale “rumenă de viață”.

Îndemnul la viață pe care-l comunică scrisorile este stimulator; prin simpla prezență a celui ce le scrie, așa adăuga, repetând observația lui Bergson că lectura te face să crezi puțin că te afli în prezența lui James însuși. Bergson, care-l întâlnește, își amintește căldura și lumina ce radiau din ființa americanului mai tânăr decât el cu aproape două decenii. Pentru el, James venea ca o întruchipare a personalității autentice așa cum o definește Emerson. Alăturarea celor două nume, William James și Ralph Waldo Emerson, este firească: deasupra și în pofida deosebirilor în plan filozofic, rămâne afinitatea spirituală. Nu întâmplător James are obiceiul să citeze din Emerson, iar mai târziu, când îl recitește în întregime pentru a-și pregăti alocuțiunea rostită cu prilejul Centenarului Emerson (1903), ține să-i comunice fratelui său (care, observă, ducea și el în Anglia o “viață emersoniană”), că “divinul Emerson” nu-și epuizase forța de persuasiune în ce-l privește. Charles Renouvier l-a pus pe picioare, dar sprijinul constant i l-a dat Emerson.

La noi interesul pentru personalitatea lui William James l-au trezit desigur scrierile sale cunoscute nu numai specialiștilor. Când, în primele decenii ale acestui secol, apăreau la Calafat și Râmnicu Vâlcea “Voința spre credință” și, respectiv, “Deprinderea” (destinată în special învățătorilor) iar Ibrăileanu observa că “științifică și mai științifică decât oricare alta opera lui James e interesantă totuși pentru orice om de cultură; și un om de cultură care n-a citit-o are o lacună în cunoștințele sale despre viață” - se poate vorbi, cred, de influența pe care psihologul și filozoful american a avut-o în cultura română.

Geta Dumitriu

Fascinat de hazard

● Robert Littell are 60 de ani și o solidă reputație: este un maestru al romanului de spionaj, egalul lui John Le Carré. Este născut și crescut în Brooklyn, a debutat în cariera militară în U.S. Navy, apoi a devenit jurnalist la "Newsweek", specialist în țări comuniste. La începutul anilor '70 a decis să trăiască din scris și pentru asta a ales o fermă din Franța, unde s-a izolat. A debutat în 1973, cu *Bucula*. Succes fulgerător. Au urmat alte zece romane,

între care *Amatorul*, *Mama Rusia*, *Transfugul*, *Surorile*, *Sfinxul din Siberia* ș.a. Robert Littell reușește să transforme un gen comercial în literatură de bună calitate (scriitorii săi preferați sînt Swift, Mandelstam și Fitzgerald). "Am fost, sînt și rămîn fascinat de hazard. Este un subiect sublim. Pentru că nu există. Se poate crea impresia de hazard, dar nu e niciodată hazard pur", mărturisește transfugul din Franța care-și publică romanele întâi în America.

Memoriile lui Elie Wiesel

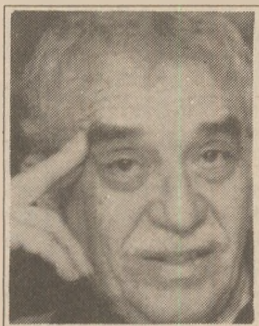
● Un masiv volum intitulat *Tous les fleuves vont à la mer* (Toate fluviile merg spre mare) tipărit recent la Editions du Seuil din Paris, cuprinde memoriile cunoscutului scriitor francez originar din România, Elie Wiesel, laureat al Premiului Nobel pentru pace. De la copilăria fericită petrecută în Sighetul natal, la anii teribili ai lagărelor de concentrare de la Auschwitz și Buchenwald, urmași, după eliberare, de ucenicia scriitoricească pariziană și de o carieră literară și de militant pentru drepturile omului și de apărător al memoriei victimelor fascismului, volumul evocă un itinerar dramatic și de angajare pasionată a unui luptător și a unui martor de excepție al veacului nostru.

Realism mai puțin magic

● Începînd din anii '80, literatura latino-americană are în persoana romancierei mexicane Angeles Mastretta un nou reprezentant de succes internațional. După două romane, între care *Istoria foarte obișnuită a generalului Ascencio* s-a tradus și la Gallimard, ea a publicat recent, la Editorial Planeta din Buenos Aires, un volum de povestiri, *Port liber*, apreciat de cotidianul argentinian "Página 12", ca mai puțin reușit decît romanele, în ciuda scriiturii adesea strălucite.

Ancheta lui Márquez

● Gabriel García Márquez, împreună cu o echipă de jurnaliști, a anchetat, strîngînd o imensă documentație, cazul narcotraficanților din cartelul Medellín condus de Pablo Escobar. Încă nu se știe dacă voluminosul manuscris

cu acest subiect - *Știre despre o sechestrare* - aflat într-o primă versiune, va fi un roman sau un reportaj. În orice caz, concluziile echipei lui Márquez asupra tragicelor evenimente din Columbia sînt foarte diferite de tezele oficiale - scrie "El País".

O excepție

● Într-o țară în care cei tineri și talentați trebuie să-și aștepte rîndul, Vladimir Arsenijevic (în imagine) este o excepție. El este cel mai tânăr scriitor (29 de ani) care a primit un prestigios premiu literar din Iugoslavia. Romanul său de debut *În cală* descrie generația născută la mijlocul anilor '60 și a cucerit premiul săptămînalului "Nin" din Belgrad. Două edituri străine au cumpărat deja drepturile de traducere în franceză și engleză.

"Diario romano"

● Vitaliano Brancati (în imagine), născut în 1907 și dispărut prematur în 1954, și-a renegat primele opere, marcate de orbire fascistă și a fost considerat imediat după război unul dintre marii romancieri ai Siciliei. *Jurnalul roman*, publicat postum în 1961, cu prefața lui Leonardo Sciascia, a apărut acum în traducere la Fayard, cu numeroase note în care se explică

pozițiile sale politice paradoxale.

Noua ediție Shakespeare

● Editura Arden publică ansamblul operei teatrale shakespeareene, simultan în ediție normală și de buzunar. Este a treia oară că editura publică ediții Shakespeare, după o primă serie în 1899 și o alta imediat după al doilea război. Noua ediție este însoțită de un foarte bogat aparat critic ce conține, pe lîngă contextul cultural al momentului cînd au fost scrise piesele, și principalele reprezentări teatrale și filmele ce le-au inspirat de-a lungul timpului. Un prim volum, apărut la 16 martie, cuprinde *Titus Andronicus*, *Henric V* și *Antoni și Cleopatra*.

Revenirea Germaniei

● Politica externă a Germaniei unificate nu încetează să-i mire și să-i sperie pe europeni. Cartea politologului Hans-Peter Schwarz, *Puterea centrală a Europei. Revenirea Germaniei pe scena mondială* (Siedler Verlag, Berlin, 1994) trece în revistă cu ironie jubila-toare miturile și demonii ce planează deasupra Germaniei - Mitteleuropa, amenințarea unui al IV-lea Reich etc. - pentru a le demonta și a demonstra că țara nu-și poate concepe rolul de mare putere decît în sinul unei Europe organizate politic.

D-na Oliphant

● Doamna Oliphant este persoana cea mai prolifică a literaturii victoriene. Lipsită de stil și plicticoasă, a fost ironizată chiar din timpul vieții sale. Trollope a satirizat-o ca pe o scriitoare diletantă, folosind-o drept model pentru Lady Carbury din *The Way We Live Now*. Henry James i-a făcut portretul nemilos sub chipul autoarei vulgare, D-na Stormer din povestirea *Greville Fane*. Criticul Leslie Stephen a renunțat să scrie un roman "pentru a nu sta pe același raft cu volumul ei *Adam Bede*", argumentînd că voia să-și trimită totuși fiii la Eton. D-na Oliphant a scris nu mai puțin de 98 de romane, acum uitate. Elisabeth Jay publică la Editura Oxford o biografie a doamnei Oliphant, insistînd asupra fenomenului pe care l-a reprezentat ea în istoria literaturii engleze a secolului XIX.

Cosmogoniile unui pictor român

CULORI în mișcare și transformare, ritmuri care se creează ca apoi să dispară exploziv emanînd căldură și energie. Lumină în diferite grade de intensitate curgînd către o altă lumină necunoscută. Roșu de trandafir, gri de sabie, verde de iarbă, albastrul din voalul vindecător al Fecioarei. Totul într-o mixtură alchimică, un studiu despre regatul originii - aici avem ceva din dinamicele cuvînte-cheie ale lumii pictorului Teodor Morogan, care expune tablourile sale la Galeria Astron din Stockholm.

Culorile parcă vorbesc cu vocalele vizuale ale lui Arthur Rimbaud: A e negru, I roșu, U verde, O albastru... Și în spațiul neobișnuitei limbi golfuri de umbră și liniște.

Am văzut pentru prima dată picturile lui Teodor Morogan în atelierul său, acasă, pe Rörstrandsgatan 19. Atelierul făcea parte din camera de dormit - o draperie albă separa somnul soților de intensul proces al creației care are loc în fiecare zi. Am privit cele șase sute de studii și nenumăratele tablouri

afiate în apropiere de somn și odihnă și m-a dus gîndul la conștientul și inconștientul care încearcă mereu să acționeze în viața noastră.

Soții Viorica și Teodor Morogan sînt geologi de profesie și trăiesc intens cu arta și știința într-un fel original. Teodor a învățat în tinerețe la o școală de artă din România, apoi a studiat Geologia Paleontologică la București și Montreal și a fost activ mulți ani ca geolog.

Dar într-o zi s-a petrecut ceva neobișnuit în viața geologului: el n-a mai putut să facă altceva decît să picteze, ca și cum acea magmă vie, care înghițise plante și animale, pe care geologul o studiase ani la rînd, ar fi fost vitalizată de o forță nevăzută. Această masă fluidă dinăuntrul pămîntului precum și din deschiderile universului necunoscut începu să danseze în fața ochilor lui. Foc, lumină și căldură - o amintire a creației infinite a cosmosului. (Ultima expoziție a avut loc anul trecut la Roma. Tablourile sale se găsesc în colecții private din România, Canada, Germania, Italia, Danemarca și Suedia).

În atelier puteam să văd direct în culori și să înțeleg că toate creațiile au aceeași origine ca în imaginile-model ale lui Platon după care toate fenomenele au fost create.

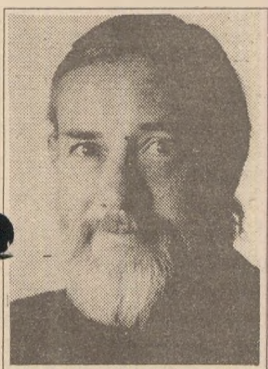
Teodor Morogan e în același timp puternic și fragil. De aceea se întîmplă ca el să se retragă pentru un timp din lumea culorilor pentru a acumula noi forțe. Căci viața și arta se hrănesc una din alta, uneori luptînd între ele. Pictorul stă între ele ca un punct de echilibru. El trebuie să se apere de viață cu arta și de artă cu viața. Pictorul trebuie să exprime și să trăiască chiar și acest proces dureros. Și chiar dacă temele și motivele variază și revin în pictura lui Teodor Morogan, am impresia mereu că mă găsesc în fața unor noi imagini. După fiecare retragere apar forme ale unor noi viziuni - ca și cum pictorul ar relua experiențele sale umane într-un fel nou. Și fiecare creație e un cosmos în sine și pentru sine. Străluciri din acea necunoscută lumină se aprind din nou într-o pictură care vorbește și cîntă cu vocale colorate și tonuri ritmate.

Rămîne numai mereu intactă acea magmă infinită cu viitoare plante și animale, pietre și cristale care se creează pe ele însele, fără încetare. Această divină materie întîlnește zilnic fantastica memorie și pasiune a lui Teodor Morogan.

Gabriela Melinescu

Cursa împrejurul sinelui

● Robert Stone (în imagine) a încercat în *Cealaltă parte a lumii* să scrie un fel de *Moby Dick* modern, în care nu există nici o balenă albă ci doar lupta cu sine și depășirea propriilor limite. Și a reușit, cartea sa fiind considerată nu doar în America ci și în Europa, unde a fost tradusă, un mare roman metafizic, care-i marchează pe cititorii de pretutindeni. Subiectul: un banal autor de texte publicitare pentru o societate navală se decide să plece într-o cursă solitară împrejurul

lumii, deși nu are nici un fel de pregătire ca navigator. Acest drum inițiat din care nu se va mai întoarce îl face să se descopere pe sine, să înțeleagă ce înseamnă să fii fidel viselor din tinerețe.

Filosoful-romancier

● Fernando Savater (n. 1947) este unul dintre

cei mai cunoscuți filosofi ai Spaniei contemporane. Specialist în Nietzsche, despre care a publicat numeroase studii, profesor la Universitateaării Bascilor, director al revistei *Claves de razón práctica*, el și-a cucerit notorietate mondială mai ales prin cărțile în care filosofia e abordată sub formă romanesacă: *Caronte aguarda* (1981), *Diario de Job* (1983), *Ética para Amador* - ficțiuni filosofice în care sînt abordate cu claritate și umor marile teme și interogații ale lumii contemporane: exploatare, rasism, solidaritate, ecologie, război. Cele două cărți "populare", *Ética para Amador* și *Política para Amador* au fost traduse în mai multe țări.

Revine mișcarea beat?

● Francis Ford Coppola crede că tînăra generație se recunoaște în idealurile și gusturile artistice ale beatnicilor și că mișcarea acestor "bunici" va reinvia. Cu peste două decenii în urmă el cumpărase drepturile de adaptare ale romanului lui Jack Kerouac, *Pe drum*, și acum a sosit momentul să facă în sfîrșit filmul la Hollywood. Scenariul e gata și, deși actorii principali n-au fost încă aleși, o bună parte din distribuție e stabilită (3000 de beatnici s-au înghesuit pe 4 februarie să se ofere pentru rolurile secundare și figurație). În imagine, Jack Kerouac în Manhattan, în 1953 - fotografiat de Allen Ginsberg.

John Gay

● Britanicul John Gay este cunoscut ca autorul unei singure scrieri - *The Beggar's Opera*. Aceasta a făcut parte, în mod constant, din repertoriul teatrelor, începînd cu producția lui Nigel Playfair din 1920 de la teatrul londonez Lyric Hammersmith. Faima piesei a ajuns în Germania unde secretara lui B. Brecht, Elizabeth Hauptmann, a tradus-o; versiunea aceasta a stat la baza reprezentației lui Brecht-Weill din 1927. Lion Feuchtwanger a fost cel care le-a sugerat celor doi să-și intituleze textul modernizat *Opera de trei parale*, versiune jucată ulterior pe multe scene ale lumii. David Nokes, de la King's College din Londra, a publicat acum la Oxford University Press o nouă biografie a lui John Gay (în imagine).

un radio actual

în fiecare zi, de luni pînă vineri,
puteți audia la Radio Total, între orele 22.00-24.00

637.37.90; 637.56.45

Luni: Off-side - Ioan Chirilă
Marți: Căinele de pază - Cornel Nistorescu
Miercuri: Punct și virgulă - Carmen Bendovski
Joi: Fiți întreprinzători - Bogdan Teodoriu
Vineri: Taxiul de noapte - N.C. Munteanu

Actualitatea lui Voltaire

S-AU ÎMPLINIT trei sute de ani de la nașterea celui care a fost considerat "omul universal" și care se numea: François Marie Arouet, zis Voltaire.

Franța l-a sărbătorit pe autorul *Tratatului asupra toleranței* acordîndu-i toate onorurile prin reeditarea principalelor opere, publicarea de biografii și albume, organizarea de expoziții și conferințe.

Cel care a spus: "Mor detestînd toate fanatisme" a marcat "Secolul Luminilor" în care a trăit și a pregătit alături de ceilalți enciclopediști - Diderot, Rousseau, Helvétius, d'Holbach - "revoluția spirituală" care a condus în cele din urmă la Revoluția din 1789.

Voltaire moare cu unsprezece ani înainte de căderea Bastiliei, dar l-a cunoscut - în cei 84 de ani cît a trăit - pe Ludovic al XIV-lea, a asistat la încoronarea lui Ludovic al XV-lea și a trăit ezitățile și contradicțiile din timpul domniei lui Ludovic al XVI-lea care a fost ulterior ghilotinat.

Spirit rebel, provocator, aventurier, polemist, moralist, filozof și scriitor, Voltaire a fost impresionat de regimul liberal britanic și de gîndirea filozofului John Locke în perioada de tinerețe cînd a trăit în Marea Britanie. Atunci a scris *Istoria lui Carol al XII* și a compus tragedia *Zaire* inspirată din Shakespeare.

Închis de două ori în Bastilia, exilat în Anglia, Lorena, Țările de Jos, Berlin și Elveția, mereu amenințat cu închisoarea, este adulat de Frederic al II-lea, regele Prusiei și admirat de Ecaterina II-a, împărăteasa Rusiei. Voltaire a răscălit neobosit toată viața păstrîndu-și spiritul liber, fiind un moralist practic și un gînditor implicat direct în evenimentele istorice pe care le-a trăit.

Dacă ar fi să-i analizăm biografia și opera sub criteriul hegelian al capacității de a-și risca viața, Voltaire s-ar situa printre gînditorii care - începînd cu Socrate - au marcat definitiv istoria culturii universale prin riscul existențial asumat permanent.

Spre sfîrșitul vieții își găsește un refugiu și se retrage la castelul său de la Ferney - localitate care îi poartă azi numele - nu departe de Geneva, în ținuturile Gex. Nu încetează să lucreze și să scrie. Se spune că dacă Voltaire ar fi trăit doar pînă la șizeci de ani ar fi fost de mult timp uitat. Într-un singur an publică trei volume din *Întrebări asupra Enciclopediei*. În același timp rămîne un neobosit luptător pentru drepturile și libertățile oamenilor simpli și anonimi. Intervine pentru ca țărani din regiunea Gex să poată comercializa produsele lor agricole în Elveția. Încearcă să obțină reabilitarea postumă a contelei de Lally care fusese acuzat pe nedrept de complicitate cu englezii și decapitat în 1764. Îl apără pe tînărul d'Etallonnade acuzat de a fi complice alături de contele La Barre care ar fi mutilat un crucifix.

Este știut că Voltaire a fost un convins acuzator al exceselor săvîrșite de biserica catolică spunînd: "Trebuie distrus infamul". A fost partizanul unei credințe garantate de rațiune și utilitate practică. Tradiționaliștii și conservatorii catolici îi reproșează și azi că ar fi pledat în favoarea ideii despărțirii bisericii de stat realizată de Revoluția franceză din 1789. Consecințele sînt cunoscute: secularizarea averilor bisericești, distrugerea unui mare număr de mănăstiri și biserici, obligația preoților de a semna un legămînt de credință cu noua putere revoluționară și multe altele...

În 1765 Voltaire scrie *Prețul justiției și al umanității* în care combate cu tărie confuzia dintre "dreptul divin" și "dreptul civil" care permitea condamnarea ereticilor, a vrăjitoarelor dar și a enciclopediștilor Helvétius și d'Holbach.

Voltaire a cerut abolirea pedepsei cu moartea fiind de părere că măsurile de prevenire, de analiză juridică a probelor și a martorilor, de păstrare a proporției dintre faptă și pedeapsă sînt mult mai importante decît aplicarea sancțiunii capitale.

Spirit universal, autor prolix, Voltaire a scris piese de teatru (*Moartea lui Cezar*, *Mahomed*, *Irène*), lucrări filozofice, (*Scrisori filozofice*, *Tratat asupra toleranței*, *Dicționar filozofic*), poeme epice (*Henriade*, *La Poucelle*)... Inegal ca valoare - cine își mai amintește de tragediile lui? -, Voltaire rămîne actual prin scrierile filozofice și prin imensa corespondență pe care a lăsat-o (peste 12 volume), un document unic pentru cunoașterea epocii în care a trăit.

30 martie 1778 este considerată ca o "zi prerevoluționară", deoarece a fost pentru Voltaire o zi de glorie și triumf. După 28 de ani de absență din Paris străbate nău nou marile bulevarde ale capitalei, mulțimea îl aplaudă și ovați nează pe străzi, este primit la Academie, la Comedia Franceză, iar la teatru i se joacă cu succes piesa *Irène*. Ca la Roma unde se acorda generalilor victorioși toate onorurile, la Paris trăsura în care se afla Voltaire era asaltată de mulțime care îl ovaționa și încerca să-l atingă. Oameni din toate cartierele și din diverse clase sociale se aflau pe străzi pentru a-l vedea pe cel care știuse să-și transforme viața într-un destin.

În 1791, la treisprezece ani după moarte, parizienii îl însoțeau pe Voltaire pe drumul care ducea spre Pantheon.

Voltaire a mers în toate direcțiile, spune autorul unei biografii, dar a avansat într-un singur sens. Adevărata cale și vocație a lui Voltaire a fost aceea de "opozant".

Analizînd viața și opera lui Voltaire nu poți să nu-ți amintești de teoria unor cărturari din România care încă mai susțin că un intelectual nu trebuie să se ocupe de politică, iar studiul operei trebuie despărțit de biografie. Ca și cum dacă a fost "un mare creator" i s-ar putea uita și ierta fărădelegile săvîrșite ca om în timpul vieții.

De la Socrate și Seneca, trecînd prin Voltaire și Byron și ajungînd la Hemingway, Saint-Exupéry, Malraux, Péguy, Alain Fournier, Apollinaire și Vaclav Havel, nimeni în Europa nu mai poate susține această teorie.

Apollinaire, care s-a angajat în armata franceză în timpul războiului din 1914, scria: "Vous me parlez d'un ministère/ Et des Lettres et des Beaux-Arts/ Je vous répond que c'est la guerre/ La guerre avec tous ses hasards."

Și totuși, în România se mai aud voci care despart creația de creator pentru a justifica nejustificabilul și a eluda răspunderea pentru erorile comise de anumiți artiști și scriitori.

Voltaire - după mai bine de două sute de ani de la moartea lui - rămîne un model de creator autentic implicat în evenimentele istorice ale epocii în care a trăit.

Bujor Nedelcovici

Paris, martie 1995

Revista revistelor

Acefalograme

După ce am citit pentru dvs., săptămîna trecută, **TRIBUNA SOCIALISTĂ**, am descoperit la o tarabă alte două titluri din aceeași familie:

SOCIALISTUL - publicație tot verdeată, a PSM-ului intrat în campanie și **SCÎNTEIA SOCIALISMULUI** - fiuică a unui Partid Socialist Român de care nu auzisem (deși tipăritura a ajuns în anul II la nr.10. Într-un avertisment vizibil sîntem lămuriți că: "Partidul

Socialist Român și publicația sa centrală *Scînteia Socialismului* nu are nimic comun cu: Partidul Socialist al Muncii - condus de domnul Ilie Verdet nici cu Partidul Socialist-Mohora și nici cu așa-zisul P.C.R.-Tîrgu Jiu. Precizăm că Partidul Socialist Român este prin Statutul, Programul și activitatea sa, partid al celor ce muncesc"). Deși unul își spune Partid Socialist al Muncii, iar celălalt al celor ce muncesc și s-ar părea că nu se plac, organele lor de presă au destule în comun, în afara prețului identic - 150 lei. În primul rînd limbajul-șablon, poticnit în dezacorduri, deși în deceniul 8, la "Ștefan Gheorghiu", la cursurile de perfecționare pentru activiști se introduseseră și noțiuni elementare de gramatică. Dar probabil că actualii semnatari din cele două publicații erau la ora aceea gata perfecționați, funcțiile substituind primele etape de școlarizare. Apoi, tonul comun de răfuială. Și, în sfîrșit, nostalgiile. Dar, să le luăm pe rînd. • **SOCIALISMUL** se deschide cu o lungă declarație, pe puncte, a președintelui P.S.M., Ilie Verdet, intitulată *Intrerele sociale și naționale - un crez al socialistilor români, nu un moft*. Redăm întocmai o frază din punctul final: "Rămînem convinși că în situația actuală forța noastră o reprezintă unirea. Ideea

principală care trebuie să ne călăuzească pe toți cei ce avem convingeri socialiste, este o unire a tuturor forțelor cu tendințe de stînga, pe baza unor obiective comune, în efortul general de redresare a economiei, a înfăptuirii unei societăți democratice, pluraliste, dar pusă în slujba omului, a consolidării stabilității politice, pentru găsirea unor soluții de ieșire din criză, pe baza programelor fiecărei formații politice și adoptarea de hotărîri comune, care ne unesc în aspirațiile noastre fundamentale." • Cel care preda la "Ștefan Gheorghiu" gramatica din clasele I-III, pentru secretari I-III, reavînul poet Mitică Bălăeț, cu specialitatea "poezii patriotice" și "omagii", omagiază și acum, ce se găsește, în cazul de față pe Grigore Vieru, "la cele 60 de primăveri": "A venit de peste Prut ca un vînt de vară cu funigee, plutind prin albastrele cerului. Așa i-am resimțit numele. Așa i-am zărit poezia. Plutind înalt prin văzduhurile țării.

Ciudat, nici când l-am văzut de aproape și i-am strîns mîna, senzația mea de plutire a lui Vieru nu m-a părăsit. Dimpotrivă." Senzația de levitație a sexagenarului cu funigee e completată cu sintagme originale "limbă ca un fagure de miere", "aleasă simțire și cugetare înaltă", "altarul din veac și alb ca o marmură al țării", "conștiință de neam" ș.a. - toate alcătuind suava acefalogramă a lui Dumitru Bălăeț, specifică părții culturale a *Socialismului*. Și pe gustul neschimbabil al tovarășului Eugen Florescu, prezent și el în sumar cu un interviu luat senatorului Adrian Păunescu (oare ce părere o avea storcătorul totuși profesionist al "fagurelui de miere" A.P. despre indicii de inteligență exprimat în scris al colegilor de partid? Sau apreciază tocmai modul cum este pus în valoare de cei al căror prim vicepreședinte este?) • Dar despre sănătatea mentală a unui I. Stanciu-Deladeva care, comemînd 30 de ani de la moartea lui, Gheorghe Gheorghiu-Dej, înșiră printre "faptele de cel mai înalt devotament pentru

Umor involuntar

"Problema e că nu sunt profesor universitar, sunt un simplu inginer automatist. Am deci cablat în cap un circuit"...

Cristian Tudor Popescu în *Adevărul literar și artistic* din 2 apr.1995

"Cînd am văzut prima dată un stabilopod, am rămas mut de uimire. (...) Cum arată el? O figură în spațiu, aparent foarte ciudată, dar și foarte pragmatică."

Ioan Mihuț în *Românul* din 10 apr. 1995

"Ultima zi a năbădăiosului martie, răzbuindu-se parcă pe neașteptata blîndețe a «babelor», vechi și noi, și-a năpustit asupra noastră furia gerului cețos. Și ca și cînd nu i-ar fi fost de ajuns jocul drăcesc asupra inimilor noastre prin năbădăile presiunii atmosferice, a adus și junghiul din cer."

Laurențiu Duță, idem.

țară" și "eliberarea, după 1964, a tuturor deținuților politici" - cîți mai rămăseseră după 15 ani și mai mult de detenție în condiții de exterminare, în care îi azvîrlise, nevinovați, tot el și ai lui? • Cît despre *Scînteia Socialismului* - ea e o acefalogramă de la un cap la altul. Extremism de stînga într-o formă de tristă amintire, atît de străină societății noastre de azi încît toate cele patru pagini par traduse din coreeană (de altfel avem - cu poză -

pe ultima pagină și *Istoria în rezumat a tovarășului Kim Ir Sen, marele conducător al poporului coreean*). Evenimentele din decembrie '89 sînt numite repetat și apăsător "contrarevoluție antisocialistă și antinațională", sînt exaltate "binefacerile orînduirii socialiste

din România (1948-1989)" pentru "oamenii muncii de la orașe și sate" care înlăturaseră "exploatarea omului de către om", sînt înfierăți "lacheii bine plătiți ai capitalismului" care sug sîngele celor "umiliți și obidiți" etc. Se publică și o scrisoare de la un grup de muncitori care cer "Face-ți (sic!) ca ziua de 1 Mai să fie din nou sărbătorită pe meleagurile României". Recunoașteți limbajul și ortografia? Un mic fior ne dă totuși *Scînteia* asta fantomatică: chiar cred cei care o plătesc că o asemenea propagandă scoasă din formol de la muzeul monstruoșităților ar mai avea vreo audiență acum, la noi?

Bunicul patrulaterului

Unul dintre subiectele pentru care numeroase cotidiene și-au irosit cuadrații e cel referitor la înlocuirea actualului ministru al Culturii. PUNR-ul a propus în locul lui Marin Sorescu pe un ilustru necunoscut, care pînă în '89 a făcut proba însușirilor sale culturale partinice în cadrul "Cîntării României". • Supărat că n-a fost și el trecut pe lista posibililor înlocuitori ai lui Marin Sorescu, Adrian Păunescu îl ceartă pe Ioan Gavra, făcîndu-l cam de doi bani, pentru că și-a permis să propună un înlocuitor pentru ministrul Culturii fără să-l consulte pe bardul PSM-ului. Persoane mai cu pricepere în materie de politică de curte de la noi consideră că Marin Sorescu va rămîne bine mersi în funcție. • Ziarul ZIUA publică programul politic al lui Paul Goma. Cum se știe, Paul Goma și-a anunțat intenția de a candida la președinția României. Îi urăm succes. • Aflăm din zările cotidiene că pentru a fi demn de forța presei trebuie să faci parte din ea. Cît despre efectele acestei forțe, rămîne să discutăm. • Cu prilejul Revistei Vorbite, proza-

torul Tudor Călin Zarojanu a fost atacat de participanți, din pricina excesului de trimiteri la realitatea imediată. Tînărul prozator se numără printre cei care încearcă să schimbe fața prozei autohtone. • Dacă tot am ajuns la acest capitol, cîteva fraze de proză de cea mai bună calitate semnate de Tia Șerbănescu: "Păi dacă nici Rusia nu cunoaște România, atunci înseamnă că nu mai există cunoaștere în lume. Putem zice că a cunoscut-o puțin cam exagerat. Chiar biblic, am putea spune, avînd în vedere că așa au rezultat două țări românești dintre care una se ferește să-și spună numele..." • Aflăm din FLACĂRA că una dintre persoanele care au depus mărturie în cazul Patapievici a și fost taxată.

• **EVENIMENTUL ZILEI** ne informează că Oliviu Gherman s-a transformat în bunicul patrulaterului guvernamental. • **TINERETUL LIBER** publică un interviu cu poetul Ion Stratan din care cităm: "În această perioadă, scriitorul român și-a făcut datoria și pentru că a izbutit să supraviețuiască". Interviul acordat de Ion Stratan acestui ziar e unul dintre cele mai precise documente pe care un scriitor de talia lui Ion Stratan le-a lăsat despre condiția actuală a scriitorului român. • Se pare că profesorii din mediul rural vor avea parte de cîteva facilități, ca să rămîină sau ca să se lege de pămînt. Nu se spune însă nimic despre profesorii din orașe, care au salarii de mizerie și care sînt pe punctul de a renunța la această meserie pentru a căuta o îndeletnicire mai bănoasă.

Cronicar

SPORT

Adevărurile ratate

PENTRU mine, cel mai bun jucător din meciul Steaua-Universitatea Craiova a fost arbitrul Crăciunescu. Omul și-a jucat liniștit cartea, în pofida tuturor chibîțarilor care-l indicau drept arbitru pricinos. Se pare că a greșit, la un moment dat, dar greșelile de joc nu sînt cu nimic mai presus decît ideile despre jocul în discuție. Nebunia din fotbalul autohton începe din clipa în care regula seamănă cu întîmplarea de pe teren. Crăciunescu a avut curajul să-și impună punctul de vedere pe né vé. El a dat cartonașe galbene și nu s-a sfîșit să creadă că echipa Stelei ar putea să nu cîștige meciul de pe Ghencea. Crăciunescu însă n-a viciat rezultatul. Adică nu și-a permis să-și bage coada într-un meci de fotbal în care Steaua a fost mai bună decît echipa Universității din Craiova.

Indiferent cine ar fi cîștigat, arbitrul Crăciunescu și-a făcut propriul său joc memorabil. Iar partitura arbitrului, în momente cum sînt acestea prin care trecem azi, mi se pare chiar de ținut minte.

E o prostie să-ți închipui că fotbalul se poate juca oricum.

E însă o și mai mare prostie să-ți închipui că fotbalul poate fi înțeles oricum.

Nebunia începe de acolo de unde rațiunea devine nesigură, iar sminteala micilor prejudecăți devine prilej de recorduri. Dar cine știe cu precizie cum stau lucrurile și, mai ales, cum putem scoate în față o chestiune de acest soi?

Nebunia e să accepți că toate greșelile pe care le faci sînt, de fapt, adevărurile pe care le-ai ratat.

Tușier

România
literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42.
(foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13.
Abonamente: 3 luni - 6.500 lei; 6 luni - 13.000 lei; 1 an - 26.000 lei; ISSN 1220-6318

32 pag. - 500 lei